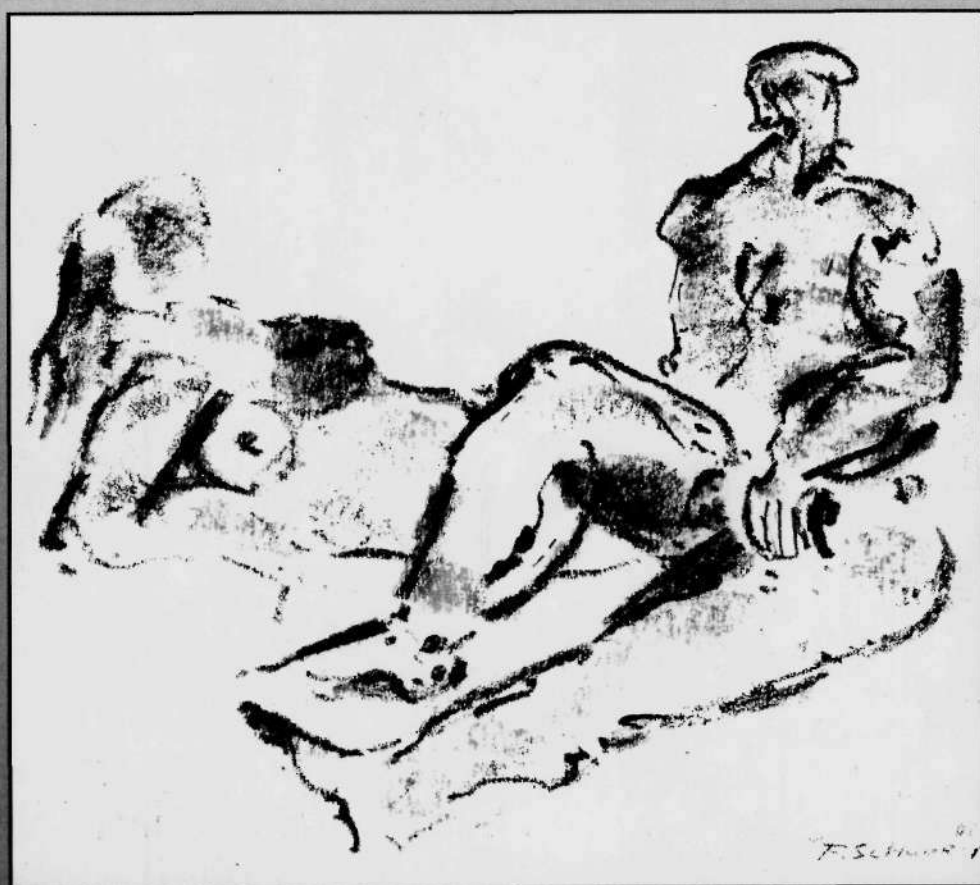

PANNON INKÓK

Kulturális folyóirat

1999

2.
MÁRCIUS
ÁPRILIS

PANNON LAKÓK

Kulturális folyóirat

4. évfolyam, 2. szám.

1999. MÁRCIUS-ÁPRILIS

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG: Bogár Imre (Zalaegerszeg),
Kiss Gábor (Zalaegerszeg), dr. Müller Róbert (Keszthely),
Papp Ferenc (Nagykanizsa), dr. Szántó Endre (Hévíz), Vajda László (elnök)

*

SZERKESZTŐSÉG

PÉK PÁL

főszerkesztő

*

BORBÁS GYÖRGY

HORVÁTH KRISZTINA

TAR FERENC

szerkesztők

*

MUNKATÁRSÁK

Bence Lajos (Lendva), Cserba Júlia (Párizs), Heitler László (Pápa), Kardos Ferenc (Nagykanizsa)

PÉNTEK IMRE

főmunkatárs

*

TÁNCZOS KATALIN

kiadói titkár

Folyóiratunkat Frans Schuurisma képeivel illusztráltuk.

A borító belső oldalain Petró Vera fotói láthatók.

A Czugh-család képanyagát archív, a MenDan Hotel képeit MTI anyagokból válogattuk.
Készült a József Attila Alapítvány, a Nemzeti Kulturális Alap, Zala megye, Hévíz, Keszthely,
Nagykanizsa és Zalaegerszeg önkormányzata, valamint a Treffer Kft. támogatásával.

ISSN 1219-6886

Megjelenik kéthavonta.

Kiadja a Zalai Írók Egyesülete. Elnök: Orsós Jakab • Felelős kiadó: Lackner László • Gazdasági vezető: Puplics Gézőné

Szerkesztőségi levélcím: Pék Pál 8800 Nagykanizsa, Ady Endre u. 12/B. Telefon: 93/314-460

Előfizethető csekkkel a Zalavölgye Takarékszövetkezet, Zalaegerszeg, 755-00258-10809415 sz. számláján.

A lap megrendelhető a ZALATOUR címen: 8900 Zalaegerszeg, Kovács Károly tér 1. Tel./fax: 92/311-469

Az egyes számok ára 120,-Ft. Előfizetési díj egy évre: 420,-Ft.

Címlapterv: Euromanager Kft. Zalaegerszeg

Nyomdai előkészítés és tördelés: Szárny grafika Nagykanizsa

Nyomdai munkák:

TARTALOM

SZÉPIRODALOM

Dobozi Eszter: Eurüdiké léptei, Chanel (versek).....	3
Bisztray Ádám: Örökség és ősz (vers).....	4
Balla D. Károly: Új kanosszák (versciklus).....	5
Zsávolya Zoltán: Killer Laci kezdetei (regényrészlet).....	6
Barna T. Attila: A révnél (vers).....	8
Zombor Béla: Legyintés I-III. (versek).....	9
Fa Ede: Néha (vers).....	10
Polner Zoltán: Hommage á Baka István (vers).....	11
Szepesi Attila: Modern költők, Horoszkópomra (versek).....	11
Fried István: Álom-Bécs Márai Sándor Szindbád hazamegy című regényében (tanulmány).....	13
Márkus Ferenc: Vörösmarty Mihály: Hedvig (műelemzés).....	18
Kálnay Adél: Karácsonyi vendég (novella).....	23
Gere István: Fejlövés (novella).....	24
André András: Meteorológiai előrejelzés (vers).....	26
Fábián László: Másik múzsa (versciklus).....	26
Venyige Sándor: Nap, árnyék, boszorkány (dráma, 1. rész).....	28
Silay Ferenc: Virrasztó madarak, Apámtól jövök (versek).....	35
Váczy Jépoint Tamás: Egy idegenvezető magánélete (befejező rész).....	36
Kukorelly Endrével Levitin Dávid beszélget.....	38
Kukorelly Endre Beckett-ről, Céline-ről és Artaud-ról.....	40
Forrai Eszter: Az indián, Fent és lent, Szerelmespár, Nagy kirándulások, Szélmalom a képben, Fraus Schuursma világa (versek).....	42

TESTVÉRMŰZSÁK

Cserba Júlia: Állandó mozgásban (Fraus Schuursma művészete).....	44
MELLÉKLET F. Schuursma képei	
Borbás György: A Czugh-család.....	47
Horváth Krisztina: Wilhelm Gábor műhelyében.....	52

MAGYARORSZÁG MA

Sarusi Mihály: Torban az igazság (Beszélyfüzér-részlet).....	54
Nadrainé Lippai Mária: Az ifjúság jövőképe (szociográfia).....	56

SZEMLE

Domokos Mátyás: Adósságlevél (Vasy Géza).....	61
Sütő András: Napló (Laczkó András).....	62
Jánosy István: Hallottad a szót? (Baán Tibor).....	63
Zsávolya Zoltán: A lábadozás ezüstje, A duplum sötétje (Kilián László).....	64
Jöttek a Stádiumból (Koppány Zsolt).....	65
Alaksza Ambrus: Az utas eltéved (Büky László).....	67

Dobozi Eszter
EURÜDIKÉ LÉPTEI

*„Az isten balján szótlanul haladt,
léptét halotti leplek lassították ”
(Rainer Maria Rilke)*

mióta, hogy tart ez a vonulás,
mióta torlódik, mint élő húson át
nyomakodva, fájva,
miféle ösztöke hajt, törettet így
út nélküli út hosszán, az egyetlenen,
mivégre tart, emel,
mivégre süllyeszt, örökkévalóvá
mindent, mi volt, mihez csak
eszméletem tapadt egykor, s szemem,
látásom íve mit egybevont,
abból, mi meglevő, s mi képtelen,
a léttelen levőt, és valót,
mivégre hullatja vissza,
mint álomtalan álmokat...
és lefejteti rólam,
mi rég volt lényegem -
emiéktelenül ím
mi húz, mi, ki visz magával
súlytalanná vetkőzött valómban,
e kiürült terheket, nehezékeim
ki cipelteti testetlen általam,
s miért kell szökni így
árnyaktól árnyakig,
miért az egyszer voltak
új s új halált hálnia...?

Dobozi Eszter
CHANEL

Kicsit olyan volt,
mint az alkony,
mely tűnik s marad is,
mint Dover partjai...
Fényparányok - csengőn, fémesen
a mormolászó hullámok mögött;
és egyszerre fordultak mindenek:
élő és élőben a holt,
a fel-felvilágló rendszerek,
s bennük az égi körönd...
És megálljt jeleztek az éjben
Calais állványos-csúcsos tömbjei;
és nem jött a vámos,
vizsgálat se volt:
azonos-e a szem, az arc, a fő,
hogyan ugyanaz, aki jó,
ugyanaz, mint aki elment.

Bisztray Ádám
ÖRÖKSÉG ÉS ŐSZ

Részem s kenyerem mind másnak jut,
értük szolgálók, zsákom üres.

Amikor szántok ezüst őszben,
utánam lépked ékes varju.

Vár, ha megállok, lép, ha lépek,
reggel és este mint az árnyék.

Magam élezte kaszám hegyén
hajnalban villog a vékony Hold.

Kezdem előlről, vége nincsen,
magába fordít ekealja.

Magokhoz jutva lágyn esőkben
vetéssé válok magam is.

Versének közlésével búcsúzunk barátunktól.

Balla D. Károly
ÚJ KANOSSZÁK
- négy felmentési kísérlet -

1. Fortélyos

Képzeld el magad rabruhában
a világ fortélyos felén,
ahol hideg vasra rá van
égve egy esdő bal tenyér.

Vagy gondold azt, hogy honleányok
imádják minden porcikád,
de rád rohan a gyilkos ámok,
és szörnyű vihar porzik át

a féltékenység tengerén. (Ha
bujja gubákon hemperegsz,
légy szorgosoknál bölcsebb léha,
de nem termi meg kendered,

amit búza elhalasztott.)
Vagy higgyed magad hindunak
s Buddha-mosollyal öless asszonyt,
ha elvakít az indulat.

Vagy légy kisgyerek, aki téged
hívott, hogy már végre ő legyél,
s mint gyilkoson a könnyű végzet,
úgy csüggjél anyád emléjén.

Vagy képzeld magad csendes rabnak
a világ fortélyos felén,
hol fojtani torkon ragadhat
egy félimányi jobb tenyér.

2. Vezérlő

Lehet már bárki, szállhat szárnyakon,
tárulkozzon, akár hálós ártalom,
mutasson bátran bármely arcot fel, midőn
mohó keze matat egy könnyű nőn.

Lehet már bárki önmaga. Ne félj,
ha úgy találja, túlon túl kevély
lehet e kényszerű szerep, amit
kiszabhat rá a „benned bíztam”- hit.

Lehet már Más is, játsszon, mint neked,
hisz egyre gyűlnek már a színterek
keze alá, akár okos alattvalók
kínálta harácsok, önkéntes adók.

Lehet már széteső és gyenge, tétova,
lessék csak mind, vajon mi módon és hova
vezet az egynek mondott hosszú út,
ha kények dűlják fel az elhagyott falut,

Övé lehet a város is, ahogy
a bölcsek bölcse most is térdre rogy,
ha frissen sült malasztra meghívod,
hogy kis kegyelmen térjen el a jog.

Lehet már bárki, sinre fekket bár,
a gyorsvonat egy méterre megáll -
és körbeveszik füstölgő ködök,
ha bösz bikája sír, mikor halálra döf. -

Lehet már bárki Más, ő, tenmagad,
midőn keze egy könnyű nőn matat,
mutathat képet, mondhat jóslatot,
szájába illik: „Vezéred vagyok!”.

3. Fölényes

Hogy megalázzon, miért is hagynád.
Fuss vele versenyt gátakon,
és esdve kérd a szűz madonnát,
hogya mentsen fel ha átoson

arcodon - akár a tébolyok -
a vérszomj kéjes képze.
Az indulásban már ott tolong
a nyert fölény, hát élj vele,

és végdöféssel adj kegyelmet,
ha érkezik a kínos éj,
hisz bűnöd alól úgyszólván felment
a sírra írt színekdoché:

„Mint sóvár, izlelt hamis vádat,
nyakára hurkolt bánatot,
s míg újra vesztek talált tárgyak,
már elszerették vérpadok.”

Miért is hagynád: megalázzon.
Kerülj fölénybe gáton át,
gyötörd halálra hosszú távon,
vezesd el barmát, asszonyát,

és várd, hogy éhek jönnek érte:
sakálok, kéjes kondorok,
s hogy fogyjon el a hús egésze,
amíg a föld majd ráforog.

S ha messzi kínját múltak mossák,
erényét fessed szépre itt:
elísszák majd az új kanosszák
a szűz madonna könnyeit.

4. Szomjas

Lehetne álmod indulatlan,
lehetnél mester szent guru,
de éjre tárul fel a katlan:
dohog a düh, mint hörghurut.

És tárul mind a medrek mélye,
és epe ömlik, ég fekély:
sürgesd a bosszút, még elérje
az elmenőt, s ha esdve kér,

ne osszál már kegyelmet,
ne szánjad, hogyha hosszan sír,
hisz bűnöd alól úgysis felment
a szögren fekvő bölcs fakír.

Amúgy sincs ír az üszkös sebre !
Míg élsz, már nem lehet tiéd
az elvetéltek bús szerelme,
amely a dicsfény ellen véd.

Te hős leszel. Csak annyi híja,
amíg a hírnév még kitár
pár zárt kaput, s a kéj lapítja
agygon az eldobott szitárt.

Lehetne álmod indulatlan,
hallgatnál reggel zen zenét,
de táltosoknak ina pattan,
felindul kanca és herélt,

s te szobrot állsz a hős szekéren,
megnyersz csatát és háborút -
nem lesz tied a bölcs szemérem:
nem leszel mester, szent guru.

Te hős vagy már, a szomjak hőse,
nem érzed már, mit rejt a lét
s a gyenge fű elég erős-e -
- s nem hallasz több szitárzenét.

Zsávolya Zoltán

KILLER LACI KEZDETEI

(Fejezet egy spirituális levélregényből)

Concordia sororum fratrumque bona est. Az ilyen duma rögtön általános érvényű, mottógyanús meglátásnak vehető az egész ízében, amit bár megerősíteni kimondottan nem akarok, kedves Péter bátyám, cáfolni sem igyekeznék túlzott eréllyel. Egyelőre legyen hát elég annyi, hogy ez volt az utolsó mondat, amelyet Killer Laci házi feladat gyanánt lefordított, mielőtt kivágták a bencés gimnáziumból.

Noha egyáltalán nem tudnék épkezláb és mindenre kiterjedő magyarázattal szolgálni arra nézvést, miért hozakodom elő ennek az állatnak a viselt dolgaival, gyanítom azért, hogy a személyes lenyűgözöttség állapota szolgál eljárásom alapjául, ami részemről egész ismerettségünket végigkísérte. Az az ajzottság ugyanis, amellyel ő élete folyamán egy bizonyos - a latin mondat által diszkréten, eltávolítottan jelzett - alapmotívum valóságát és délibábját hajszolni bírta, már önmagában meglehetősen csodálatra indíthatott iránta bárkit. Ráadásul a dolog természetéből következően nem csupán külsődleges belehelyezkedés ez itt a kamerád testi-lelki mozgatórugói közé, hanem egyúttal a személyes érintettség szóbeli elszálló dokumentuma is, amelyet szenvedélyünk triviálisan természetes azonossága határoz meg. Rövid jelenettel kívánom érzékeltetni, közelebbről mire célozok.

Szilencium alatt egyszer, mikor, ugye, elvileg a leckéinkkel foglalatostkodtunk a diákotthoni tanulószobában, tehát az egyik ilyen alkalommal, ahogy a közvetlenül mellettem ülő Killer Laci megszokott nagyvonalú intésével jelezte: átadhatom neki a kidolgozott

matekpéldákat, valamint az orosz fogalmazást, szóval egyszer nagy kegyesen oda is kummantott nekem valamit, mégpedig a kérdést, hogy tudom-e, mi a fontos. „Mi?!”, morogtam halkán és bosszúsan a fogam között, mert tudtam, hogy önérzetesen megköveteli a figyelmet, viszont a minden mozgásra, beszédre hisztérikusan reagáló felügyelő atyát sem akartam ingerelni. Vigyorgó felsőbbbséggel súgta: „Hát az, hogy a pina bozontos...”

Biztosra vettem, hogy szavaiba dicsekvés vegyül; a tét - tizenöt évesen - mi lehetett volna: az, hogy kinek volt már nője, kinek nem. Többen állítottunk magunkról ilyen jellegű fegyvertényt, de titokban kizárólag az ő szavait vettük többé-kevésbé készpénznek egyelőre, és titokban azt is logikusnak tartottuk, mennyire nem hisz ő nekünk, mint-hogy - az övétől eltekintve - mi magunk is kételkedve fogadtuk egymás nagyolónak tartott híreit azokban a hetekben. Október végén aztán, amikor kiváló barátom nem volt már a nála is jelesebb Alma Mater növendéke, amikor szinte illegálisan tartottam csak vele a kapcsolatot, nemcsak sokszorosán megbizonyosodtam e téren véghezvitt komoly cselekményeinek hitelességéről, hanem közreműködésének köszönhetően én magam is átléptem a kérkedően üres idealizmusból a hallgatagságában vaskos realizmusba.

Szép, napos, kellemes, hosszú őszi uralkodott 1982 szeptember-októberében. Azért fontos az akkori légkört, hangulatot elképzelni, mert lényegében mindkettőnk szellemi genezisével ezzel az időszakkal

hozom összefüggésbe. Az iskolában is termékenynek bizonyult együttműködésünk, apró „függetlenségünket” jelző csínyeket összehangoltan hajtottuk végre (két egyformán ravasz agy, Laci részéről testi erő, részemről szolidaritásba rejtőző gézengűzság volt kettősünkben megtalálható), de ez a terep mint közös terep ismert okokból hamar kihullott alólunk, így pedig óhatatlanul elemibb területre, ama nagybetűs élet sűrűjébe jutottunk. Így indultunk, helyesebben, hogy tárgyalásmódom választott kereteihez hű maradjak, kedves Péter bátyám, olyaténképpen hegyezném ki: efféle körülmények méhében kezdte tudatos-nagyvonalú létmódját az a jelenség, akit Killer László fantáziánéven tudok ma a megfelelő diszkrecióval emlegetni; ezek az ő kezdetei. Ahol persze meg kell jegyezzem: későbbi életrészekéről szintén bőven rendelkezem információkkal.

A különböző killeri életperiódusok azonos szempontból történő Aszembesítését, egyúttal az alapszenvedély jellegének bemutatását mi sem szolgálja jobban, mint annak a sajnálatos balesetnek a felidézése, amely barátom kicsapatásához vezetett. Mert ebben természetesen az említett döntő fontosságú törekvés, a lehető legkézenfekvőbb és legvégzetesebb leitmotív játszotta a főszerepet. Az történt, hogy Killer László úr a szombat délutáni kimenő idején moziba ment egy lánnyal, ez estig elhúzódtott, szürkületkor a Radó-sziget csúcsánál jelentek meg némely hosszú nyakú üvegek társaságában, amelyeket kiírítván mindketten berúgtak, később nézeteltérés támadt köztük, ekkor Laci egyedül távozott, a lány hátramaradt, félig öntudatlan állapotban a földre került, ahol végtére is a saját hányadékában megfulladt. Az eset néhány hétig szörnyörténekként kísértett a városban, aztán hírérték gyanánt elhalt, gyanítom viszont, hogy Killer Laci későbbi életének, szélsőséges sorsalakulásának „fényébe”, ködös, borongós hangulatába ennek a számára egyébként távolról sem közbömbös teremtésnek a képe elég szépen beleáryékol.

Hja, Péter bátyám! Nem kevesebbet feltételezek, mint P. Wanda titokzatos alakként, látomásként való rendszeres fel-felbukkanását, zaklató-ingerlő távoli közelségét! Mintha messi zord tengerek hullámveréséből kiemelkedő szírné lenne, akinek megfoghatatlan teste fényfoltként villan fel és enyészik el a habokban, amelyeken a kétségbeesett lélek hajója hánykolódik... A kapitány ezemiy veszély és kihívás között áll rendületlenül a parancsnoki hídon, váglyaktól üzve, érzelmektől korbácsolva utazik, szemét a kísértő csodára függeszti. Sokan vonakodnának rákoncentrálni erre, de én már-már Killer barátom bőrébe bújok, annyira beleélem magam feltételezett szenvedéseinek viharába. Von előre a lidérces kavargásból kibontakozó alak, hív, üzen mintegy. Végül is el akarja érni az ember, bárha tudja, hogy lehetetlen, szeretne kikötni a „partján”, otthon lenni nála.

Bizonyos szemszögből kétségtelenül valahová ilyen örült, bizonytalan helyre vezetett engem Killer Laci életútjának követe. De ez csak a későbbiekben éleződött ki ennyire. Fokozatosan jutottam (jutottunk) idáig, lépésről lépésre. Még az első lépések abban a lakásban, abban a bérházban, abban az udvar-világzatban estek, ahová haverom és lelki mesterem a bencés internátusból való kihullása után költözött. Ingét-gatyáját, más (csékely) ruhadarabját akkoriban jellegzetesnek számító fémkeretes hátizsákjába csapta a fiú, és öntudatosan átvonult tartósan külföldön időző városi nagynénje lakásába, amelyet a kötelező délutáni séták alkalmával már úgyszólván sokszor felkeresett. Könyvei közül csak a távoli szülő házból hozottakat vitte magával, taneszközeit az igazgatóság csomagolta össze és küldte utána egy dobozban, amit soha nem nyitott ki. Soha többet nem is járt iskolába. Soha többet nem ment haza Nyíregyházára sem, amit özvegy apja egyébként sem szorgalmazott különösebben, a „szégyenletes körülmények” miatt. (Nevezett egyén több éves időszak alatt egyedül a botrány kitörésekor látogatott el fiához, de nem próbált érdemben beavatkozni az ügyébe, hanem félelmetes gyorsasággal mindent ráhagyott.) Killer Laci attól fogva kisebb mértékben alkalmi munkákból, nagyobb mértékben életművészetből tartotta fenn magát. Mikor nagynénje évek múlva hazatért, unokaöccsének a külvárosi Góré-dűlőben található faházát meg a hozzá tar-

tozó telket ajánlotta fel, amit az érezhető örömmel fogadott.

Lesz még mondanivalóm erről a téliésítetten is marha hideg faházról, erről a nadrágszjparcelláról, illetve a távolabbi dűlőkben később vissza kárpótlási-jegyezett természeti birodalomról, Péter bátyám, éspedig nem kevés. De most inkább az oly nevezetesen váló bérház-monstrumról, tehát a kicsapatás utáni állapotokról kívánok szólni. Killer Laci nemlétező fájdalomról és szomorúságairól. Kihajózásáról, úgymond, a felnőtség vizeire - az ötödik emeleti korlátnál támaszkodva. De sokszor álldogáltunk ott, tökmagot, szotyolahéjat ropogatva! Az öreg vadgesztenyefa lombja még nem hullott le október második felében, kora délután a melósok még nem értek haza, hogy szerte a függőfolyosóra nyíló lakásokban megkezdtek volna a mindennapi, az örök krumplifőzelék melegítését, nyugalom honolt tehát a lépcsőházban meg az udvaron. Magányunkat legfeljebb a házmesterék Irén nevű rokona „zavarta” meg, ő is csak addig, amíg odajött, és mellénk, néha egyenesen Laci ölébe telepedett. (A teljes számkivetettségtől tehát azért távol volt Killer Laci, könnyen kiheverte a kollégium, a gimnázium mozgalmasságát vagy annak hiányát ebben a nagyon vegyes lakóházakat felvonultató épületben.)

Én elhatároztam magam, hogy miközben igyeksem jól megfelelni az iskolában előírt tanulmányi követelményeknek és formálisan igazodom a fegyelmi elvárásokhoz, titokban (vagy ha rákérdeznek: nyíltan bevallva is) nem adom fel Killer Lacival nemrég kialakult, értékesnek tartott haverságomat. Mitagadás, igencsak szerettem nála (náluk?) tartózkodni, és ez az évek során csak fokozódott; sőt előfordult a későbbiekben, hogy több egymást követő napot és éjszakát is ott töltöttem, főleg amikor a szüleim közti veszekedés elviselhetetlen méreteket öltött. Sokszor ígérkezett viharosnak vagy kibírhatatlannak a helyzet már napközben, ilyenkor egy idő után mindig a Killer-féle menedék után néztem. Bármikor megjelenhettem, saját kulcsot bírtam a lakáshoz. Mi több, külön felszobát kaptam benne, ahol a szerény bútorzaton kívül olyan könyveket tartottam, amelyeket csak ott olvastam. Ezáltal sajátos hangulatra tett szert az odú. Nagyon titokzatos, gyanúsán csendes és sötét éjszakákon meg egyenesen nemsemminek tűnt oda hazaérkezni, különösen télen, a fagyos, havas gangról belépve, miközben a vadgesztenyefa csupasz ágai kilátásosságban komor sziluettet rajzoltak fel.

Néha együtt érkezünk, nagyon megkésve, a nagynéni által hosszabb időre elhagyott és így végül hivatalosan kölcsönkapott lakásba; Irén ilyenkor, ha éppen ott tartózkodott, már türelmetlenül várta Lacit. De ez inkább árnyalatnyíval későbbben vált csak jellemzővé, úgy emlékszem. Egy félv múlva?, mindenesetre még nem a legelső hónapokban. Az első télen inkább az utcákon kószáltunk mi ketten, meg-megállva a kirakatok előtt vagy a vendéglők világosságát sugárzó szellőablakainál. Előfordult, hogy véletlenül akadtunk össze odakint, de utóbb már a közös programok, a közös tájékoztató határozott meg mindent és azért járkáltunk együtt. Ahogy ilyen alkalmakat követően beértünk a rendesen bonyolult árnyékbeállítások forgószinpadaként működő udvarra, leráztuk a cipőnkre ragadt havat, csúszkálva botorkáltunk előre a nappal felolvadó, estére újra megfagyó jegesedéseken a lépcsőház bejáratáig. Elégge keserves útnak bizonyult ez, sokszor megtántorodtunk a menet közben, Killer Laci néha el is esett, mert éppen be volt állítva, fejét nem egyszer alaposan megsértette a jégbordákon vagy a falnál.

Micsoda egy környezet! Péter bátyám. Ha nem tudnám, hogy mint területnek, annyi máshoz hasonlóan ennek a térképe is benned van, hát legszívesebben részletesen leírnám, mégpedig évszaksemleges (vagy, ha már valamelyikhez, akkor a nyárhoz kötődve). Ejnye no, meg is teszem, csaknem úgy, mintha valami bédekkerből másolnám ki, miközben ilyesmiről szó sincs, ellenben ami igaz, az igaz: egy ebből a városból elszármazott szerző nyomán közlik néhány részletet.

Tudnivaló mindenekelőtt, hogy a ház, eredetünk szellemileg jelképes foglalata, kezdeteink, főként Killer Laci kezdeteinek színtere: L-alakú, s ennek a nagy L-nek, miként az dukál, hosszabb meg rö-

videbb szárrésze van. A hosszan elhúzódó, majd derékszögben meghajló kettős épület-szár (vagy - szárny) pedig sajátosan lehatárolt udvar-részt zár le a forgalmas főutca felé, ahonnan különben egy étterem gazdasági részlegének lapos tetejű tömbje is hátranyúl. Jelentőségteljes élettér ez, amelyet a megfelelő aprólékosággal felidézni - ennyi év után - ugyan nem könnyű, látomásos elnagyoltságban feledni mégsem lehet. Nem, és a hátsó szomszédháznak a foghíjas utcafront vonalából kiugró rombuszát sem volna illendő elhanyagolni, amitől majdnem minden a fél udvar a naptűzés fonákja lesz. S még csak ez után kerül kameravégre a vegyesbolt északi, mindig hűvös, árkaós raktársora. Néhány szeszélyesen hátrahagyott szemétdörrel. A gátfutásban közlekedő fény közöttük, a többszörös tárgytakarások szabálytalan „szőnyegek” között, amint a túl melegre hevült világos betonsíkok fehérén imbolyog. Maga az ötemeletes bérházmonstrum, mint a hűvösség hegye. Majd oldalt-mellette-fent az is, de jóval alacsonyabban - a Park étteremben. Ami az. Lapijával és élével egymásra helyezett téglatekék tömkelege, itt-ott üres közökkel: kémények. Kis dobozok egy nagy fekvő dobozra rakva. Lapos tető; leginkább villogó kősvatag, máshol mohosan sóhajtó sötétkamra. Macskák és gyerekek búvóhelye. Végül a szellőzők félkör alakban felcsapó kürtöi.

Micsoda véletlenek (és persze szerencsék) vannak, még talán te sem gondolnád, aki pedig olyan sokat tudsz, majdnem mindent. (S akinek lényegében kezébe adott és - egyúttal - vett értelmi-érzelmi kulcsa van a dolgokhoz úgy a lent mint a fenti szférában, én bátyám!) Egy író, név szerint Zsávolya Zoltán szintén járt ebben a mi udvarunkban. S - nyilvánvalóan - nemhogy pusztán járt, de meg is énekelte egyik művében ezt a környezetet, szépen megspórolva nekem a fáradtságot a leírás mizériájában. Igaz, Zsávolya a közelében közelebbről látszik ismerni egy-két embert meg történetét, még a ház mestert is emlegeti, sőt annak rokonát, bizonyos Irénkét is képbe hozza. Ugyanakkor a körülményekből szintúgy nyilvánvaló, hogy ez utóbbit jóval későbbi életszakaszában ábrázolja vagy inkább csak emlegeti, mint amikor mi ismertük. De félreismerhetetlenül Killer Laciék egykori udvaráról beszél a fickó, és egyértelműen dolgozik egy Irénke nevű elmosódott, árnyékszerű mellékfigurával is, akit a narrátor, a házmes-

ter-asszony barátságosan, bensőséggel szólít meg, bár közben igyekszik tőle szabadulni: „Az árnyékok udvarára néztem, mint ahogy most is annak szemlélésébe fogok burkolózni, miután elballagtál, kedves húgocskám.” Hm, húgocska, hát igen. Tizenvalahány évvel a mi ismeretségünk kezdete után, amikor a kilencvenes évtized közepén Bobby átmeneti meghalásához érkezett a Dallas-film magyarországi sugárzásfolyama (Zsávolya novellája ebben az időpillanatban játszódik), Mataticsné, a ház mester még mindig „kedves húgocskának” nevezi a mi Irénünket (ki másra gondolhatnék?!). Pedig aki 1982-ben volt tizenhat, az a Dallas „idején” már a harmincat verdeste. Mire következzetek mindebből? Ekkora lenne az asszonyi hiúság? Vagy éppen Mataticsné lett légyen olyan matuzsálem, akinek egy harminc éves nő a *kishúga*? Előfordulhat.

Ez a Zsávolya, mindenestre, tudhatott valamit (valami komolyat az életről-halálról), Péter bátyám. Megérintette, láthatóan egzisztenciálisan foglalkoztatta őt az az udvar, amely valamikori étletterünkkel azonos. Annyira mániákusan merült bele a témába, hogy szinte félni kezdek tőle, nem ismer-e valamit további viselt dolgainkból is? Akárhogy van, kétségtelenül kiderül „elkötelezettsége”, bulldogszerű témakitartása a következő részletből, amelyben - persze, formálisan Matatics Dezsőné szájába adva - megint az árnyékokkal, tehát végső soron az udvar, a bázis (nekünk az igazi kezdet!) hangulatával, ha tetszik: belső szerkezetével foglalkozik:

„... az utóbbi időben állandóan - legalábbis egyre gyakrabban - az árnyékok elvont, köznapion titokzatos mintázatára vagy mechanizmusába szoktam tekinteni. Miképpen csavaródnak (maguktól), rövidülnek és nyúlnak meg, rendeződnek reggeltől estig a Napisten magasban utazó, kardjokkal láthatatlanul hadonászó aranylovasainak földet seprő páncéllökönydarabjaiként, és hogyan zökentenek tovább egymásba kapcsolódó fogazottságukkal egy-egy verőfényes délutánt.”

Délutánt?, napot?, hetet?, hónapot?, évet? - igen: éveket. Évek teltek el, hosszú évek a kezdetektől számítva; felhorgadt és nyomban elködlött az idő cselekménye (mint egy roppant délibábtorony), és most az van, ami van, Péter bátyám.

Barna T. Attila A RÉVNÉL

K. Gy.-nek

a Dunán lomhán imbolygó komp dadog
reflektorfényben a börtönudvar sóhajt
priccsen álmatlanul forgolódo rabok
hallgatják a nótát rekedt ordítózás az
örtorony átbámul a falon részegen
verekszenek a bokrok árnyai a kocsmá
szeme vérben forog omlik a fallal a
húgy gőzölög mint félelem Dezső bá
húzza hogy akácos az út a hegedűhang
dülöngél a víz felett üres poharak
egymásnak esnek a kutyák kórusa kíséri
vonyitva késpenge villan - a Hold
recsegve hasad az ég fekete inge
kibuggyan a hajnal véresen.

Zombor Béla

LEGYINTÉS

I.

már akkor veled (benned!) „magyarkodtam”
ott azon a nikotin-sárga keretű képen
1917-ben
amikor fehérös öltönyben álltunk
a szájtáti lencse előtt
mely lemezre passzírozta testünk hústalanságát
- persze a magnézium röpke lobbanása
nem láthatott szívünk nótáztatta bordáink mögé
(makacs „kivagyiságot” nem rögzíthetett !)
csupa-csont csuklóink ernyedtsége látszólagos volt
mert bizony ugyancsak tépték-törték ránk maradt
és MEGELŐLEGEZETT bilincseink tömegét !
- dombos homlokunkra kényszerített Kálvária-mászást sem
hívhatott elő vegyszer - inkább retusálta azt -
mint ahogy büszke orrunk láng-tüsszentése is lemaradt
pedig vitézül műveltük jussolt földünk elszántói felé
(hiába kiáltottuk a közhelyes Igazságot: EDDIG ÉS NE TOVÁBB !)

Aztán?

Föladtuk „túlhaladott” álmainkat
és golyót legyintettünk az egészre
Apám

II.

már akkor veled (benned!) „tisztogattam” - Anyám
ez lett-volt a mániánk:
kitörülni a kormos csipát a hajnalok szeméből -
loncsosan bégető felhőket szárított fésűs mosolyunk
patyolat-porrongyunk dörzsölte a szidolozott Nap sugarát
s elégettünk minden mocskot a villámok lecsapó tüzében !
tenyerünkkel kivasaltuk alig gyűrt lepedőnk „szarkalábait”
- nem hagyhatott nyomot semmi rendellenes !
féltünk
igen - riadoztunk minden érintéstől
mert még a bársony simasága is karcot ejt -
pórusunk megannyi meddő tűzhányóvá kényszerült
önnön szikrákat fullasztottuk saját hamunkba !
(vágytalan szikból nyálazott ide minket az Isten)
így takartuk elkülönített de mégis iker-köldökünk
magányba göngyöltett védtelen csigáit

Aztán?

Agyi erünkre rálegyintett a SZÉL
Anyám

III.

már akkor veled (benned!) „szószegés” voltam
 - nem tudhattunk róla
 lélek- és sejttekervényeit kicsoda ismeri
 melyekben zsákutcába ütközik oly sok fogadkozás !
 - s mindezt hűrtalan hegedűmre szerzé vallató Istenünk -
 pendítsük meg Ígéreteink dadogó szavát hallani akaró fülünkbe:
 legyünk nyugodtak: kórházi vaságy nem feszít magára !
 - négy karral találja szemben magát unott képű halálunk
 együtt - igen
 ketten megyünk ha már a piócák is kipukkadtak mind !
 dermedező ujjaink közt porrá morzsolódik minden fájdalom
 szemünk artézi-vize csorog tisztulni vágyó sóhajunkra ...

Aztán ?

bementünk oda
 ahol éterszag fojtogatta torkunk - minket
 akik áttetsző rétestésztát lebegtettünk tele
 almák meleg illatával
 és mesékkel foltozgattuk közös magányunk mindig-lyukas burkát !
 - nem néztünk egymásra többé
 pillánkról vérmes Gyűlölet legyintett kettőnkre
 Nagyanyám
 (1998. május 26.-június 2.)

Fa Ede

NÉHA

tűnékeny képre-gondolatra sebzett
 aprócska lény a süket vak Egészen
 bár cél nélkül és véletlen teremtett,
 csak bennünk tudja önmagát egésznek

a Kozmosz, - neki nem érték az élet,
 anyag-szájában kis falat a szellem,-
 a Nyelv felnő, a mindenségre kérdez
 (alig érti a szó-előtti csendet)

ez a látszat - az ész s érzet becsaphat,
 „ az igazsághoz csak BEFELE haladhatsz”
 olykor úgy tűnik - s mintha lenne célja

VALAKIBEN a nagy zűrös „Egésznek” -
 mielőtt eltűnsz (vesztve az egészet)
 BENNE vagy TELJES s boldog (néha-néha...)

Polner Zoltán
HOMMÁGE Á BAKA ISTVÁN

Ha megtörténik a lehetetlen,
Isten is csak engem gyászol
s csurogni kezd az őszi holdfény
a hullafoltos fákról.

Majd álom-stigmák ragyognak rajtam,
míg ágyamhoz lép a démon,
kinek arcát még sosem láttam,
de látnom kell őt, látnom,

ki könnyed igékkel vett rá egykor
tébolyító, vad szeszekre,
hogy magányom csöndjét a szajha
sikernek megszerezze.

Azóta is lány hangjára vágyom,
a végzetes szirénhangra.
Majd elássa testemet Yorick,
mielőtt megvirradna.

Szepesi Attila
MODERN KÖLTŐK

Baudelaire a Pimodánba tér,
Jean Cocteau szépfiúkat kajtat,
Rilke angyalokkal tusakszik,
Apollinaire fején vasabroncs.

Michaux rongyvárost épít nekünk,
Eliot a csönddel vívódik,
Ezra Pound majomketrecéből
fürkészi az alkony-eget.

Holtakat idéz Paul Celan,
Borges a körkörös időt,
Lorca sortűzben gitárt penget ...

Amúgy sodródik a világ, mint
habokon egy kutyakadáver,
csatornán koszlott félcipő.

Szepesi Attila
HOROSZKÓPOMRA

Vízöntő-csillag, csillagom,
 ki vagyok én, nem tudhatom.

Aki voltam, az leszek én,
 görgő kavics? tücsök-remény?

E világvégi ködbe fúlt
 kölyök, ki kerge dalra gyújt?

Időm kóróvá fogyni hagy,
 s te, fakó csillag, messze vagy.

Villogsz magadban odafönn,
 más az időd s az én időm.

Sorsára bocsátod süket
 álmod kolduló kölykődöt:

bohócul és áldozatul,
 míg köribéd felhő tolul.

Terek bugyrába rejtezel,
 ha veszni hagysz, te sem leszel,

csak kő maradsz, rideg sugár,
 anyag, mely sugallatra vár.

Fried István

ÁLOM-BÉCS MÁRAI SÁNDOR SZINDBÁD HAZAMEGY CÍMŰ REGÉNYÉBEN

A mesemondó körül sűrű félkör, / az ajkak nyílnak: Szindbád hazatért. (Faludy György: Kasba)

Bevezetés (helyett)

A *Szindbád hazamegy* című regényről egymással ellentétes, ám egymást messze nem kizáró megállapításokat lehet megfogalmazni:

Ez a mű Márainak Krúdyról szóló regénye, Krúdy stílusában örökíti meg, majdnem kulcsregényszerűen az író utolsó napját. Ez a mű csak *látszólag* Krúdy-regény, hiszen számos, Krúdyhoz fűzhető realia mellett legalább annyi, Krúdyhoz kevés joggal kapcsolható realia bukkan elő; sőt: helyenként önéletrajzi vonások tetszenek át; stílusimitáció és imitációs technikával készült paródia; nosztalgikus zenei előadásmód, amelybe írónia reccsen bele.

A régi Magyarország elevenedik meg, amiként Krúdy látta; még pontosabban: amiként Márai Sándor a modellként felfogott Krúdyval láttatta, több helyen Krúdy-citátumok, krúdysnak ható mondat szerkesztés, szinte romantikusan retorizált előadásmód segítségével. Ez a régi Magyarország azonban álomkép, mint ahogy álomképként tűnik elő a Monarchia másik fele, Béccsel a középpontban, a kulináris örömök, a meghitt szállodai családiasság a Monarchia mindkét felének jellemzője, legalábbis ezek a vonások válnak uralkodóvá a múltidéző asszociációk során.

© Minthogy álomképekben öit testet a Krúdy Gyula halálával végképpen eltűnő világ, amelyről előbb Szindbád, majd Márai Szindbádjá akar „jelet hagyni”, az erős képesség „valóságfedeztetéről” éppen úgy gondoskodik Márai, mint arról, hogy a valóságként felfogott környezetrajz áttűnjön az álomba, paradoxonnal élve: vaskosan testiesen kézzelfoghatóvá-álomszerűvé szerveződjék.

Közelítések a Márai-regényhez

Mindennek következtében indokoltnak tetszik a regény motívumhálózatának följelentése. A leginkább kézenfekvő volna a címbe kivetített „hazamegy” és az általában „utazás” nyomon kísérése, hiszen ehhez a kulcsot maga Márai adja kezünkbe, *Ég és föld* című kötetében. Az *utak* című karcolat még a Krúdy-élmény igézetében sugallja Szindbád keresésének, vándorlásainak értelmezését, „életfilozófia” jellegét, és egyben mitológiai távlatokba emelkedését. Mitológiai távlat ez, hiszen Odysseus-lét dereng ide, XX. századi interpretációban. Ám ez a kis karcolat (illetőleg idézetünk) egyben Szindbádnak, a hajósnak életútjára fényt derít, s mintegy a regény alaprajzát adja: „Egy napon megtudjuk, hogy az utaknak értelmük van: elvezetnek valahová. Nemcsak mi haladunk az utakon, az utak is haladnak velünk. Az utaknak céljuk van. Minden út összefut végül egyetlen közös célban. Igen, az utaknak értelmük van. De ezt csak az utolsó pillanatban értjük meg, közvetlenül a cél előtt.”

Szindbád vándorlásainak útvonala Magyarország különféle tájaira vezet, de részben ő, részben regényhőse (a regényhős regényhőse!), a (ki tudja, miért) nem „eredeti” néven szereplő

Felvéghy, Bécsset éppen úgy hazájának érzi, éppen úgy vándorlásainak célpontjaként tartja számon, mint kulináris élvezeteinek magyar földrajzi színhelyeit. Talán nem is annyira Krúdy Gyula, Szindbád volt így otthon Bécsben, hanem Márai Sándor, akinek egy újságcikkét idézhetjük, amely árulkodó módon tanúsíthatja egy rétegelt élményvilág irodalmi megformálásának - Krúdytól egyenesen Máraihoz vezető - módszerét. Az újságcikknek címe jelzi a Krúdy - Márai összetartozást: *Őszi utazás Párizsból Bécsbe* (Újság 1925. 79. sz. okt. 15.). Még ha az utazás időpontja valóban őszi hónapra esett is, a címváltás félreérthetetlen utalást tartalmaz a Krúdy-regényre. A folytatás azonban a „hazatérő” Márai vallomása hosszabb ideig tartó nyugati vándorlásai befejeztéről:

„ha egypár évet Párizsban él a középeurópai ember, akkor honvágya támad Bécs után...”

Ez Márai nosztalgiája, nem Krúdyé; de még csak nem is az Alvinczy Eduárdé, sem Szemere Miklóssé, aki a *Szindbád hazamegy* című regényében egy ízben néven nevezetetik. Csakhogy Márai kisgyerekkorának Bécsbe, a családi örökségként kapott Bécs éppen úgy elveszett az időben, mint a hajdani Magyarország.

„Bécsben talán már nincsenek is igazi fogadók, igazi érkezésekkel; csak szállodák vannak, ahol az száll meg, akinek pénze van...”

Szindbád gondolatárama kitérőkkel kanyarog előre és vissza az időben, a maga emlékezéseibe belevegyítve „regényhősé”-nek és „pártfogójá”-nak bécsi élményeit, amelyek a „Sacher termei”-nek titkaihoz fűződnek, ott „a szivarozó Sachernéval a főhercegek bizalmas természetű éjszakai kirándulásairól, a bécsi versenyek esélyeiről és egy hietzingi varrónő lábikráiról beszéget”-nek. „Természetesen Ferenc Józsefről is beszéltek, gondolta Szindbád...”

Miképpen látja Márai 1925-ben Krúdyt? (Újság 1925. 128. Szám, dec. 12.) Érdemes néhány részletet idéznünk az összevetés kedvéért; hogyan készülődik Márai regénye az „idegenben” olvasott Krúdy-regényeken töprengve? Miként vegyül egybe, formálódik látható alakká az olvasmányélmény, előbb egy írói világ értelmezésében, majd az életrajzi adalékokat, a háttéranyagot alkotó tárgyi dokumentumokat a stílusimitáció csalfa látszatával „regényesítő”, magánmitológia érvényű kortörténet átpoétizálásában. A Párizsban, 1925. decemberében megalkotott újságcikkben ott bujkálnak a Krúdy-világ ismerveiként feltüntetett jellemzők - Márai előadásmódja szerint átigazítva: „...oldalt hajlott fejfel járkal Budapest és Magyarország útjain, mint a hősei, megszáll fogadóknak, beszél a korcsmárosnőkkel és szívesen látott vendég a nemesi kúriákon, aki írásaiban emléket állít kora kalandos férfainak és gáláns asszonyainak s amellet nem feledkezik meg arról, hogy egy későbbi generáció részére rögzítse a régi Magyarország kenyerének és borának ízét, beszámoljon a fogadók szobáinak és berendezésének hangulatáról, amik már elsüppedtek és csödbementek együtt a nagy csöddel s közben egy-egy kísérteties biztonságú mondattal lekottázza a vadlu-

dak húzásának hangjait vagy a Sziget éjszakáinak és nappalainak nesztét...”

A *Szindbád hazamegy* aztán nemcsak a regény megjelenése előtt nem sokkal lebontott London szállodának külsejét-belsejét örökíti meg, hanem a „bécsi szálloda”-t is, a „*Magyar Király*”-hoz címzett fogadó-t „Szent István templomának árnyékában”. Hiszen Szindbád előadásában megemlékezik ennek a szállodának „sárga huzattal borított bútorairól, a pehelyágyról, Szent István templomának harangszaváról, s egy bizonyos »kontusovka« nevű pálinkáról, melyet a közeli Dóm-pincében mérnek a kövér stájerországi barátok.”

A szép özvegvet csábítandó nem elégszik meg Szindbád a színes emlékek felidézésével, személyesebb, ha lehet, még inkább testi remiszenciákat vonultat föl, ismét a Monarchia világába visszavezetve, tűnt idő nyomában járva: „A Magyar Király-nál még cserépkályhák vannak (...) Ha akarja fakádakban is fürödhet, mint egykor Ferenc József, s hajnalban elhozatom magának a Diána-fürdőből a döngönyözőt, aki még Szalvátor főhercegnek és Orth Jánosnak vágott tyúkszemét.”

S hogy mily távolba hullott már a regénybeli Szindbád számára Ferenc József, mutatja, hogy víziójában Nagy Lajos korával együtt jelzi a régmúltat, egyben az osztrák és a magyar hagyományok összefonódottságát is érzékelteti, mivel Szindbád tudatában közös századokként jelennek meg az egykori Bécs és az egykori Magyarország fényességes napjai. Ugyanennek a világérezkelésnek és világitudásnak a lenyomata tetszik át a vidéki kúriák szintén álomba vesző leírásakor. Álomba vész, és ennek ellenére vagy éppen ezért a valóságosnál élénkebb színek, áthatóbb illatok, történelmet és életmódot idéző személyes tárgyak idézik föl régi udvarházak legutolsó gazdáit, amiképpen Szindbád műveiben megjelennek. A hirtelen-váratlan előbukkanó színjelölések között hangsúlyos helyen leljük a „schönbrunni-sárgát”, amellyel a kertre nyíló lakóházat festették be. Ha halovány utalásban is, ismét Bécs emléke villan föl, a schönbrunni kastélynak legalább színét utánzó nemesi kúria egy egykor volt izlés-egységről, hajdani életmódról árulkodik. A megjelölés szerint divatszínről lehet szó, amelyet a Bécsből átvett arisztokratikus kultúra származtatott át magyar vidékre, ahol beleilleszkedett, bele-„szervült” a magyar szín- és harmóniavilágba, és pontos-megbízható érzékeltetője lett egy emlékeiben élő világnak. A „schönbrunni-sárga” éppen a színszimbólika sugalmazásai révén szinte előlegezi azt a műzeumi légkört, amelyet a Szindbád emlékezése műveinek színhelyei köré varázsol...”

„Mintha minden emlék lenne e házakban, a legközönségesebb tárgyak is: emlék, de minnek emléke?... Talán csak az életnek, mely eltelt a hallgatásban és várakozásban, soha nem állott meg a ház előtt az a könnyű homokfutó, melynek üléséből az igaz barát vagy az élet örökké hűséges asszonytársa kászálódott le...”

A „schönbrunni-sárga” felidézheti Ferenc József korát (Szindbád belső monológjában Vas Gereben és Mikszáth művei, Tisza Kálmán derengenek föl), visszautal arra az örökre elvesz(t)ett világra, amelyről aligha tudható, hogy valóban létezett-e; vagy csak Szindbád vándorlásai nyomán támadt írásművei építették föl. Természetességgel foglalja el helyét a magyar színek kavalkádjában, „magyarrá” lett, mint ahogy Szindbád is otthon érezte magát Bécsben („A külvilág nem vonzotta Szindbádot s Bécs volt a világnak

az a legtávolabbi pontja, ahol a hajós otthon érezte magát.”). A vándorlás a *Szindbád hazamegy* című regényben a haza- és otthonkeresés motívumával kapcsolódik össze, közöttük szinte ok-okozati viszony létesül. Hiszen Szindbád örök otthont keres, másképpen szólva: az utak azért vonzzák, mivel a fogadók, a kocsmák, a szállodák, a kisvárosi pincék, a városok nem kínálják magukat (végső) otthonként, mindenhová a hazatérés szándékával utazik el, de pusztán akkor bizonyos a cél, amikor utoljára indul el vele élete őszén a vörös postakocsi.

„Így élt Szindbád, mert örökké menekült. Ötvenöt éven át utazott a hajós, kártyaszobák, nádasok, behavazott kárpátaljai kisvárosok, lóversenypályák és irodalmi kávéházak között. Ötvenöt éven át volt hazátlan s minden városba és minden kocsmába azzal az érzéssel lépett, hogy milyen jó lesz elmenni innen.”

A z „utak”-ról szóló elmélkedések (*Ég és föld*) meg a regényidézlet egymásra vetíthető, és a hazatérés, a címben található „hazamegy” értelmezésével (is) szolgál, és egyben ennek a regénybeli vezérmotívumnak a végső célba juttatását, az utolsó néhány lap látomásba átsapó előadását készíti elő. A „haza” több jelentésben szerepel a regényben, mindenekelőtt a két országból (vagy csupán Bécsből és Magyarországból) összetevődő Monarchia, amely érzés, összetartozás-tudat, talán egymásra utaltság is. De amelyen belül szegyennek számít a „hatvanhetesség”, és beletartozik a visszaemlékezés nosztalgikus hangulata Ferenc József kora iránt. Szindbád Bécsben is otthon van, illetőleg nincs otthon, Bécsben csak annyira hazátlan, csak annyira menekülő lélek, mint Rozsnyón, Egerben, Kassán vagy Marosvásárhelyen. S bár nem Szindbádról, a regényfiguráról, hanem Krúdy Gyuláról, a szeretve nagyra tartott íróelőről írja Márai, aligha választható el teljesen a pályatárs életművének jellemzése a regényfigura bemutatásától. Az 1933-ban közölt Márai-írás embert és művet látja egybe, nem ellentmondásos alakot vázol föl, hanem az írói magatartás egyik, talán leginkább tiszteletet parancsoló lehetőségét:

„**Ő** t magát, Szindbádot, a hajóst sodorta a végtelen tenger, apály és dagály. Csodáljuk művét, mert csak mi tudjuk, mi-be került? Csak mi tudjuk, hogy aki ennyire komolyan veszi a betűt, annak mindenhez joga van, fel van mentve a társadalom megjegyzései alól, joga van a pénzhez, akármilyen áron kapja is, joga van a szenvedélyhez, akármilyen árat is fizet érte, joga van a társadalmon kívül élni, joga van a magányhoz, a teljes társadalmi felelőtlenséghez. Csak egyhez nincs joga: hanyagon írni, csinálni a betűvel.”

Bécs - Krúdy - Szindbád

Az *Újság* 1934-es évfolyamában Márai korafelnőtt kora kedves osztrák tárcaírójának, Altenbergnek életén és művén gondolkodik, és az újságíró tanulsága arra felé mutat, amerre a Krúdy-nekrológé. Az osztrák és a magyar „boldog békeidők”-nek a maga módján „láza-dó”, konvencióknak hadat üzenő művészeiről szól a lecke, akik a maguk, a művészet törvényei szerint éltek és írtak, éltek az írásban, és írták, amit éltek:

„Egyetlen pillanatra nem egyezett bele abba szemléletbe, amely az életet, bizonyos fizetési átlag magasáról, idillnek tartja, nem tartotta életnek azt, amit egy tájékozott és kulturált üveggyári igazgató életnek tart, s nem tartotta irodalomnak azt, amit a lapok szerkesztői, akik

írásait időnként fanyalogva megjelentették, általában irodalomnak tartanak.”

Talán nem meglepő, ha ezután a magyar és az osztrák írók nem annyira irodalmi értékéről töprengünk el, Márait olvasva, hanem egy Monarchiában élhető magatartásforma hasonlóságot sugalló változatain, amelyek az életben és az irodalomban az irodalom-má, sőt legendává váló életben, valamint az életté átalakult irodalomban a Krúdy- és az Altenberg-mitosz formálódásához járultak hozzá. Természetesen Márainak újságcikkei, Krúdy-nekrológja is, annak ellenére, hogy adatolható mozzanatokból épülnek, *fikciók*, írói világ megjelenési formái, s bár nem a regényhős cselekményes élet-története a tárgya az idézett Márai-alkotásoknak, mind az Altenberg-ről, mind a Krúdy-ról írtak olyan értelemben idézik a Stefan Zweig által a „tegnap világa”-ként emlegetett korszakot, amely szerint az elmúlásra ítélt periódus egy, az idők csapásai alatt korszerűtlenné, tehát szintén elmúlásra ítéltté lett magatartásban testesülnek meg; ám ennek a magatartásnak adekvát megnyilvánulási formája a sehová be nem sorolható irodalmi mű, a konvenciók ellenében megépített, és semmilyen irodalmi hierarchiába nem illeszkedő, magatartásértékű *alkotás*. Sem műfajilag, sem tematikailag nincsen a lényegét érintő hasonlóság Altenberg és Krúdy műveiben, ha csak nem tekintjük a hagyományos, metonimikus elbeszélési technika háttérbe szorítására, egyfelől a prózavers felé tett határozott gesztusokra valló, másfelől a hétköznapi realitást „tündérező” eljárások meghonosítására célzó törekvéseiket. Ami a közöset jelenti: az a tökéletes formára tett kísérlet, amelyet egy rejtőző, különféle maszkokat öltő és éppen ezért nehezen értelmezhető írói magatartásforma mutat föl.

Visszatérve a *Szindbád hazamegy* címszereplőjéhez, lényegesnek minősíthető és árulkodó (az első pillanatban látszólagos ellentmondásként ható) megjegyzésekre lehetünk figyelmesek. Egyfelől azt olvashatjuk, hogy „Szindbád egyszer látta csak a tengert, máskülönben nem járt soha külszországokban”. Ez az egyszeri alkalom is a „zsenge gyermekkor”-ra tehető, Fiuméhez kapcsolódik, s ez nem egészen külszország, hiszen a Monarchiának része. Ám epizód csupán az író életében, pusztán a „kékeszöld végtelenség” emlékét őrzi. Tehát az elvágódásként, messzi idegenként érzett emlékképek tolnak föl, összhangban azzal az írói látással, amely a múltat és a múltba vesző világot mintegy elmosódott képekként, hangulatként, ám egyben nyelvi alig formába önthető jelenségként látatja, és ezért a megragadhatatlanság képzetét kelti. Márai úgy vetíti rá Szindbád töprengéseire a maga nyelvi elbizonytalanodását, hogy Krúdy Gyula körmondataira emlékeztető módon mintegy a tudat mélyéből feltörő belső monológok segítségével érzékelteti a dialógus hiányát, a kényszerűen önmagába forduló, egyre inkább esendővé váló lét tétovaságát egy végképpen idegenné lett környezetben; egy állandó múltidézésbe menekülő művészi tudat elbizonytalanodását számára érthetetlen és megfoghatatlan szociolektusok uralomra jutása évadán. Másfelől a kül- és nagyvilágról (hol „érthetetlen nyelven hazudnak a nők”) mindenekeelőtt a bulvársajtóból, a Tolnai Világlapjából értesülő Szindbád „csak Magyarországon érezte jól magát.” Ezt a megállapítást azonban megelőzi egy (már idézett) másik: „Bécs volt a világnak az a legtávolabbi pontja, ahol a hajós otthon érezte magát.” A látszólagos ellentmondások egész sora tódul föl: Bécsben is „érthetetlen nyelven hazudnak a nők”, Bécs semmiképpen sem Magyarország,

Pozsonyba azért utazik Krakkó helyett Szindbád, „mert ott ismert egy főpincért, aki tudott valamit a bécsi versenyek lovairól.” Az otthonatlanság érzése csak az otthonának érzett Magyarországon kap a megfogalmazás révén tetten érhető formát, míg a nagyvilág nyelvi (is) megfoghatatlan Szindbád számára. A két világ között fekszik Bécs, amely egyszerre távolság (s ilyen értelemben kül- és nagyvilág) meg az otthon illúziója, messziről vonzó emlék és annak a Monarchiának a székhelye, amelyben az egyik „ködlovag”, Ferenc József élt és uralkodott.

Miközben Szindbád ír, ködlik föl egész élete, amely vándorlásban telt el, jut kifejezésre vágya az otthonra és állandó menekülése egyik otthonatlanságból a másikba, a pillanatig otthonnak érzett kis- és nagyvárosokból, kocsmbából, vendéglőkből, szállókból az illúziók szétfoszlása után továbblép egy másik illúzióba. Ebből a végtelen sorból, szinte körforgásból, minduntalan ismétlődő cselekménysorból Bécs nem válik ki, nagyon is része lesz a szükség-szerűen magánosságba fúló élet keserves tapasztalatának: a XX. század társadalmá nem tűri az egyéni megoldásokat, az individuum fenyegetettsége alapvető létélménnyé lesz, szerep mögé kell rejtőznie annak a művésznak, aki ragaszkodik a művészetben testet öltő és egyedül a művészhez illő hitt magatartáshoz. Nyilvánvalóan ez a szerep (maszk) az irodalmi alkotás „szinonimája”, hiszen már csak az irodalmi alkotásban lehet élni a hajdan a hétköznapi élethez. A maszk (az álnév) egyben rávilágít a valódi, a prózai, a hétköznapi, mindenki által ismert név elégtelenségére, már ami a művészként való elismertséget illeti, viszont a *Szindbád* álnévként a távolinak és sejtelmesnek, meseszerűnek és az idegennek, a vágyott „keleti”-nek és mégis jelenkorinak jelzése. Mindezzel nincsen ellentétben, hogy az ÍRÁS közben földerengő egykori haza földrajzi határai közé szorul a valóságos vándorlás, hogy jelképisége és nem utolsósorban az álnév keltette asszociációi révén a világirodalmi kortárs folyamatokkal való hasonlóságot reprezentálja. Ebben a kontextusban nőhet szintén jelképes BÉCS, amely Szindbád ifjúsága idején az európai művészeti törekvések egyik központja volt, az Altenberggel is megnevezhető századfordulós irodalomnak azokat a tendenciáit erősítette, amelyek a kimondhatóság kétségbe vonásával egyidejűleg az elbizonytalanító effektusok rendkívül differenciált módon történő érzékeltetésével egyszerre sugallták az egyetemesség mélyülő nyelvlátszó és az irodalomnak azt a képességét, hogy művek révén az elveszett harmónia (re)konstruálását tűzze ki céljául. Márai Szindbádjának képzetében Bécs már csak azért is otthon, mivel benne Pozsonnyal, valamint az „örök, gögös Felvidék”-kel rokon világot lát, őszi utazások célját. Ám e célját ismét csak az irodalom segítségével érthette el, hiszen „komolyabb úticélok felé” csak akkor irányíthatta „szekere rúdját”, ha „mindazt, ami nyáron az iglófüredi szállodaszobában, egy balatonparti présházban vagy a sziget tölgyei alatt megálmodott és papírra vetett, idejében el tudta adni a könyveseknek.” Tehát az irodalom és köznapi, megálmodottság és leírás, magyarul beszélő és hallgató vidékek meg Bécs olvadnak össze, mikor Szindbád „jelet” akar hagyni. Irodalommal, írással megőrizni a múlt tárgyi emlékeit, városképét, többek közt azt a Bécsset, amelyben (bár nem maga, Krúdy-Szindbád, hanem elsősorban) az álnéven szereplő regényhős, Felvéghy oly otthonosan mozgott (hiszen a bécsi löversenyre történő célzás akár Krúdy-regényből vett tartalmi idézetként is felfogható!);

amely része a Szindbád-legendáriumnak, amelyben az eltűnt idő nyomába ered a regényben megírt írói képzelet. Ha tovább lapozunk a *Szindbád hazamegy* című regényben, ismét árulkodó sorokra bukkanunk, csakhogy ezúttal (mint a regényben más alkalommal is) a Szindbád-megidézés ürügyén Márai-önidézet tűnik elénk. Előbb lásuk azonban Szindbád kulináris álmódzásait:

„Szindbád ebédelt s nemcsak azért evett, hogy jóllakjon, hanem kissé áldozott is e pillanatban valaminek: egy letűnt világot ünnepelt, amikor a magyar még nyakába kötötte az ebédhez az asztalkendőt, két kézbe fogta a kést és villát s oly villogó szemekkel, komoly pillanattal meredt a tányéron illatozó húsrá, mintha rögtön keresztüldöfne valakit, aki makacson és esztelenül szajkózni meri a közhelyet, hogy csak Bécsben, a híres Meissl és Schadn-nál lehet jó marhahúst kapni.”

Több értelmezés kínálkozik. Hogy itt a szakralitásnak, a kultikus jellegű áldozásnak, az egyedül elfogyasztott „utolsó” étkezésnek elemeit látjuk viszont, arra a szövegben is lelhetünk utalást. De nemcsak itt, hanem a *Féltékenyek* című regény halotti torra emlékeztető étkezéisleírása is ebbe az irányba mutat. Mindez ismét felidézi a címben található *hazamegy* megjelölést, mintegy szertartásszerűvé, a végső pillanatot előkészítő ünneppé emeli a jelenetet. Kontasztként vagy ellenpontként megint Bécsre gondol Szindbád, s a folytatásban a haza-külföld ellentét konkretizálódik, továbbgondolva a hazai-külföldi ízek, a magyar és a nem-magyar ételek jelképességét, mint otthon-otthonalanság, bensőségesség-külsődlegesség, meghitt idegen párában realizálódó, egymással szembeeszelő ellentéteire bomlott világot. Amelyben azonban az otthon, a bensőségesség, a meghitt az álom, az álmódzás révén élhető át, és az irodalom, a mű sajátja, míg a realitás a másik póluson helyezkedik el, jóllehet ez is csupán az irodalomban kap(hat) életet. Az álmódzás és a realitás között történhet meg az *áldozat*, Szindbád áldozása és megáldoztatása, számvetés a múlttal, a rítus véghez vitele a hazamenetel előtt.

A Bécsre utaló félmondat nemcsak Márai több írásából köszön vissza, valójában fordított előjelű Krúdy-idézetre bukkanhatunk, Alvinczi Eduárd Bécs-rajongásának palinódiájára. Az *Őszi utazások a vörös postakocsin* című regényből értesülhetünk arról, hogy Alvinczi „örült a bécsi életnek, mint egy regényhős”, és így mintegy „módszertanilag” is előlegezi Krúdy a Márai-regényt, majd a szinte szó szerinti idézés forrásaként olvashatjuk az alábbi sorokat:

„Örült a fénylő sernek a 'Meissl és Schaden'-nál; István torony-nál, Riedlnél főzik a legjobb kávé, és Sacherné árulja vendégeinek a legszebb gyümölcsöt.”

A *gyertyák csonkig égnek* Bécs-leírásában bukkan föl ismét ez a gondolat. Márainak mindkét regénye visszatekintés, így a mérlegkésztés szándékát rejt magában; végső visszapillantás egy olyan világra, amelyben az egyéniséget még az az ábránd éltette, hogy helyét, értékét nem vonja kétségbe a külvilág. A számadás utolsó percében derül fény az illúzióra: semmiféle hit és semmiféle rejtőzés nem képes megtartani az egyéniséget, amelynek a magánosságba kell menekülnie, vagy álarcot (maszkot? és hamvasi értelemben) kell öltenie, ha nem akar azonosulni sem a tőle elidegenedett világgal, sem az ellenségessé lett társadalommal. Szertartássá válik az étkezés, profán áldozattá, amelyben a *forma* töredezett voltával emlékeztet egy olyan létre, amely a teljesség, a harmónia, a lelki-testi béke volt a jellemző.

Pontosabban szólva: annak illúziója. Kettős fénytörésben jelennek meg a „boldog békeidők”: Szindbád álmóvilágát, álm-Bécsét a Márai regényhős belső monológjában, egymásra vetített emlékek révén ismerjük meg. Olyan mozzanatok dominálnak, mint: elmosódottság, tétova mozdulatok, célt nem érő ígérgetések, íróársak emlékeiből összeshívódott irodalomképzetek; és mindezt áthatja a szerzői előadás elbizonytalanítása, szinte végig, de legalábbis a regény jelentős novellájának (tárcájának) megírásáról szóló, valójában egyetlen gondolatnyi (bár több mondatra felosztott) belső monológ a regénynek közepe felé helyezkedik el, mintegy megosztja Szindbád napját, reggeltől az ebédig, majd az ebédől pitymaltig tartó időt. Az a tény, hogy egy regény középpontjába az írás (egy írásmű megalkotása) kerül, természetesen egy írói világot megjelenítő műben nem okozhat különösebb meglepetést. Annál inkább az írás háttéranyagának mintegy látomássá szervezése, majd az írás első befogadására vonatkozó szerkesztői interpretáció. Itt mutatkozik meg az egyéniség és a társadalmi elvárások között létező feszültség; itt válik világossá és egyértelművé, hogy miközben a szabálytalan művészi egyéniség következetesen járja végig a maga által kijelölt utat, a közvéleményt irányító-manipuláló és a külvilágot megtestesítő szerkesztő értetlenül fogadja azt, ami az írói egyéniségben igazán értékes. Az értékfelfogásoknak ez az ellentéte tanújává lesz a szétesésnek, az autentikus és a nem autentikus beszédre hullásnak. Csak az íróé az autentikus beszéd, de ezt már nem érti az, akinek a „schönbrunni-sárga” semmit sem mond, aki sem Bécsben, sem Rozsnyón nem érzi az otthon üzenetét; aki abban a történetben, amelyben négy hasábon keresztül egy ember halat eszik, nem fedezi föl a hajdan volt Magyarország kulináris egyedülvalóságát. Ami szembenáll egymással: az egyediség és a közhelyesség. S ha Szindbád ugyan alacsonyan járó módon bölcselkedik, és amit mond, nem annyira élettapasztalat, mint inkább (Márai részéről) ironikus szemlélése a világnak, az a következetesség, amellyel él, és az a lényegtelen mozzanatok a jelképesség magasába emelni képes áhítat, amellyel látja és láttatja a világot, a jelentéktelenségnek, a mellékesnek (vagy annak tetszőnek) számítottévóbb helyi értéket kölcsönöz. Így az egymásra toluló gasztronómiai és szerelmi emlékek, városképek és tájak kavalkádjában nemcsak egy földrajzi tér bejárása tanúskodik a világot belakni szándékozó írói-gondolkodói képzetről, hanem például a városképek keltette asszociációsor is, amely éppen nem a folyamatos és egyenes történetmondás nyomás tárul föl. Sokkal inkább az álomba tűnő visszarávedések keltette-gerjesztette alkotói munka találja meg a részleteiben, összefüggés nélkül a tudat előterébe nyomuló emléktöredékek között a kapcsolatot. Az általam használt müncheni, 1979-es kiadásban például Bécs és Bécshez fűződő mondatok az alábbi lapokon találhatóak: 10-11, 15-16, 95 (még nem idézett mondat: „... mikor a tavaszi versenyekre megérkeznek Bécsből a Ring kávéházainak utolsó sipistái is...”), 107, 124, 136-137, 143, 175. Aligha dönthető el, hogy ezek az említések soknak avagy kevésnek minősíthetők; hiszen egy-egy magyar város neve általában csekélyebb számban lelhető meg (jóllehet „egyénítettebb formában”), mint a császárvárosé. Az azonban nagy valószínűséggel állítható, hogy még a Márai felvázolta álm-Bécs sem önálló motívumként jelenik meg a regény lapjain, hanem mintegy „peremmotívumként”, amely inkább a főmotívummal szerves összefüggésben, olykor vele kontaminálódva kap(hat) külön

szint, határozottabb vonásokat. Elhanyagolhatónak azonban nem tekinthetjük ennek az álom-Bécsnek felbukkanását a regényben. S mint már volt róla szó, a Krúdy-regényvilág hangulati és tematikai elemeinek megidézése teszi lehetővé Krúdy Gyula és Felvéghy (Alvinczi Eduárd) Bécsének, Bécs-látomásának regénybe szövéését, illetékesen a Krúdy-regénynek egy fontos elemének új kontextusba illesztését (s ennek következtében új jelentés építését), ugyanakkor éppen azért, hogy Márai a maga (korábban újságcikkekben, később regényben írásos formát öltő) Bécs-képzetét Krúdy regényvilágához mérje, egyfelől gyengíti a *Szindbád hazamegy* sugallta biográfiai regényszerűséget, másfelől a saját nosztalgiájába bújtatott emlékidézését is a regény szervező elemei közé iktatja. Ily módon a múlt világ krónikásának és humorral teli búcsúztatójának vélt Krúdy a *Szindbád hazamegy* című regényben egyszerre lesz a régi kor hanyatlását és szép elmúlását fikciójá lényegítő művész, valamint ennek a hanyatlásnak jellegzetes egyénisége, akinek alakja, akár írásművészete, kihullani látszik az időből. Márai továbbá egyetlen nap (a május kora reggeltől egészen másnap „pitymallatig” tart az út *hazafelé*) történetét írja, de ez az egyetlen nap egész életet sűrít a kerekén 24 órába, a vaskos realitásból kiindulva ér el Szindbád, a hajós és a regényíró „vörös postakocsi”-jához, amely utójára indul el (honnan? hová? - az óbudai földszintes házból talán az irodalmi hallhatatlanságba, vagy a köznapi gondokból az „élet és álom díszletei” között oda, ahol elmarad mögötte a „világ”); kifelé utazik Szindbád az időből, hiszen a XX. századi regénynek egyetlen napja a nagy világvándorok, az Ulyssesek egyetlen napja bolyongás a kozmikussá vagy mitológiaiává vált időben, az idők teljességében, amelyben a félistenekhez és hőroszokhoz képest kisszerű hősök az antik pokol- és világjárásokat a szellem és a rá-ismerés kalandjává élik. A földrajzi megnevezések nem a jelentéktelen utalások funkciójával bírnak; és így Bécs meg a regénybeli álom-Bécs sem pusztán rájátszás a Krúdy-olvasók ismeretanyagára. Amennyire Odysseus reális földi tereken hajózva kerül szembe a természet jelképes erőivel, az ösztön, a gondolat és a vágy emberi formába öltöztetett megtestesü-

léseivel, annyira Szindbád is képviselője a Márai fogalomtárában lényegi jelentést kapott *kalandnak*, a küzdelemnek az éltető életért. S nem utolsósorban egy valaha volt világ, a Monarchia otthon-illúziója (és a valóságos otthontalanság) a regény egyik főmotívuma, azaz egy csupán a képzeletben és az irodalomban létező „Ithaka” valóságossá álmódása, ezen keresztül a *Szindbád hazamegy* az irodalom regényévé válik, nem egyszerűen az írott szóé, hanem a regényíró életművéé, amely éppen úgy nem lel otthonra az új világban, mint a személyiségét legendákkal óvó-rejtő alkotó. Egy irodalmi életműre Márai az irodalmi életmű kontextusának rekonstruálását sugalló regénnyel reagált, valójában tematizálta a Krúdy-regényvilágot, ezen belül ennek a regényvilágnak helyszíneit, figuráit, amiképpen a saját regényírása és világérzékelése felől láttatni igyekezett. Egy kulturális környezetnek az anyagi kultúrába való beágyazódása lesz olvasmány a *Szindbád hazamegy* című regényben, egyben annak érzékeltetése is, hogy mind a kulturális környezet, mind az anyagi kultúra már csak az irodalom és a szóbeliség emlékképeiben őrzi pozícióit. Márai regényének nem a Krúdy-imitáció a leglényegesebb eleme, jöllehet meghirdetett célkitűzése és több ízben megfogalmazott intenciója az életmű és kontextusa egymást feltételező-kiegészítő voltának regényi demonstrálása. Valójában a teljes Krúdy-legendára, a „kődlovag”-magatartásra, amely csak meghatározott kulturális környezetben alakulhatott ki. A *Szindbád hazamegy* arról tanúskodik, hogy ez a szélesebb értelemben vett kulturális környezet a *Monarchia* volt; így a magyar helyszínek és magyar helyi nevezetességek mellé szükségesnek mutatkozott a Bécsnek, az álom-Bécsnek fölmutatása. A regény utolsó bekezdésében olvashatjuk: „A gyertya csonkig égett...” Ezzel azonban már átlépünk egy másik Márai regénybe; az itt allegorikus jelentés *A gyertyák csonkig égnek* című regény címébe kerül, szintén az utolsó számadást, a végső hazatérést megelőző utolsó találkozást cselekményes párbeszéddé, belső monológokká tömörítő regényben. S ennek a regénynek egyik legfontosabb helyszíne (ismét) Bécs, szellem környezete pedig (ismét) a Monarchia. (Szeged, JATE BTK, 1994)

Márkus Ferenc VÖRÖSMARTY MIHÁLY: HEDVIG

Legenda (1829)

A legenda *alapeszméje* legátfogóbban így írható le: az isteni gondviselés szándéka hogyan jut le a földre, és hogyan talál célba az emberben. Másképpen fogalmazva: ég és föld miként egyesül küzdelmek árán - nemzeti történeti példát is állítva - mégis ellenkezés nélküli harmóniában.

1-11. Egykor főnn a mennyben Isten arra utasítja Gábor angyalt, hogy szálljon a földre, járjon-keljen az emberek között, és áldó égi csókkal illesse a szerelmes lányok ajkát. Azért, hogy a szépek szebbek, a boldogok pedig boldogabbak legyenek!

Kész tehát az égi jó - Isten áldó csókja - földre juttatásának terve. Megvannak a kiválasztottak, a leányok, akiket az különböztet meg a többi embertől, hogy szerelmesek. Ok az egyetemes természetben a szépség különleges földi hordozói. Azok a teremtmények, akik Isten megkülönböztető figyelmét először szépségükkel kiváltották és magukra irányították. Azután a szerelem által a teremtés és a gondviselés tervében a legmagasabbra emeltettek. Így fölmagasztosítva az emberek között éppen a női nem érdemelte meg, hogy a boldognál is boldogabb legyen. Nem lehet nem fölfigyelnünk arra, hogy a *népmese* hangja, közvetlensége már itt, a mű legelején el-lenponozza az égi magasokról egyáltalán lehetséges emberi elképzelést. A menny világát közel hozza az olvasóhoz. A barátságos, családias tónus nem föltétlenül jellemző a középkori legendára. Jelen esetben azonban ez lehet a *nemzeti történetmondás* Vörösmarty és romantika által elképzelt és meg is valósított szintézise. Benne azzal a lényeges korkövetelte emberi, társadalmi gesztussal, hogy úgy emelhetünk valakit, valamit magasba, ha a megengedhető határig alászállunk érte.

12-27. Gábor angyal Isten parancsát keménynek, szinte teljesíthetetlennek találja. Az embernél jóval nagyobb képességű angyalt is ugyancsak próbára teszi. S ha mégis teljesíti a teljesíthetlent, oly hosszú időt kívánna az örökkévalóságából, hogy „Fényhazáját meg nem látja többé.”

A kedvesen körmönfont, bakafántoskodó angyali érvelés az ellentétek labirintusában bujkálva igyekszik célba jutni. A kevés és a sok, a nappal és az éjszaka, a meleg és a hideg vitázó játékaival jutunk előre a teljesíthetlenség végkövetkeztetéséig.

Tér, idő, parancs, engedelmesség isteni, angyali, emberi érvei vívják csatájukat játék kardként villogtatott szavakkal.

28-32. Isten Gábor replikáján mosolyogva megismétli, egyben pontosabbá teszi korábbi utasítását. Ám vissza nem vonja! Csak azt a leányt illesse égi áldású csók, aki szerelmes, de lelke - „gondolatja” - feddhetetlen, tiszta, szent, azzal tetszik az égnek.

A két mennyei szereplő beszélgetésének ez a részlete apa és fia közötti szóváltásra emlékeztet; megegyezésükre, amelyben a mindenható apa fiából mosolyogva kikényszeríti utasítása tudomásulvételét és teljesítését. A mennyei családi jelenetben a földi és e világi kis és nagy demokráciák viszonyának és összehangolásának korai előképét is láthatjuk.

33-38. Eddig terjed a terv, ettől kezdve következnek a végrehajtás, a teljesülés. Isten és angyalának párbeszéde után Gábor elindul földi útjára. Ebben a terjedelmileg kicsi, ám annál intenzívebb líraiságú *elbeszélő* részben csendesül meg az egyébként önmagá-

HEDVIG

Legenda

Szóla isten Gábor angyalához:

- „Szép cselédem, fényes Gábor angyal!
Ölts piros két szárnyat vállaidra,
Szedd be nappal, a' szép délvilággal,
5 Arczaidra vedd tavasz' derültét,
Végy mosolygóbb ifjúságot arra:
A kicsinyded földre fogsz leszállni,
'S a' szerelmes lányok' bíbor ajkán
Csókot áldó égi csókot hagyni;
10 A' ki szép, hogy még szebb csókod által,
'S a' ki boldog, boldogabb lehessen.”
És felelt a' fényes Gábor angyal:
„Boldog isten, oh te véghetetlen!
Melly parancs ez! milly kemény ítélet!
15 Olly parányi bár a' föld magában,
De szerelmes szívű lánya olly sok
Támadattól a' komoly napestig,
'S a' fagy' éjszakáig déli hőtől,
Hogy, ha ezret láttam, visszatérve
20 Új ezerrel lesz találkozásom;
Mert fűszálként mindenütt terem lány,
'S egy leány sincs, a' ki nem szerelmes.
Boldog isten, oh te véghetetlen!
Így örökké el leszünk szakadva,
25 'S Gábor angyal, bár ohajtsa lelke,
Fényhazáját meg nem látja többé.”
Így felelt a' fényes Gábor angyal.
Mosolyogva monda rá az isten:
„Melly leánynak szíve rejt szerelmet,
30 Gondolatja még is feddhetetlen,
'S tiszta, szent és fetszhető az égnek:
Arra szálljon csókod áldomásul.”
'S ment az angyal. Hajnal nyílt utána,
Dal szövődött szárnya' zajszeléből,
35 Dal, minőt a' lélek hall magában,
Éjein ha boldog álma eljő,
'S a' nem ösméert tündérhon' öléből
Legrejtettebb vágya visszahangzik.

- 40 És soká és messze járt vigyázva;
Ifjú és agg volt figyelme' tárgya,
'S lelt szerelmet mindenütt a' földön.
Hőben és fagyok közt a' leányszív
Ége, mint a' pártusok' vetése,
Mellybe Sámson' karja űze lángot.
- 45 'S felsohajta néha Gábor angyal:
„Istenem! mi bajra hajtasz engem!
A' szerelmes lányka mit kívánjon,
Mit gondoljon, mint az egy szerelmet?
Ez hívének szép szemében olvad,
- 50 Az mosolygó ajkin vágya csüggni,
Termetét más, 's délczeg indulatját,
Sőt hibáit mint bálványt imádja.
Van, ki fényről, kincsről mér szerelmet,
'S a' fagyért ég büszke gondolatban.”
- 55 Így az angyal néha felsohajta,
'S mert előtte, mint a' könny, kitárva
Leplezetlen állott a' leányszív,
Tarka 's tarkább lön tapasztalása.
Egy virágszál, egy kis semmi gyakran
- 60 Évig élt a' hű leány' szívében;
Mint folyamnak tükre volt a' másé,
Melly utában majd a' törpe bokrot,
Majd kevély fa', termetét mutatja;
Ebben a' szerelmek' rózsavásznán
- 65 Jégfonállal szöve volt kevélység;
Abban olvadásig lány ohajtát,
Búmerengés, kedv, csapongva játszó,
Lenge jóság, elmúló szelidség
A' hiúság' cifra köntösében
- 70 Változnak mint a' hold' világa,
Vétlen véikes vágyaik' sokával,
'S álmaiknak minden ezredével.
És az angyal, más világ' lakója,
Nem találta kedvet mind ezekben,
- 75 Nem találta tetszhetőt az égnek.
'S ím egy ország föltünék szemébe,
És egy nemzet messze napkeletről,
Boldog és nagy, gazdag és hatalmas,
Melly parancsolt a' sebes Dunának,
- 80 'S tengerektől tengerig csatáztván,
Nagy királyát 's a' jót, mint egy istent,
Ős Budában fénynyel udvarolta:
A' magyar volt, 's nagy Lajos királya.
Gábor angyal megszállt e' vidéken:

ban sem nagy hullámverésű, a „fenti” világ örök kiegyensúlyozhatóságát mutató *dialógus*. Metamorfózisos szövegalkítás lendíti a részletet a még érzékelhetőbb és a már csak elképzelhetőnek költői szépséggel teljes közegébe.

Honnan lépünk és hová? Melyik érzéktartományból lebegünk tovább, és melyikbe jutunk? De soha nem véglegesen! A hajnal ébredő fénye finom zenébe olvad. Fölsejlik benne a lélek legtitkosabb dallama. Az, amit csak éjnek évadján boldog álmainkban hallhatunk. Ismeretlen tündérvilág üzenetét hozza a hangokból kiszüremkedő halk vágyakozásban. Mindennek realitása az angyal szárnymozgása, a meglebbentett szárny suhogó hangja, magának a repülésnek egyszerű ténye. Mindezt miért teszi? Az elbeszélő miért kapcsolja egybe az érzékelhetőt és az érzékelhetőt túlit?

Azért, hogy összekösse a folytatás előkészítéséül a mennyet és a földet, a főntről közölt jót és annak lenti tudomásulvételét, továbbá a földre szállni igyekvő angyal kötelességteljesítésének és fényhazáját nehezen felejtő visszavágyásának ambivalenciáját.

39-44. Gábor angyal bejárja széles e világot. Sok időt tölt feladata gondos teljesítésével. Jártában-keltében alig tudja össze számlálni a sok szerelmes leányt. Sem tél, sem nyár nem volt akadály a leányszív föllobbanó érzéseinek. A végletekhez folyamodó költői beszéd - soká és messze, ifjú és agg, mindenütt a földön, hőben és fagyok közt - a szerelem egyetemes, teret és időt átfogó, egyben az angyal feladatának valóságos, földi teljesíthetlenségét is sejtető határtalan nagyságát is vázolja.

Mindezt egyetlen *hasonlatba* futtatva-foglalva. A hasonlat a közvetlenül előző szövegdarab kiténtetett hallhatóságát - dal, zajszeléből, hall, visszhangzik - a *kép* szemléltető és mitológiai perspektívát nyitó látványával egészíti ki, sőt fokozza. Ezen túl a legenda gondolatmenetét a Biblia ószövetségi világába igazítja. A szerelem örökérvényűségének természeti tételét történelmi és vallási távlatlalt - hacsak villanásnyi időre is - toldja meg.

A kép egyik eleme Horvát István (1784-1846; egyetemi tanár; történelmi, irodalomtörténeti, nyelvészeti dolgozatokat írt) munkájára hagyatkozva tévesen „pártusok vetése”-ről beszél filiszteusok gabonája helyett (Birák könyve 15, 4-5.).

45-54. A legenda meséjének továbbszövése az angyal *belső monológjában* folytatódik. Zsörtőlődik, zsémbelődik tennivalója kicsinyességén, eddigi útja eredménytelenségén. A lányka „gondolatja” ugyan mi más lehetne, „mint az egy szerelem”? S ezt mi váltja ki, mi közvetíti? Szép szem, mosolygó ajak, hibátlan termet, „délceg indulat”, kincs, ragyogás, sőt a férfi megejtő hibája, elutasító hidegsége is.

Égi mércével mérve csupa múló jelentéktelenség!

55-75. Az ebben a részben olvasható terjedelmesebb szövegdarab valójában a női természetnek, általánosabban az emberi tulajdonságoknak hallatlanul finom, részletező, lélektanilag pontos, *romantikus leírása*. *Ellentételen* nyugszik. Ebből eredően is az angyal a szerelmes női szív, a szerelem színes sokféleségében nem talál semmi égnek tetszőt.

Bár a költemény egészének gondolatmenetében ez a szemelvény zökkenő nélküli folytatása az előtte álló sorokénak, *szereplőváltása* mégis a későbbiekben beteljesedő fordulatnak az előkészítése. Ugyanis Gábor angyal helyett itt a *lírai elbeszélő* ragadja magához a szót.

A beszélő cseréje a kijelentések hitelességét, hatóságukat kiterjesztését szavatolja. Hiszen az beszél, aki a jellemzettekhez és tulajdonságaikhoz a legközelebb férkőzhet. A mindentudó - mert a XIX. század első felében még az - poéta szól, aki Isten mindent látó küldöttének tapasztalataival azonosul, sőt tovább is fejleszti azt.

Mire is készül itt és most - jöllehet csak a következő részletben mondja ki a végső szót - a költővel egylényű elbeszélő?

Történeti mondók, legendák, históriás énekek, karcolatok, egyéb írásos és szóbeli hagyomány felhasználásával *nemzeti jellemrajzok* elkészítésére.

Múltból merít megszívlelendő tanulságot a jövőendő - a reformkor - embere számára. Ismert és elfeledett nemzeti hősök jelleméből, tulajdonságaiból, tetteiből, magatartásából erkölcsiségünk, lelkeségünk nemzeti panteonját alapozza Vörösmarty Mihály ezzel a művével is.

Nemcsak a szenvedés, a balsors, a kudarc kimondása, elfogadása és tartós vállalása eredményezheti nemzeti nagykorúságunkat (Kölcsey Ferenc: Himnusz), Vörösmarty „Hedvig”-jében feltárul a nagykorúsodásnak *más útja* is. A szépségen és boldogságon át vezető égi felelősségű és tudatosságú út, ami a *hit* legnagyobbodásával jár együtt. Hit abban, hogy van küldetésünk, van ittlétünknek és ígylétünknek rendeltetése. Hit abban, hogy más nemzetek, más országok számára is lehetünk folytatható, követhető példák. Azaz van kozmoszteremtő - rendet, rendezettséget hozó - folytonosságunk országunkban, sőt országunkon túli környezetünkben is.

Fontos az *angyal* - „más világ lakója” - gondolkodásától, szemléletétől, tapasztalásától elütő költői látásmód. Azaz a *hit* Isten áldást adó szándékának (áldó égi csók!) és az emberek fogadókészségének nem könnyű, de együttes egymásra találása.

76-83. Az imént előrebocsátott megállapítások, tételek, kijelentések most *konkretizálódnak*.

Gábor angyal ugyanis egy országot pillant meg. Az országot, a benne élő nemzetet és királyát *jellemzi*. Inkább belső tulajdonságokat sorol, kevésbé külsőket.

Az itt élő „nemzet messze napkeletről” jött. (Mesei, mondai kötődés múlthoz, eredethez!) „Boldog és nagy, gazdag és hatalmas”. Messze földön parancsol. Nagy királya jó; Istennek kijáró hódolat övezi. A gyönyörködve szemlélődő elbeszélő *késleltetve* mondja ki: az ország Magyarország, királya pedig Nagy Lajos (1342-1382-ig uralkodott) Budában. A történelmi meghatározottságot a nevek biztosítják: Duna, Buda, Lajos király, magyar.

84-119. A látottak hatására az angyal letelepszik. Vár és szemlélődik. Egyszer csak megmozdul a lég, és „Rózsafelhő szálla fel Budából, / Rózsafelhő a 'Sasok' hegyéig;”.

A konkretizálás a személyesülés fázisába jut. Ennek megjelenítésére az újabb *párbeszédes* részletben naiv, világi, de bensőséges, Istent dicsérő, hálaadó liturgia bontakozik ki előttünk. Kérdésből és feleletből szövődő *profán litániára* emlékeztet. A litánia ismétlésességének több változatát sorakoztatjuk fel.

A kérdező Gábor angyal. A megszólított válaszadók sorrendben a következők

1. *Rózsafelhő*: Szűz leány arcáról szállt fel, tart az égbe, hogy a szép arc kegyes teremtőjét dicsérje.

2. *Barna felhő*: Szűz leány hajának lebbenése, szállva tart az égbe, hogy a szép haj teremtőjét dicsérje.

3. *Két csillag*: Szűz leány pillantása, szép kék szemek sugárzása, hogy Istennek szépségükért hálát adjanak.

4. *Sugár*: A leány termetéhez illő. A szépség teremtőjét köszönti szépségével.

5. *Sánta hangya*: Morzsát cipel a hegyre.

A litániába ágyazott parányi *elbeszélés* - szövegintarziának nevezhetjük - Hedvig (már a korábbi tárgyiasítások is őt rejtik) jószívűségét, segítőkészségét mutatja be a közvetett Isten - dicséret szép példájaként. Ugyanis a teremtés szándékából fakadóan a kiszolgál-

- 85 'S a' hogy ott ült a' magas tetőkön,
Mint ezüst láng, mint egy üstökös fény,
Rózsafelhő szálla fel Budából,
Rózsafelhő a' Sasok' hegyéig:
'S Gábor angyal ígyen szóla hozzá:
90 „Rózsafelhő! honnan és hová mégy?”
„„ Szűz leánynak arcziról 's az égbe.
Hála isten, hála szent erődnek!
Hogy kegyedben szép arcot teremtél.””
'S felleg szálla ismét, barna felleg,
95 Mint az árnyék, mint az éj' palástja;
'S Gábor angyal ígyen szóla hozzá:
„Barna felhő! honnan és hová mégy?”
““ Szűz leányhaj' lebbenése voltam.
100 Hála isten, hála szent erődnek!
Hogy setétlő szép haját teremtél.””
Csillag is szállt kettő fel Budából:
Szűz leánynak pillantási voltak,
És imádni kezdték: „„ hála isten!
Hála hogy szép kék szemet teremtél.””
105 Egy sugár is, termetéhez illő,
Felhatott a' termetért köszönni;
Végre sánta hangya hajta morzsát
Felfelé a' legmagasb tetőig;
'S Gábor angyal ígyen szóla hozzá:
110 „Sánta hangya, honnan és hová mégy?”
Az pedig megállt válaszolván:
““ Hála isten, hála szent erődnek!
Kis fiammal költözém Budában,
'S kő esék rám; de király' leánya,
115 Szép 's kegyelmes Hedvig fölsegíte,
'S mondá: hangya! kelj föl, 's menj fiaddal.
'S fölkelék, de megfogadtam akkor,
Hogy nevének emléket hozok föl.””
Szólt, a' morzsát feltolá, 's tovább ment.
120 Gábor angyal látva hallva mindent,
A' mit angyal hallhat, emberek nem,
Új örömmel, új reménnyel indúlt,
'S nagy Lajosnak várlakába szállott.
'S im király' leánya Hedvig ott ült
125 Ifjúsága' hajnalöntösében,
'S rózsafelhők arczai, szép hajának
Gyenge fodra barna köd valának,
'S minden a' mi kellem és gyönyör van,
Harcban állott termetén, vonásin;

- 130 'S a' szemérem' diadalma rajtok
Mint királyné ünnepelt szeliden.
Gábor angyal a' hogy látta mind ezt,
Elborúla lelke tisztelettel,
'S így imáda: „hála, hála isten!
135 Hogy kegyedben szép leányt teremtél.”
A' királylány csendes ámulattal
Ült azonban: a' szent könyv előtté
Nyíltan állt, 's a' vérvívó magyarnak
Régi nyelvén új csodát beszéle.
- 140 A' teremtés' titka, isten, ember
'S a' világ valának följegyezve
Szent soraiban, és az élet' álma:
A' nagy, a' várt, rettegett jövendő,
Mellyre holtak sírból fölriadnak,
- 145 'S földdel a' magas menny összerendül;
Vég bíró pedig lesz a' nagy isten,
'S jót, gonoszt a' szív szerint itélend:
Mind ezek 's több fel valának írva,
'S Hedvig olvasá a' szent ígéket,
- 150 'S így tűnődék rajtok önmagában:
„Ím ezek mi szép ígék, mi szentek!
Lengyelország' hős királya férjem,
Kit szívemben hordok, hű jegyelted!
Nem leend-e megvetett ajándék,
- 155 Majd ha fényben eljövendesz értem,
'S én kitérom a' csodák' világát
Ifju, hős, de még vad nemzetednek?
Durva nyelve, mellyen eddig a' düh,
'S a' harag' vad győzödelme hangzott,
- 160 Általam most szent ígékre hajland;
A' teremtés' titka és az üdvé
Nem leendnek messze föld' virágit;
Szent körökbe mindenik betérhet,
És az élet' fájáról gyönyörrel
- 165 Dús, öröklő éveket szakaszthat.”
Gondolá, és elfogadta szíve.
Számylebegve függé Gábor angyal
Vállain a' szép királyleánynak,
'S kedvteléssel, 's üdvözült gyönyörrel
- 170 Néze által rá, 's a' szép sorokra.
Majd hogy el lön a' szándok fogadva,
A' leányra áldó csókja szállott;
Égi ajka, mint a' gyenge szellő
Lágyan ére legszebb földi ajkat,
- 175 'S csattanása, mint ezüst harangé,
Mondhatatlan kedves és muló volt.

1829

tatott állat az emberben találja meg és méltányolja Isten minden apróságára figyelő, gondviselő jóságát.

A hegyre fölhurcolt *morzsa* Hedvig segítő jószívűségének *emlékműve*.

A leíró - jellemző részek viszonylagos statikussága a kis elbeszélés dinamikájában éri el csúcspontját. Arról beszél, hogy minden szép tulajdonságnál fontosabb a *tett*, a cselekvés Isten nagyobb dicsőségére. Különösen az, amit az érintettek kívül más nem lát, nem hall!

120-135. A látottak és hallottak Gábor angyalt új örömmel, új reménnyel töltötték el. Szertefoszlott korábbi kedvetlensége, ami a feladat teljesíthetlensége miatt fogta el. Lajos király várába száll, Hedvigre lel "ifjúsága hajnalköntösében", szépsége, szemérmessége nem hivatkozott pompájában. Ekkor hálafohász emelkedik lelkéből a legszebb szépség teremtőjéhez. Ezzel a „Te Deum ...” részlettel válik igazán magasztossá a profán litánia.

A természetes és a természetfölötti költészeti szintézise meggyéve szemünk láttára; sőt lelkünk átváltozások részvételével. (A bármikor olvasó sem marad ki belőle!) Alighanem ez a profán *elmélkedéses imádság* a költemény érzelmi, gondolati, képi és zenei csúcspontja.

136-149. Az angyal fohászában eget és földet átölelő képe után jóval kisebb kiterjedésű, de annál szuggesztívebb jelenet *elbeszélő* bemutatása következik. Hedvig csendesen ül szobájában, előtte a nyitott magyar nyelvű Biblia. Elmélyülten olvas: Istenről, emberről, világról, a teremtés titkáról és az élet félelmetes álmáról. Az eszkatologikus végről, amikor Isten, a nagy és igazságos Bíró jót és gonoszt egyképpen megítél.

A részletben a teremtés, az élet, a történelem és az elmúlás végtelen távlata válik érzékelhetővé. Továbbá az, hogy a „szív” életbeli viselkedése és értékessége a végső megmértetés súlymértéke.

150-165. Folytatásképpen a fentiekkel azonos helyzetben és belső állapotban Hedvig tűnődését hallhatjuk. Mintha fennhangon nemzetéhez és vőlegénye (II. Ulászló néven lengyel király; a Jagelló-dinasztia megalapítója) nemzetéhez, a litvánokhoz beszélne; *elmélkedne* nászajándékáról. *Azaz* leendő férje nemzetének keresztény hitre téréséről, térítéséről Hedvig cselekvő közreműködésével. Majd ennek nyomán a gondolatmenet a kibontakozó közös történelmi jövendőnek - amely virágokban dús, gyümölcsökben gazdag, üdvösségben pedig teljes -, éber megálmodásában folytatódik.

Immár majdnem a költemény egészét végiggondolva elmondhatjuk, hogy ez a múltból előhívott legenda a nemzet, a magyarság ittlétének küldetésességéről is figyelemre méltó dolgokat mond. Másképpen fogalmazva a magyarság történelmi szerepének mivoltáról is szól, mégpedig annak kevésbé tudott, ezért kevésbé hangoztatott nézőpontjából.

Mi ez a költemény művészetével áttételessé tett és felfokozott sajátosság?

A mindenkor belső és külső vad erőknél (itt és most: Jagelló, litvánok!) a megszelídítése, munkába, sőt szolgálatba állítása a térség, Európa egyetemes békéjéért, harmóniájáért. Eszköze pedig a bibliai tanítások közkinccsá tétele, a kereszténység örökké időszerű megisméltése.

166-175. Gábor angyal tehát magyar Hedvigben megtalálta az Égnek tetsző földi szépséget, akinek lelke - tudata maga a földre ereszkedett menny. A királyleány személyisége - Vörösmarty lírai próféciája szerint - nem más, mint a mindenkor időszerű egyéni emberi és közösségi nemzeti program. Az a program, ami tetszik Istennek, s amit Gábor angyal csókjával el is fogad és megszentel.

A természet- és történelemfölötti tartományokat is bejáró legenda itt a földön, Magyarországon, méghozzá történelmi időben

(XIV. század!) ér véget. Emelkedetten, megszentelődve! Ugyanis Isten, természet, ember, történelem és élet ebben az e világi befejezésében összpontosul; minden szándék és tulajdonság ide csatlakozik, minden cselekvés hordozta eszme itt kapcsolódik végérvényesen egymásba. Minden itt zárul le.

Vörösmarty a történetbeli jellemvonásokkal olyan eszményképet festett, amely a számára rendelt időben nemcsak nemzeti, hanem átfogóbb, európai érdekű feladatot is megoldott. Költészeti megörökítésével pedig megismételhető, követhető példát adott más korok - így napjaink - embere számára.

A „Hedvig” című legenda, mint a *nemzeti történetmondás* középkori gestából és legendából merítő romantikus reinkarnációja egy nagyobb, *nemzeti pedagógiai* szándékú költői vállalkozásnak igen sikeres darabja.

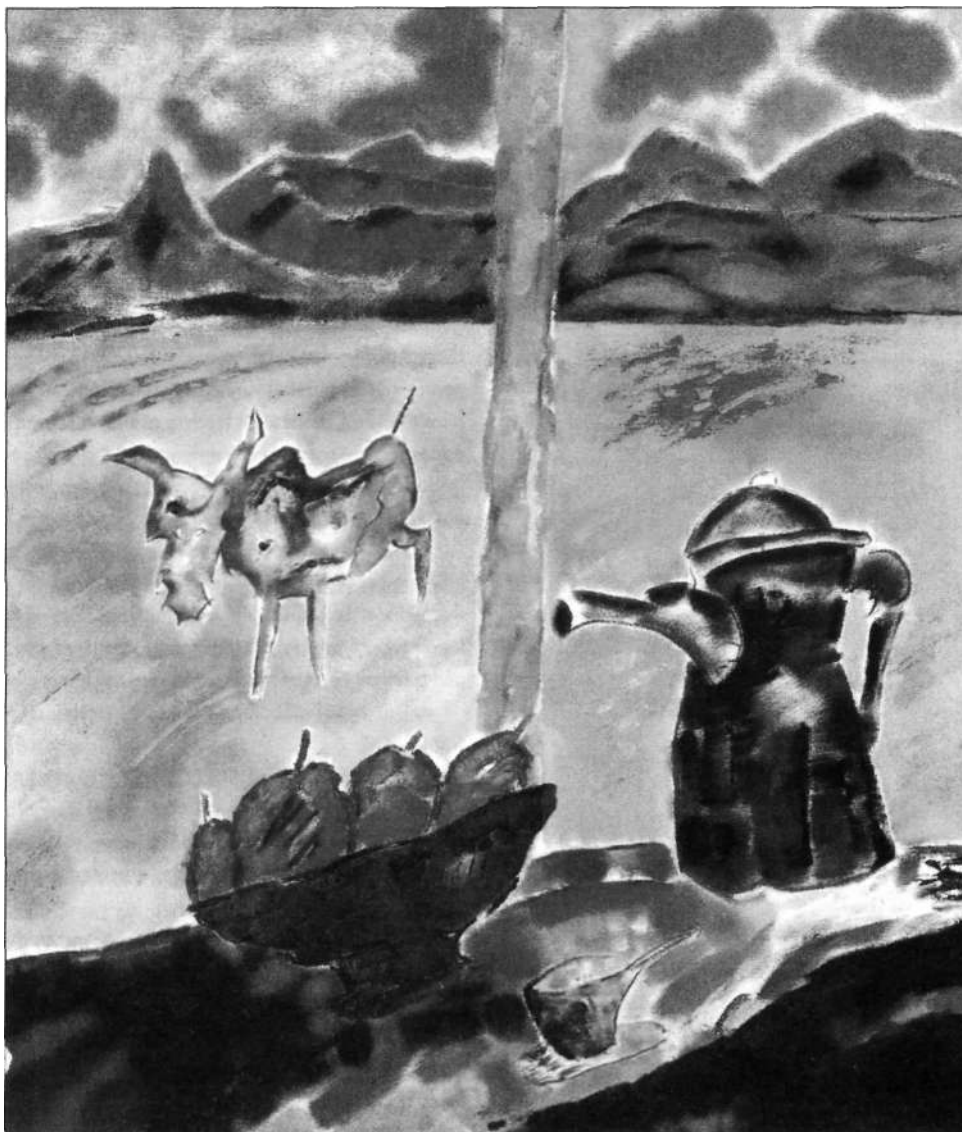
A vállalkozásnak művekben való megformálását és éltetését az ekkoriban (1820-as években!) induló reformtörekvések sürgették. Ugyanis a reformkorig főlhalmozott feladatot jól megoldani - Vörösmarty hite szerint - csak az az ember képes, akinek élete múltbéli meghosszabbításában - nemzeti múltjában - minták és követhető példák találhatók. Ehhez valamennyi nagy- és kispikai munkáját az egyetemes *nemzeti jellemtan* - mint történeti példatár - költészeti megvalósításának rendelte alá.

Így lehet a „Hedvig”-ből szorosan csatlakozó adalék a fent említett jellemtanhoz. Hatásos festmény külső és belső tulajdonságokból a női szépségről, közelítéssel a reformkorban kívánatos nemzeti karakter nem csak női ideálképehez.

A legenda hiteles megismertetésének számtalan szempontját ebben a dolgozatban figyelmen kívül hagytuk. Nem esett szó a legenda koncentrikus körökkel ábrázolható szerkezetéről; a cselekmény különböző szövegminőségeinek sajátosságairól -, a legenda műfajáról és legalább vázlatos históriájáról a magyar irodalom történetében; a szereplőkről mint kapcsolatrendszeréről; a mű időviszonyairól, történelemhez kapcsolódásának tanulságairól; képekről; szóképekről; alakzatokról, tehát a költemény versbeszédének stílusjegyeiről; romantikus voltáról; irodalomtörténeti fogadtatásáról és méltató utóéletéről.

A felsoroltakat azért jelezve egyetlen vizsgálati szempont szerint igyekeztünk következetesen és kimerítően végiggondolni a művet. Azaz a történetet - cselekményét, meséjét - a költői történetmondás távlatába helyezve végigjárni.

A szemlélődő, érvelő séta „mondhatatlan kedves és” - talán mások számára is - el nem „múló volt”.

Kálnay Adél

KARÁCSONYI VENDÉG

Ibolya nem tudta az igazat, pedig rajta kívül már mindenki tisztában volt azzal, ki az a sápadt arcú, vékony asszony, aki karácsony táján mindig megjelent a kocsmában és leült a zöld cserépkályha mellé. Úgy ült ott, mint aki pihenni akar egy hosszú út után. Nem kért mást csak egy pohár vizet, s hiába kínálta Ibolya anyja ennivalóval, nem fogadta el. Csak üldögélek és nézelődök, mondogatta, nem akarok zavarni. Ezt elég furcsa volt kijelenteni éppen egy kocsmában, mégsem csodálkozott senki, csupán néhányan kérdezték meg, ki ez az asszony. Régi ismerős, válaszolta erre Ibolya anyja, akit szintén Ibolyának hívtak, régi ismerős, még a kórházból. Ezzel aztán el is volt intézve a dolog egy jó ideig. Azt mindenki tudta, hogy a kocsmárosné azelőtt kórházban dolgozott, gyerekeket segített a világra élete nagyobb részében, s csak néhány éve, hogy az ura agyvérzést kapott, vette át a kocsmát. De milyen jól csinálta! Mintha erre termett volna. Ibolyka, mondták neki, ha időnként fenyegetőzött, hogy abbahagyja, maga nélkül már nagyon unalmas lenne, s valóban. Ibolyka sürgött-forgott, amikor csak tehetette, énekelte, szívesen beszélgetett az emberekkel. Szép asszony volt, de nem kacér, hosszú fekete haját befonva, kontyba tekerve hordta, ruhája sem volt hivalkodó, s áradt ugyan belőle valami izgalmas, de senki férfiembernek eszébe nem jutott volna, hogy megkörménykezze vagy akár egy illetlen gondolata is legyen. Jóérzésű embernek már csak azért sem juthatott semmi az eszébe, mert Ibolyka minden nap ebéd után eltolta férjét a kocsmahelyiségbe, s este nyolc körül kitolta. Szerencsétlen beteg ember csak ült félrebillent fejjel, s egyáltalán nem látszott rajta, hogy bármit észlel a világból. Ibolyka két rendelés között odaperdült, megtörölte a száját vagy az orrát, megigazította a lábát vagy a párnát a háta mögött. Nincs az az elvetemült kujon férfi, aki ilyen helyzetben még csak gondolni is mert volna valami kicsapongásra. Ibolyka férje úgy nézett, mintha egyszerre szegezte volna a szemét mindenkire, aki csak megfordult a kocsmában, s ezt a tekintetet nem is nagyon bírta más Ibolykán kívül, persze nem csoda, neki aztán semmi nem nyomta a lelkiismeretét, azt maga a Jóisten se láthatta másként. Nem így az uránál! Hiába szerette Ibolykát, mégsem tudott parancsolni a vérének, városszerte beszéltek, ki éppen a szeretője, melyik ablakból látták éjszakánként kiugrani. Ez volt régen. Azóta azonban, hogy egy reggel Ibolyka arra ébredt, az urának félre áll a szája, s valami tagolatlan, idegen hang jön a torkából, szinte szent ember lette belőle, egy szegény, elesett beteg, aki megtisztult bűneitől, s immár ártatlanul vár a végítéletre. Voltak persze asszonyok, akik epésen jegyezték meg, hogy szegény Ibolyka a sok félrelépés után még gondolhatja ki tudja meddig az urát, s hogy ez egyáltalán nem rendjén való. Ilyen a sors, könyvelték el mások, s tudni vélték, hogy van valahol a szomszéd városban egy balkézről való gyerek is, akinek Ibolyka rendszeresen juttat ezt-azt, ha már az apja nem törődik vele. Szóval mindenfélét beszéltek, de Ibolykát messze elkerülték a rossz pletykák. Ő csak dolgozott a kocsmában, gondozta férjét, s nevelgette egyszer lányt, szemefényét, a kis Ibolyát. A kislány gyenge volt és apró, vékonyszálú szőke haja mindig copfba fogva röpdösött körülötte. Kire szakadt ez a gyerek, firtatta néhány abszolút tájékozatlan, de a nagy többség tudta, hogy Ibolykának nincs saját gyereke. Ezért viselte olyan türelemmel az ura természetét, mondták, mintha bűn lenne meddőnek lenni. Ha bűn nem is, annál nagyobb szenvedés. Bizony Ibolyka, aki annyi gyereket vett először e világon a kezébe, soha nem ölelhetett magához saját véreből valót. Már úgy látszott,

soha nem lesz gyereknevetés a szép kis házban, amit olyan nagy türelemmel építettek évekig, amikor a sors odaterelt egy gyöngre, elkeseredett teremést Ibolyka keze alá. Csúnya, fekete idő volt, talán a legcsúnyább nap abban az évben. A háború épphogy elvonult a városka felől, az ég mégsem derült ki, a szegénység, a félelem, s a bánat súlyos fellegei a földig értek, s az emberek kétségbeesetten próbáltak valami reménysugarat találni. Ibolyka akkor már második napja talpon volt, három vajúdó asszony között szaladgált ide-oda, fáj a feje a sok jajgatástól, nyögéstől, lába a szaladgálástól, a szíve pedig fáj ezekért a szegény asszonyokért, hogy ilyen nagy kínlódással kell lenniük. Egyiknél sem akart megindulni a szülés annak rendje szerint, erejüknek, türelmüknek már a végén jártak, Ibolyka tartotta bennük a lelket. Egy rövidke szünetben végre leült pihenni a folyosón, s néhány pillanatra behunyta égő szeméit, amikor nyílt az ajtó, s a csípős novemberi szél odafújta elé egy sápadt, kisírt szemű leánykát, aki rémülten meredt rá, s tátozó száját hang nem hagyta el. Ibolyka azonnal átkarolta, betolta a szülő nők közé és lefektette az első szabad ágyra. Pár perc sem telt bele, a baba már bebugyolálva sírt Ibolyka kezében, de hiába kínálta mosolyogva az anyjának, az csak a fejét rázta. Ibolyka értetlenül nézte, és értetlenül néztek két kínjuk között az asszonyok is, még ilyet, mondta az egyik, szégyellhetné magát az olyan, akiben nem ébred fel az anya, ha lát egy ilyen ártatlant. Hát a vézna lányban nem ébredt fel még egy hét elteltével sem, pedig addigra Ibolyka már mindent elmondott neki, ami az eszébe jutott. Nem, ingatta a fejét a lány konokul, s egyre konokabban, nem mehetek így haza, az apám biztosan megöl, de ha nem ő, akkor a bátyáim, én nem akartam ezt a gyereket, csak úgy lett, az apja se akarta, hajtogatta és nem nézett Ibolykára egy pillanatra sem. Aztán a kórházi idő leteltével mégis ott volt a nagykendőbe csavart gyerek a karján, úgy látszott, ami nem sikerült Ibolykának, az csak sikerült az öreg gyerekorvosnak, aki lelkiismeretesen végigvizsgálta előbb a gyerekeket, aztán az anyákat is, s mindenki számára volt jó tanácsa. Azt nem lehetett tudni, mit beszélt a lánnyal, az mindenesetre megszelídülve vette karjára a gyereket, s csendesen, senkire sem nézve hagyta el a kórházat. Egyedül Ibolyka látta rajta a konokságot, s nyugtalan lett tőle, nem is tudta, miért. Hamarosan lejárt a munkaideje, sietett haza, szeretett volna minél előbb elbújni a letelepedni készülő köd és sötétség elől, s akkor újra látta a lányt. Karján a gyerekekkel zokogva futott ki egy kapualjából, majdnem feldöntötte őt. Ruhája zilált volt, arca kétségbeesett, látszott rajta, hogy képes lenne a világból is kifutni, ha tehetné. Ibolyka úgy gondolta, pontosan tudja, mi történt, s azt is, ami ezután történik majd, s elszorult a szíve a rémülettől. A növekvő ködben a lány után iramodott, s nem tévesztette szem elől. Tudta, semmi jót nem jelent, hogy a lány a lejtős úton tűnt el, merthogy az levisz a folyóhoz, amely lomha egyhangúsággal folyt lefelé, össze-összekocintva azt a pár elhagyott halászcsonakot, ami a sekély vízben állt. Jól gondolta Ibolyka, amit gondolt, mert mire leért, az egyik csónak különváltan a többitől imbolygott a vízben, s hogy milyen terhe van, azt pedig hallani lehetett. A lány nem volt sehol, s Ibolyka nem tévovázott. Mire a lány botladozó alakja feltűnt a ködben, a bebugyolált csöppség már ott volt a kezében. Add nekem ezt a kislányt, mondta Ibolyka olyan hangosan, hogy maga is megrettent hangjának erejétől, a lány pedig kiejtette kezéből a követ és sírva fakadt. Magamat is megöltem volna, mondta később, amikor már kisírta magát, nem akartam volna élni. Megkönnyebbült a sí-

rástól, s attól, hogy nem kellett mégse azt a nagy bünt elkövetni. Az már hamar ment, hogy a kislány törvényesen Ibolykái legyen. A nagy erős ura is beleegyezett, a lány pedig visszament a falujába, és megígérte, hogy soha nem fogja keresni a gyereket. Így lett Ibolykának szemefénye, mindent feledtetője, kincse, élete értelme, s mi mindene még a kislány.

Lehetett a kislány vagy hat éves, amikor az asszony megjelent a kocsmában. Ibolyka meg sem ismerte először. Fázósan gubbasztott, hátát a kályhának támasztotta, s ült ott szó nélkül, kivörösödött szemét törülgette csak néha. Közeledett a karácsony. Ibolyka egy kis fát állított az egyik asztalra és a kislányával színes csokipapírból gömböcskéket gyártott, felfűzte őket, s ezekkel a girlandokkal díszítette a fát. A szeme sarkából az asszonyt figyelte, s egyre biztosabb lett benne, hogy már látta valahol. Aztán ahogy a kislányára nézett, hirtelen nagyot csattant valami a fejében, s egy pillanatra meg kellett kapaszkodnia az asztal szélében. Miért jöttél ide, kérdezte suttogva az asszonyt, mit akarsz itt, s érezte, bármire képes lenne, ha kiderül, hogy igaz az a veszély, amit érez. Csak nézni akarom, engedje meg, hogy nézzem, könyörgött az asszony ugyancsak suttogva, s Ibolyka képtelen volt elküldeni. Jó, mondta, tőlem senki nem tud meg semmit. Tőlem sem, bizonygatva az asszony, tőlem sem, s ült tovább mozdulatlanul, látszólag a semmibe meredve. Pedig Ibolyka jól érezte a veszélyt. Ha nem is rögtön, de apránként csak kitudódott valahogy az igazság. Mindenki titokban mondta el a másoknak, s a titok terjedt anélkül, hogy tenni lehetett volna ellene. Ibolyka is megtudott az évek alatt egyet

s mást. Hogy az asszonynak két fia van, s egyik rosszabb, mint a másik. Csak a szomorúságot okozzák anyjuknak, s hogy szegényen, kínlódva élnek. Egyszer Ibolyka látta is őket a piacon, két maszatos, vásott kölyök vonszolta az asszonyt a törökmézes pult-hoz, s visítva kunyerált. Ibolykát megint szájalom fogta el, és a maga szép, okos kislányára gondolt, akiből talán orvos lesz vagy tanár. Arra gondolt, hogy ő tulajdonképpen csak köszönettel tartozik az asszonynak, hiszen soha nem lett volna különben ez a szép kislánya. Attól jó nekem, hogy neki rossz, döbbsen rá, s ettől kezdve még jobban sajnálta. Figyelte, milyen megtört, milyen fájdalmas a tekintete, segíteni szeretett volna rajta, de nem tudott. Milyen rossz lehet ennek az asszonynak mondta egyszer a kislányának, aki nem értette, mit sajnálkozik az anyja. Miért lenne rossz, ő tehet róla, ítélkezett a kislány, akinek családja van, ilyenkor ott a helye, nem? Azért később csak megennyhült ő is, és megkínálta párszor a cukorkájával. Az asszony ilyenkor hálásan nézett rá és megsimogatta a fejét. Az emberek csodálkoztak Ibolykán, milyen bátor, mondták, pedig a tüzzel játszik. Ibolyka azonban biztos volt magában, s a kislányában is. Boldogok voltak mindketten, s boldogságukat éppen ennek az asszonynak köszönhették. Így történt, hogy az egyik évben odainvitálta a karácsonyfához. A kislánya kicsit csodálkozott, aztán elfogadta, hogy minden karácsonykor pár órára egy idegen néni velük ünnepel. Az asszony sápadt arcát rózsaszínre festette az öröm, és Ibolyka nyugodt volt, pedig tudta, eljön az a nap, amikor a kislánya másként néz bele a tükörbe, mint addig, s kérdezni fog. Ibolyka tudta ezt, de nem félt egyáltalán.

Gere István FEJLÖVÉS

Jóval elmúlt éjfél, amikor a bejárati ajtón dörömbölni kezdtek, s valaki egyidejűleg rákönyökölt a csengőre is. Szabó professzor ijedten felült az ágyon; lesodorta a mellén nyugvó szakkönyvet, és a szemüvege után kapott. Közben Zsuzsa, a felesége felkattintotta az olvasólámpát és felhúzódkodott a nagypárnán. - Hát ez meg ki a fene, ilyenkor? - kérdezte dühösen. Éppen elszunnyadtak; szinte egyszerre. Pár perccel azután, hogy Zsuzsa kikapcsolta a tévét, a professzor is levette orráról a szemüveget. Most, miközben nadrágot húzott, röstellkedve gondolt rá, hogy pszichológus kolléganője előtt hirtelen és meggondolatlanul letagadta, hogy álmodni szokott. Félig igaz volt ugyan, mert mostanában ritkábban fordult elő, hogy arra riadjon, csöngettek, aztán pedig szaporábban dobogó szível értetlenül fülelje az éjszaka csöndjét és Zsuzsa nyugodt szuszogását. Bár ő maga nem tudta megfeyteni a jelenség értelmét, azzal tisztában volt, hogy kolléganőjének nagy öröme telne az analízisben. Ha már éppen kíváncsi lett volna rá, akkor is inkább Zsuzsát kérdezi meg, aki szegről-végről mégiscsak pszichológus. A nő valószínűleg nem is hitt neki: Egy ember, aki nem álmodik? Ugyan már!

- Megnézem - bújta bele a professzor a házikabátjába. - Biztosan megint egy részeg szórakozik.

- Megyek már! - kiáltotta a lépcsőn, mert a csengőt kitarotán és kérélhetetlenül nyomta valaki, de még kiabált is hozzá, sőt mintha több hang is beszűrődött volna, érteni ugyan mégse lehetett egy szót se. Átvillant az agyán, hogy - mint azt a fia már többször is tanácsolta - már régen be kellett volna szerezni valamilyen önvédelmi fegyvert: gázsprayt, kovás puskát, ágyút, ilyesmit. Gimnazista korában eszébe se jutott ez - gondolta, még csúzlit se csinált magának soha.

- Rendőrség! Nyissa ki! Kinyitni, nem hallja!?

- Mi van, kérem?! - tört ki rekedten Szabó doktorból a kérdés,

miközben felgyújtotta az udvari lámpát. A kertkapu előtti virágzó akácfa alatt öt vagy hat bőrkabátos fiatalember nyüzsgött a langyos éjszakában. Egyikük benyújtott egy igazolványt a kerítésen, amikor a professzor közelebb ért.

- Rendőrség! Itt lakik Szabó Attila?!

- Igen, persze; a fiam. Mi történt vele? - futott végig a borzongás Szabó hátán. Most vette észre, hogy mezítláb van.

- Vele? Vele semmi. A fia fejbőlött egy embert.

- Mit csinált? - sikoltott fel Zsuzsa, aki éppen végszóra lépett ki az udvarra.

- Fejbe lött egy embert!

A professzor kinyitotta az ajtót, a férfiak pedig berajzottak az udvarra, azután a rémült Zsuzsát követve Szabó tessékelésére a konyhába. Nem volt jó választás. A nagy, rusztikus asztalon még ott díszlett az esti vendéglátás romhalmaza: üres martinis üvegek és cigarettacsutkákkal teli hamutartók.

Jó kis környezetanulmány - látta megvillanni az egyik idősebb rendőr szemét a professzor. Biztosan ez a főnök.

- Mondja már kérem, mi történt! - szögezte neki a kérdést. Zsuzsa lezökölt az üvegre, és a pohár után nyúlt.

- Itthon van a fiuk? - kérdezett vissza a rendőr.

- Igen, azt hiszem - tekintett kérdőleg Zsuzsára a professzor. - Jobbra, a hátsó ajtó.

Két fiatalabb zsarú eltűnt, s egy percen belül visszatértek a fiúval. Attila utcai ruhában volt, de nem látszott rajta semmi különös. Láthatólag készült rá, hogy érte jönnek.

- Mi a szart csináltál? - üvöltött rá Zsuzsa.

- Nyugi, nem hal bele. Bár megérdemelne - vont a vállát a fiú.

- Hozzájáru, hogy körülnézzünk a fiú szobájában? - kérdezte az idősebb rendőr. - A gázpisztoly, tudja.

-Természetesen - csuklott egyet Szabó, szinte megkönnyebbülten, hogy „csak” egy gázpisztolyról van szó.

- Az nem is érdekes, hogy én mit szólok hozzá? - kérdezte Attila, miközben megbilincseltek.

-Te egyelőre befogod a pófadat- szögezte le a prof.

-Tőle akarom hallani, hogy mi történt- kiabálta kissé hisztérikusán Zsuzsa.

- Semmi - nyegléskedett a gyerek. - Az a baromarcú nem akarta visszaadni a Merci mamájának a kazettáját és a Merci megkért, hogy szerezzük vissza, de a baromarcú odahívta a haverját, azt a főbunyák badibildert, és az meg plenyóból lenyomta a Szotyit, aki velünk volt, én meg nem vártam meg, amíg engem is... Leülhettek?

- Mi a fészkes fene volt azon a kibaltázott kazettán? - harsant fel Zsuzsa. - Az rendben van, hogy megvéded magad, de ...

- Az Aladdin, meg a 101 kiskutyá.

Szabó professzor felpattant a székről, tett egy kört a konyhaszekrény előtt, de nem mert a zsarura nézni, inkább a mikrosütő digitális órájára meredt. 01.45-ről éppen átváltott 01.46-ra. - Hány kazettád van? - kérdezte rekedten.

- Négyszáz körül - mondta a srác. - Nem tudom pontosan.

- És abból a négyszázból nem tudtál volna odaadni egyetlen egyet annak a kis tyúkeszű lotyónak?

A fiatal zsaruk visszajöttek a konyhába. Rázták a fejüket.

- Hol a pisztoly, Attila? - kérdezte az idősebb rendőr.

- Ja, azt keresik? Hát az a Szotyinál van.

- Szórakozol, kis haver? - horkant fel az egyik zsarú. - Hol lakik az a Szoty, és mi a rendes neve?

- Te ezt nem érted - fordult vissza az apjához a gyerek. - Ezt se. Itt a becsületről van szó, nem a kazettáról. Ez egy másik csapat. Gerinctelen hernyók. A lakótelepiek. Honti Eugén. Tojás utca hat.

- Mi ez?! A West Side Story vagy mi? - kiabált Zsuzsa, miközben mindenki kifelé tódult a konyhából. - Ketten majd a maga kocsiával jönnek-szólt hátra az idősebb rendőr. - Hozzánk már nem férnek be.

- Igen, igen, persze - kapott észbe a professzor. - Azonnal, azonnal megyek, csak ...

Ha nem is beszélünk róla, azért mindketten vártuk, hogy egyszer ez lesz - gondolta Szabó professzor, miközben idegesen fölragatta a zoknijait. A gyerek éppen két hónapja törte össze az anyja kocsiját, mit engedély nélkül vitt el. Rögtön beíratkák egy vezetői tanfolyamra, de az első vizsgán megbukott, s elment a kedve az egészszől. Nem tudták rávenni, hogy folytassa.

Zsuzsa bejött és egy friss fehér inget tartott eléje.

- Most mit nézel így rám? - kérdezte.

- Hogy nézek? Sehogyse nézek. Nincs idő nézni.

- Jöjjenk én is?

- Nem, dehog. Majd én elintézem.

- Felhívom a doktor Halászt.

- Ne. Ne hívd. Nem kell. Mondom, hogy én elintézem. Az még ráér. Ha nem tartják benn, majd hazahozom. Csak nyugi - tette hozzá fojtottan, és nem nézett fel.

Zsuzsa kiszaladt a fürdőszobába, és sirva fakadt. Ez már hosszú évek óta nem fordult elő, pedig alkalom lett volna rá bőven.

-Ahogy tudok, telefonálok - hallotta a férje hangját, aztán a lépcső nyikorgását, végül, hogy csapódik az ajtó. Megmosta az arcát, aztán hosszan nézte magát a tükörben.

A két rendőrkocsi már elment, mire Szabó kiállt a garázból, csak egy rendőr meg egy nyiszlett fiatalember ácsorogtak a kapu előtt.

- Te melyik vagy a sok reterdált közül? - kérdezte a srácot, miután beszálltak.

- Nálam volt a kazetta - felelte az.

- És mért nem adtad vissza? - indított Szabó.

- A gyerek beletörött.

- Miféle gyerek? - kérdezte a zsarú.

- A fiam.

Szabó professzor hökkenten fordult hátra, pedig éppen kihajtott a főútra. - Neked már van gyereked?

- J a . Fiam. Három éves.

- És műszaki érdeklődésű - tette hozzá a rendőr. - Előnnnyel indul majd az oviban a számítógépes tanfolyamon.

Ezután csendben hajtottak az Örsig, s a professzor közben saját gyerekkorán töprengett, de nem jutott túl néhány közhelyes összehasonlításon, a közhelyeket pedig hivatalból utálta, így aztán egyre idegesebb lett. Még az sem nyugtatta meg, amikor kísérő rendőr megmutatta neki a folyosón ücsörgő „áldozat”-ot, egy ujjatlan fekete trikós badibildert, akinek olyan volt a feje, mint a főtt cékla; haját mindkét oldalt fölnyírták, csak a koponyája tetejét fedte rövid sörény. Úgy tűnt, mintha éppen abban a pillanatban fejezte volna be a zokogást, és erősen csuklott.

Szabó, aki világlélemben utálta az erőszakot, hatalmas pofont kevert le fiának, akit csak most vezettek végig a folyosón. - Na, na - állította le a rendőr. - Talán majd otthon. A rendőrségen nincs erőszak. Tudja, itt már késő demonstrálni a szülői erélyt...

A gyerek félszegen nevetett, Szabó pedig visszanyelte a választ. Nem nagyon rokonszenvezett a rendőrökkel, de azt el kellett ismerenie, hogy rutinosan, nyugodtan dolgoztak.

- Megkérdezhetem, hogy milyen doktor? - adta vissza neki személyijét a kihallgatást vezető rendőr.

- Bölcsész - sóhajtotta a professzor.

- Aha - nyugtázta érzelemmentesen a másik.

Aha, gondolta a professzor. A legahább aha. Az irattartókkal tömött szekrény fölött a hármás számnál fedte egymást a falóra két mutatója.

Szabó a fia jegyzőkönyvbe vett vallomásából akkor és ott megtudta, hogy a Szafaripark megtekintésére adott nehéz schillingek alakultak át gázpisztollyá, s hogy Attila három éve jár az általa - futó benyomások alapján - lotyónak titulált lánykával, bizonyos Somlay Mercédesszel - akinek kazettáját akarták ily módon visszaszerezni, s hogy ő és Zsuzsa kissé konzervatív, munkamániás szülők, némileg idejétmúlt célokkal és pár hiábavaló törekvéssel.

Hajnali öt után értek haza. A kocsiban nem beszéltek. Zsuzsa a konyhában ült egy csupor kihűlt kávéval, és a harmincadik csikket nyomta el a hamutartóban. Szabó mélyen átérezte a fia igazságát és a helyzet igazságtalanságát. Aggódó szülők üveg drága konyakkal.

- Lefekszem - mondta a feleségének köszönés helyett. Tízkor megyek a megbeszélésre. Kilenckor kelts, légy szíves. Ja, nem tudtalak hívni. Bocsánat.

Fölment a hálószobába, lehányta magáról a ruhát, és bebújt az ágyba. Kiszáratva hallotta, hogy Attila ajtaja is csapódik, s aztán beindul a rap; s hogy Zsuzsa is bejön a szobába, vetkőzik és bebújik mellé.

Alvást színlelt.

- Felhívtam Klárit, azt mondta ne szarjak be, náluk már kétszer volt házkutatás, mert a srácok valamilyen patront dobáltak be a szomszéd öregasszonyhoz, meg egyszer... Na, úgy látszik, ez most már hozzátartozik a felnőtté váláshoz, mint az első borotválkozás.

- Gratulálok neki is - morogta a professzor.

- Most mi van? - simult hozzá Zsuzsa.

- Holnap. Jó? Majd holnap - nyögte álmosan és kedvetlenül Szabó.

- Már holnap van, cseszd meg - fordult el tőle a felesége.

André András
METEOROLÓGIAI ELŐREJELZÉS

Héra Zoltán emlékére

Most még csak sunyító, hebegő december, csipás napok,
 ikra-tevésre tohonya égbolt, penészparázs,
 megváltó fagy és láng helyett moslékos szecska -
 most még csak jóslás ropogó tűzbokorról a Makk Ász muzsikjának,
 de lesz itt még orr-üregbe futtatott szigor,
 csendülő jégkút, vízszobor,
 lesz itt még olyan a tél; a gyöngytyúk is fölrikolt.

Ígérik, lesz hóval s röpülő ludakkal megtömött vidék,
 szűk résekből lobbantott szelekkel
 s gágogás kánonaival.
 Ha másként nem, hát ők -
 piros csőr-csipesszel tátikázva,
 sziszegve, hűtve forró nyelvüket.

Fábián László
MÁSİK MÚZSA

Kis magyar irodalom pletyka történet

❶

„az jó kurva'nyok” így rikoltja
 elismétli újra bólint
 gyarmati Balassa Bálint
 nem pogány török a gondja
 de a birtokrabló báty is

más mondja szörnyű állapot
 vad és erőszakos levante
 ki mind nappal mind éjjelente
 kerengtet asszonyállatot
 a törvénynek is áll felette

egyben vitéz törökverő
 gáttalan méregkeverő
 fékezhetetlen rút beszédű

táncos költő aki a dalt
 bírja akár a viadalt
 noha mindenki beleszédül

❷

tudta a lelke halhatatlan
 de hát a beste *corpusa* -
 lázadozott a sok kusza
 gondolat benne fölkaavartan -

az mindegyre kívánkozik
 ama hírhedt asszonyi katlan
 amely a mohos has alatt van
 mélyibe le az átokig

a halmok közt kedvére járó
 pandelbergai vizitáló
 akit nem riaszt semmi vész

csak az mit *corpusa* idéz
 a holtában is egyre álló
 derék (Csokonai) Vitéz

3

ez a a kibaszott Deák már megint
itt ólálkodott erre lófrált
hogy bámulhassa Laurám szemit
elrejtőzött a fordulónál

és az a szem oda merült el
ahová nem volna sosem szabad
azzal a tolvajként hevülttel
kutakodik a szoknyája alatt

énrám meg itt maradt a nemzet
komor keserve sajó siratás
ha valaki esetleg nemzett

az a Deák volt senki más
én meg csak tartottam a gyertyát
lestem csupán mennyire vert át

4

mint kénköves mennykő szegény Arany
úgy búzlott ájuldozott Nagyszalonta
pedig tudjuk hogy nem szülték szalonba
és béketúrásra legjobb alany

egy Jób ha tetszik az Írásból
testét bár gyötri a szörnyű sipoly
ajkát káromlás sem pedig sikoly
nem hagyja el szenvedne bárhol

a vers a vers olykor idilli is
rezignált csönd szemérmes álom
öröklét innen a halálon

hinné az ember már-már szenilis
felejtí mindazt amit átélt
köszönet megpróbáltatásért

5

Vajda János a szakállába túrt
egy jó köpet kapóra jönne végre
abból még eddig nincsen félre téve
holott mindenből régtől agyafúrt

rendben minták sorakoznak a polcon
amiket rendre a test kiadott
üvegbe raktam egy-egy adagot
dátumozva lehessen tudni folyton

miből milyen mennyiség mikor
jött ki a matéria tiszta sor
ne álljanak itt miként cemde kurvák

pucér seggel az utcasarkon
utánam a teljességet hagyom
és fölharákkolt egy jókora turhát

6

lassan a konflis a nagyváradi
átér az elcsöndesült városon
szinte nem csattog puhán átoston
mert egy lebuiban tudja vár Ady

uraság nem is türelmetlenül
inkább ziláltan hányadékban
egyszerre fölnez látja még van
bora kiissza s gondolja beül

de hát a szék is marasztalja
meg ott van még az asztal alja
megannyi súlyos megpróbáltatás

látván hogy milyen csapda foglya
végül a kocsis ölbe fogja
eltakarítja nehogy lássa más

Venyige Sándor

NAP, ÁRNYÉK, BOSZORKÁNY

- Jelenetek egy távházasságból -
avagy történelemhamisítás két felvonásban

Móricz Zsigmond
„A nagy fejedelem” és „A nap árnyéka”
című regényének, valamint
„Boszorkány”
című színművének nyomán

SZEREPLŐK

BETHLEN GÁBOR PÉTER, Erdély fejedelme
KÁROLYI H. ZSUZSANNA, a felesége
BÁTHORY ANNA-MÁRIA
HOMONNAY-NAGY GYÖRGY, ellenfejedelem
M. BORONKAI GYÖRGY, kincstartó
ÁBEL
PÉCHYZ. SIMON, kancellár
ÁGOTA, a fejedelemasszony társalkodónője
PÁZMÁNY PÉTER-PÁL
FORGÁCH ZSIGMOND OTTÓ

SZ. SIMONI GYÖRGY
KERESZTESSY LIP. PÁL, lippai várkapitány
PANKA felesége
BORA lányok
HAJDÚ
APRÓD
JÁNOS
JÓNÁS

Történi Erdélyben nagyjából a középkor alkonyán és az újkor hajnalán

1. JELENET

melyben először találkozunk - minő furcsa törvény - az első szereplővel, a fejedelemasszonytársalkodónőjével, aki a férfitermészet zezugos ösvényeiről osztja meg nézeteit úrnőjével, akit azonban - rögvest kiderül miért

- a fejedelem udvarában -
ez egy csöppet sem vígasztal

ÁGOTA

Nem kell az asszonyembernek felvenni a férfiak hűtlenségét, mert az már benne van a férfitermészetben, hogy kivált az ilyen bővérű emberek telhetetlenek. Az én uram olyan volt mindig, mint a vadállat. Soha az magát meg nem tartóztatta. Ha enni kellett, evett, ha innya kellett, ivott, ha asszony kellett, asszonyozta. Hát tudod, angyalom, míg hadak voltak, háborúk, nem volt itt semmi baj. Lovon ült, kifáradt, jött, ment, izgatódott. Akkor lett baja, mikor őnagysága, Bethlen Gábor fejedelem urunk meghozta ezt a fene békességet. Nem fért a házba. Láttam, hogy belebetegszik a békességbe. Uramisten, hogy csináljak neki egy kis háborút, gondoltam magamban. Na, aztán mindig utazni kellett az én jámboromnak, egyszer csak nem jött haza idejére. Odamarad két hétig, három hétig. Uram Jézus, hol lehet... Hallom, hogy betegen fekszik Brassóban. Mindjárt kocsiba ülök, megyek utána, és tényleg... Kérem a szásznét, mi ez? Mondja a szászné, nagy suttyogással, hogy minden betegségét a Hannikától kapta az én uram. Hannika meg egy ötvöslegénytől szerzte a francuz nyavalyját. Mondom neki, kellett neked Hannikába rakogatni! Szerettem volna ott hagyni, de hát hites uramat hagyjam? Hazavittem a nyomorultat, s otthon ápoltam. Már kezdett kicsit javulni, de itt is mit csinált? Elhívatta a boszorkányokat, ha nem voltam otthon, és azok megtanították, hogy egy orvossága van, ha fiatal lányokat vesz magához, és azokkal osztja meg a baját. Így lekopik róla. No képzeld, lányt kapott. Mostmár nincs egy foga se, mind kihullott, kiette a kórság, de még most is leszopogatja a zsenge

ZSUZSANNA

csirkehúst. No de mostmár nem ijegetlek tovább, feküdj le nagyságos asszonyom, holnap is szenvedni kell még!

ÁGOTA

Nem fekszem le. Minek feküdjek? Majd a halál... Minél hamarabb jön, annál tovább tart...

ZSUZSANNA

Butaság! Feküdj csak le!

ÁGOTA

Ha fekszem, ha nem, egyremegy. Úgyis álomtalan. De bizony lefekszel. Parancsolj a dög testnek, úgyis abból van minden baj. Az csinálja mindig a bajt, büntesd meg érte!

ZSUZSANNA

Nem, nem Ágota, nem a test, annak lehet parancsolni, a léleknek van baja.

ÁGOTA

Fenét lélek, három hete odavan az urad.

ZSUZSANNA

Volt már fél esztendeig is, mikor törökbe járt.

ÁGOTA

Nem is volt egészséges. Az ember lelke könnyen jóllakik az elgondolással, de a test olyan, hogy annak száját be kell dugni, másképp éhes marad.

ZSUZSANNA

Ha az én testem annyira kívánná... akkor nagyon boldogtalan testnek kellene lennie.

ÁGOTA

Hát bizony, a fejedelem őnagysága többet is lehetne itthon, ami azt illesse.

ZSUZSANNA

Ország... Ágotám... Ország...

ÁGOTA

Hát csókolja meg az országát...

ZSUZSANNA

C.

ÁGOTA

...Mikor már egy férfinak elég az ország dolga...

ZSUZSANNA

Öreg vagyok. Nem kíván. De majd eljön az idő, hogy annak is megeszi a nap a szépségét. Talán már el is kezdte rágni a bőrét... - Bethlen be, Ágota ki -

2. JELENET

melynek során megismerjük a címben az égitest-metafora találatony tömörségével aposztrofált fejedelemet, aki mindjárt a történet elején nézeteltérésbe kerül feleségével holmi lippai vár, meg valami boszorkány miatt

- csakúgy, mint az előbb, a fejedelem udvarában -

BETHLEN

- megöleli Zsuzsannát - Aki pünkösdre újjá nem építeti a házát, attól elveszem. Meghagytam, hogy valamennyi felégetett házat renoválják. A fejedelemnek kötelessége, hogy az embereket a maguk javára szorítsa. Égettettem meszet, meste-

	reket is hozatok, tizenkét kőművesmester már úton van. - Bethlen leül és írni kezd -		
ZSUZSANNA	- lemondóan - Könnyű azt mondani, s miből építesen, akinek semmije?		
BETHLEN	Az adminisztrációnak első kötelessége a parancs, a második a tanítás. Soha ezekkel senki nem törődött, csak az ellenség. De én most megtanítom Erdélyt. megtanítom a békére. Mindenkinek kötelessége annyit vállalni magára a világ dolgából, amire isten neki erőt adott. És ha Isten velünk, kicsoda ellenünk? - megöleli Zsuzsannát- Se kicsinyünk, se nagyunk. Isten nekünk adta ezt a kis országot, ez a mi gyereink. Többet ide semmiféle ellenség a lábát be nem teszi.	ZSUZSANNA	Varnyúfészek... Rothadott koszos kis varnyúfészek... Akkor én ugyebár egy rothadott koszos kis varnyú vagyok! Hát elment az esze magának? Vagy már nem emlékszik honnan rablott ide engem? A szülőföldem varnyúfészek?
ZSUZSANNA	Mer ez magán áll. Törököket láttam az ablakból.	BETHLEN	- szünet után - Azt tudom, hogy béke s nyugalom sohasem volt ilyen kilátásban, mint ma.
BETHLEN	Követség jött.	ZSUZSANNA	Békesség, az a békekesség... Milyen ára lesz még annak. Mit kell még azért fizetni. Azért a békekességért. Nagyon félek.
ZSUZSANNA	Majd meghaltam a félelemtől.	BETHLEN	Mindig fél, mitől fél?
BETHLEN	Törökkel nincs baj. A török jóbarát.	ZSUZSANNA	Nem üzenté meg a lippai kapitány, hogy vegye meg Bethlen Gábor, ha a töröknek akarja adni?
ZSUZSANNA	S a lippai vár? - szünet -	BETHLEN	Keresztessy Pál! Szétrúgom, mint a darázs-fészket... Csizmámmal taposom szét.
BETHLEN	...Majd eligazítjuk azt is...	ZSUZSANNA	Az nagyon jó lesz. Magyar a magyart. Merne fegyverrel menni saját várára, hogy odaadja a töröknek? Hogy saját várát ostrommal bevegye, hogy a pogánynak adja? A saját, magyar várát?! Ez politikum.
ZSUZSANNA	Én nem tudok aludni ettől a Lippától.	BETHLEN	Hol van olyan serege, amivel meg tudja venni?
BETHLEN	Nem aludtál, lelkem?	BETHLEN	A sereg a legkevesebb. Van az erdélyi fejedelemnek még annyi híve, hogy segítségére siessenek, ha rászorul.
ZSUZSANNA	Nem érdemes róla beszélni.	ZSUZSANNA	Hogy várja mind, mikor ülhet a helyedbe. Kivált ez a Homonnay Gyurkó.
BETHLEN	De.	BETHLEN	Mendemonda.
ZSUZSANNA	Nincs nekem semmi bajom.	ZSUZSANNA	Úgy legyen. Gábor, ismerem magát. Olyan dolgoktól sem fél, ami megronthatja a koronáját. Mindent szabad, de egyet nem: saját nemzetét maga ellen uszítani.
BETHLEN	De.	BETHLEN	Most mondom magának, hogy békekességet akarok, csendességet akarok. De aki békét akar tartani, készüljön a háborúra, hogy semmi baj ne érhesse. Nem fogom kockáztatni, hogy az országot egyetlen...
ZSUZSANNA	Kegyelmed nem bánná.	ZSUZSANNA	Koszos kis varjúfészek...
BETHLEN	Mit?	BETHLEN	- közbevág - ...egyetlen vár miatt tatárveszedelem érje... -fojtottan - De hát azért magának igaza van. Most is igaza van. Nem is olyan égető ez a Lippa. Mig nem szorítják. A portával lehet alkudni. Küldök valami ajándékot a nagyvezérnek. -ír- Hát érdemes volt akkor úgy rámkialtani? Azelőtt ezt nem tette volna, de mióta olyan nagy fejedelem...
ZSUZSANNA	Ha ki lehetne találni rám valami betegséget.	BETHLEN	Angyalom, ha kiáltok azért teszem, mert te tudod, hogy rajtad kívül soha senkinek szavam nem jön. Honnan tudnám? Hallaná miket beszélnek.
BETHLEN	Miért?	ZSUZSANNA	Tudom a pletykát.-szünet-
ZSUZSANNA	Akkor meg volna nyugodva a lelkiismerete: beteg vagyok, nem kell velem törődni.	BETHLEN	És?
BETHLEN	Ne mondjon ilyeneket, hisz tudja, hogy maga az egyetlen gondom, lelkem, Zsuzsannám, Gyuri! - apród be -	ZSUZSANNA	Te elhiszed, hogy én magamat valaha is ilyen bestye ribancokkal közlettem? Hogy ő nekem szeretőm lett volna... a fejedelem ágyasa.
ZSUZSANNA	Milyen jó volna, ha be lehetne állítani a fegyverek, vagy a befőzőüvegek közé, s elővenni, mikor jól esik...	BETHLEN	Akkor mért kedvez neki?
BETHLEN	Majd jó az Isten, jóra fordít mindent. - a megírt papírt odaadja az apródnak - Ezt átadod a török követnek. Várjuk el az időt. - apród ki -	ZSUZSANNA	Én?
ZSUZSANNA	De meddig s meddig? Úristen meddig várjak még? Már három hete itt vagyok, de csak egy órát is lehettem kegyelmeddel? Nekem nincs bajom, csak az országnak, s másoknak?	BETHLEN	Mért hagyja meg neki a birtokait? Egy boszorkánynak? Ki kell a magvát is metszeni e sok boszorkányságnak, különben vége Erdélynek.
BETHLEN	Nézze, egyetlenem, várjunk, várjunk... eljön a mi időnk. Már én csak azt látom, hogy eddig is mi a jobb, ahhoz képest, ami tavalyról maradt. Két török követ van az országban százezer had helyett...	ZSUZSANNA	Ha minden lányt megégetsz, akinek két szeretője van, akkor kevés lány marad meg Erdélyben. Nehéz dolog. Báthory Anna nem boszorkány...
ZSUZSANNA	Igen, és oda fogja nekik adni Lippát.	BETHLEN	Mert te is annak az átoknak az útjára akarsz menni, s várod, hogy neked is megfizesse testével. Hallgass!
BETHLEN	Lippát oda. Ha ezt kéri a török. Ha egyszer ez az ára a békének. Egy ürgetúrás miatt nem veszem a törököt a nyakamba. Egy dolgunk van, édes szívem, a pogány szemét bekötni, száját betömni, és hatalmát magunk ellen nem ingerelni. Ha Lippát nekik adom, akkor oly bizodalmat nyerek náluk, hogy minden munkát nyugodtan végezhetek.	ZSUZSANNA	
ZSUZSANNA	Még mit nem vállal magára, hogy az egész világnak az utálatát megkapja.	BETHLEN	
BETHLEN	Asszony, nem tudod mit beszélsz... Körös-körül bármikor feltámadhat az ellenség... Most még az hiányzik, hogy a török is hazugságban leljen, hogy azt mondja, Bethlen Gábor éppen olyan hitetlen eb, mint a többi, megígéri Lippát, de nem adja.	ZSUZSANNA	
ZSUZSANNA	Mért olyan fontos ez a Lippa?	BETHLEN	
BETHLEN	Csak. Török logika.	ZSUZSANNA	
ZSUZSANNA	Keresztény földet adsz hát neki.	BETHLEN	
BETHLEN	Lippa már a töröké volt! Ezért követelik tizenhá-		

ZSUZSANNA Mert a fejedelemségben az jó nektek, hogy mind a világ összes asszonya a tietek.

BETHLEN Hát azért terítettem ki a szívemet előtted, hogy ilyeneket mondj nekem?

ZSUZSANNA Az mind csak szó... Szeretném látni mered-e tőle elvenni a birtokait. - kiindul, közben találkozik Péchyvel és Boronkaival, akik meghajolnak előtte -

3. JELENET

melyben a politikumra terelődik a hangsúly, amennyiben tudomást szerzünk benne az erdélyi fejedelem elleni bécsi készülődésről, továbbá azt is megtudhatjuk, hol húzódnak főhősünk erkölcsi mezejéi egy üres államkincstár, egy tele kincsesláda és egy lekiismeretes kincstartó hármasa alkotta szituációban

- szintén a fejedelmi udvarban -

PÉCHY Nagyságos uram! Magyarországon három forintjával szedik a gyalogot Erdély ellen, s öt forintjával a lovassát...

BETHLEN A bécsi udvar pénzén? - ír -

PÉCHY Hordókban jön a pénz, de nem mondják ki nyíltan, hogy a császár munkája. Egyre csak egy nevet emlegetnek.

BETHLEN - fel sem néz, ír tovább - Tudom. A Homonnay-kölyök.

PÉCHY Hogy nagyságod nekiinduljon Lippának. Csak arra várnak.

BETHLEN Hát várjanak! - odaad egy papírt kincstartónak - olvas - „A szultánnak tízezer aranyforint, a nagyvezérnek ötezer tallér, vagyis nyolcezer ezüstforint... százhatvan gira ezüst... öt kupa négy hintóval...” És miből? Nincsen! A hátambul vágjam ki?

BETHLEN Meg kell nézni, hogy legyen, kincstartó uram. Ennek holnap menni kell.

BORONKAI Holnap?

BETHLEN Rögtön.

BORONKAI Talán egy vagy két hónap múlva. Addig bányászatunk aranyat a hegyekben...

BETHLEN Ott vannak a Báthory-ládák.

BORONKAI Nagyságos uram! A Báthory-ládák az ország pecsétjével vannak ellátva. Azt csak az ország nyithatja fel, vagy...

BETHLEN Vagy?

BORONKAI Vagy... a boszorkány.

BETHLEN Sokat fáj a fejünk egy ringyóért. Felnyitod, s még ma.

BORONKAI De az ország pecsétje!

BETHLEN Holnap ennek el kell menni! Hívasd a kalmárokat, becsüljél fel, még ma pénzt kell csinálni!

BORONKAI - kimérten - Édes öcsém, ide figyelj: én tégedet sok esztendeje kedvellek. De ismersz, ami a szívemen, az a nyelvemen, és nem akarlak tégedet hitvány és csúnya dolgokba keverni látni. Azok a Báthory-ládák az ország pecsétjével vannak lepecsételve: én ahhoz nem nyúlok egy öcsém, szakadjon le a kezem, s égessen meg a pokol tüze, ha én ilyen becstelenségre megyek!

BETHLEN A haza üdvösségéről van szó.

BORONKAI És a becsület? Úrecsém?!

BETHLEN -Péchyhez- Kancellár uram!

PÉCHY Igen?

BETHLEN Boronkai urammal felnyitjátok a Báthory-ládákat, megnézték mi s hogy vagyon leltár szerint benne.

BORONKAI Nagyságos uram, itt vannak a kulcsok! - leteszi az asztalra a kulcsokat - Csinálja nagyságod azt, amit akar!

BETHLEN Kegyelmed egy igaz magyar hazafi! Most menjen, nem felejtjük el amit s amikor kell. - Boronkai el; Péchyhez- Írja meg kegyelmed a vádlevelet Boronkai

uram ellen, hogy a Báthory-ládákat, amelyeket az ő hűségére bízott az ország, nyitva, s az ország pecsétjeit feltörve találtuk. Holnapra el kell lenni készíttve a pénzeknek s ajándékoknak lista szerint. Beküldjük a töröknek... Inkább egy ember szenvedjen, mint egy ország. Mindig koncot kell vetni az ördögnek is, hogy ne éhezzen az igazak s becsületesek lelkére!

4. JELENET

melynek során az ellentábor is bemutatkozik, s megtudjuk - a prózáján annak, hogy a magyarok a magyarok ellen készülődnek - , hogy a magyarok a magyarok ellen készülődnek és miként - a katolikus ellentábor főhadiszállásán, Kassán -

FORGÁCH Annyira elharapózkodott ez a kutyahitű reformatizmus, hogy az emberbe fölforr a vér. Csak azért is vagyok ilyen fene dühödött rájuk, hogy itt a török a kapun kívül, de nem, nekik még egy külön Isten is kell.

SIMONI Aljas, condra nép.

FORGÁCH Vót itt nekem a faluba egy drága szép kis templomom. Olyan vót, mint Parisban a miasszonyunké. Két esztendeig nem vótam itthon, sz' hazajövök Bécsből, a guta majd megcsap: ezek az én dühödött parasztjaim megőrültek. Mán nekik nem vót jó az én hitem, reformatizáltak. És a templomot bemeszelték. Fehérre. Mikor megjövök, s meglátom a vér majd megütött. Fogtam egy rudat... takarodjatok az egész világból ki innend... Erre elémbe áll az a barom prédikátor, hogy Krisztus így, Krisztus úgy... Fogom a rudat, derékon csapom, hogy feje ne loccsanjon. Hát ahelyett, hogy azok a bűdös parasztok tanultak volna az esetből, nekem jönnek... Hatot agyonvertem belőlük, negyvenet félhótra... Az asszonyok úgy rángatták el őket, mert az egész falut megölöm... Hogy én csak azt az átkozott Bethlen Gábert lássam egyszer. Dagadjon fel... Utálom már az egész világot, bűdös nekem a levegő miattuk.

SIMONI Nem kutyára szabták a palástot. Soha emberben még annyi pogány gázság nem volt, mint ebben.

FORGÁCH Mi lesz? Most már a lovaim s a szamaraim is föltámadnak ellenem? Hogy egy paraszt megállni merészeljen a szemem előtt, mintha ő is ember volna... Az Isten minden nyila nem győzi őket agyonverni... Meg hogy a marhák hogy bemeszelték a legszebb templomot... Fehérre!... Hagyjuk, hagyjuk, mert a vér elfutja a fejemet, aztán...

PÁZMÁNY - kimérten - Sok fő tudós ember írásában olvastam, hogy Luther nem a természet folyása szerint született, hanem az ördög bagzott, lidérc módjára, az anyjával, és annak csinálománya és fajzása volna. Jézusmária!

SIMONI Amikor pedig megdőglött, négy esztendeig való kínlódás után tetvek pezsegtek ki a teste körül, s ezeknek az elszenvedhetetlen bűdössége miatt senki még csak a közelébe sem mehetett, végre kínjában az Istent kezdé átkozni s az ördögöket hívja segítségül, így iszonyú káromkodások közt mulék ki a világból.

SIMONI Atyavilág! Miket nem tud, Pázmány uram!

PÁZMÁNY Ezeket az ördögöket tartják kegyelmetek a kebelükön.

FORGÁCH Tartja a kórság, hogy rohadtak vón az annyukba!

SIMONI Csak az Isten egyszer a markomba adná ezt az országrontó, nemzetpusztító csordát.

FORGÁCH Ez hozta a nyakunkra a pestist.

SIMONI	Le kell ezt a Bethlent csapni a székből, minek előtte még beveszi Lippát, s átaladja a pogánynak.		
FORGÁCH	Sz' kit rak kegyelmed a helyibe?	FORGÁCH	Na, voltak itten sasok, meg tigrisek meg oroszlanok is voltak. Mostan azt mondja meg kegyelmed, mi haszna lesz ebből az állatok vásárjából?
SIMONI	Sz'kit? Ez az...		
FORGÁCH	Csak nem saját magát?	HOMONNAY	Én csak azt nézem, amit Isten a lelkeembe iktatott, nem pedig, hogy mekkora hasznot számítsak.
SIMONI	Én már ahhoz túllontul szerény vagyok, hogy magamat ajánljam, de ha nagyságokat úgy vélekednek: jól van, nem bánom.	SIMONI	Ahun malacot ígírnék, zsákkal forgolódjál.
PÁZMÁNY	Uraim, uraim: tekintsük át a higgadság józan mértékével a helyzetet. Azt kell eldönteni, mi a jobb kegyelmeteknek: ha a másiknak is rossz, vagy ha mindettőlünk jó? Az erdélyi fejedelmi trónus soha nem volt és soha nem lesz biztonságos a magunkfajta egészséges jó magyar ember számára.	HOMONNAY	- válaszolni akar, de Pázmány idejében leinti -
		PÁZMÁNY	Köszönjük kegyelmednek, hogy kérésünkre tiszteltetés tette minálunk. - Homonnay tétován áll, kis szünet, majd Pázmány int, hogy távozzon; Homonnay el - Uraim?
SIMONI	- kényszeredetten - Hát, igen.	FORGÁCH	Iszik?
PÁZMÁNY	Meg aztán mit minékünk egy fejedelemség. Nagyobb szeget kell keressünk, ahova a söveget akasszuk.	SIMONI	Mindig úgy tudtuk, tojásból kél a csirke.
	- Simoni és Forgách értetlenül néznek -	PÁZMÁNY	Kelmednek tán nem tetszik az úrfi?
FORGÁCH	No, de akkor... hogy?	SIMONI	Mán hogy a fenébe ne tetszene! Azt hiszi, ha elüti a pap tyúkját, mindjárt ledől Jericho.
PÁZMÁNY	Gondolják meg, nem úgy-e a legjobb mindnyájunknak, ha egy olyan személyt keresünk erre a célra, akivel könnyen szót tudunk érteni.	FORGÁCH	Takarított már valamit ez a Homonnay?
	Vagy értetni...	PÁZMÁNY	Nem oly agyalágyult, mint mutatta. Őfelsége valahogy neki ígérte a Báthory-birtokokat.
FORGÁCH	Örülök, hogy értjük egymást, Forgách uram. És még valami. Lippa csak a kisebbik baj. Azt is mondhatnánk: valójában egy jó indok számunkra, hogy Bethlent elállítsuk Erdély éléről. Meg aztán: legyenek magukhoz őszinték: melyikőjüket érdekli, hogy odaát, abban a koszlott világban, hogy s mint ölik egymást a reformátusok. Sokkal fontosabb, hogy a fejedelmváltás ügyében addig kell lépnünk, amíg Bethlennek nincs utódja. A feleségétől - nem lesz. Tudták? Úgy hírlík azonban, hogy ez ügyben tevékeny érdeklődésbe kezdett egyebütt.	SIMONI	Jól meg kell gondolni miket mondunk, nehogy a fülébe jusson... már ha fejedelem lesz...
SIMONI	Nocsak!	FORGÁCH	Már ha fejedelem lesz...
PÁZMÁNY	Mátyásnak is fia maradt, pedig a felesége nem adott neki.	PÁZMÁNY	Ha tanácsolhatok valamit kegyelmeteknek, készülődjének. Mihelyt hírt kapunk, hogy Bethlen elindult Lippára, minekünk útban kell lennünk Erdély felé. Ezt a Homonnay gyereket pedig bízzák csak rám nyugodtan. Egy fejedelem nehezen boldogul segítség nélkül. Ha a tervünk sikerül - és miért ne sikerülne -, roppant hálás lesz. Győzze kifejezni...
FORGÁCH	Egy trónörökös problémás.		
PÁZMÁNY	Ismerjék meg kegyelmetek Homonnay Györgyöt, aki szívesen viselné - kellő segítséggel persze - egy esetleges erdélyi hatalomváltás során a rögzös uralkodói terheket. - int és egy szolga egy fiatal embert vezet be -		
HOMONNAY	- a vizsgálódó tekintetek kényszerétől vezetve -		
SIMONI	Nocsak.		
HOMONNAY	Igen, mert szeretem az erőt és a bátorságot. Mert magyar vagyok, s a magyar a puszták fia, keletről hozza magával a nagyszerű tulajdonságokat! Mi csupa egyenesség vagyunk, és szikrázik a vérünk, mint az acél, ha a kovához ütődik!		
FORGÁCH	- az urak elnevetik magukat - Ne olyan hevesen ides öcsém, még le tanálsz verni valamit. - Homonnay válaszolni akar, de Pázmány leinti -	BETHLEN	- szeretkezés végén - Eddig egy boldogtalan, egy boldogtalan ember voltam... de ha Isten... ha te. Igen... ez hiányzott. Az Istennek ez a különös kegyelme. Ezt még nem éreztem. - eszik - Most má t tudom, hogy mit jelent: ha Isten velünk, kicsoda ellenünk... Mostmár nincsen, senki... Te gyermeket fogsz adni minékünk... Hogy van pácolva ez a sonka?
SIMONI	Osztán hogy gondolta az úr? Mink itten aláteszszük a hadat, kegyed meg belesétál a fejedelmi birtokokba?	ANNA	- felnevet - Majd mindjárt behívom a szakácsnét.
HOMONNAY	Én kiszállok, mint a hegyi sas, és velem jönnek az egész világ minden magyarjai. Egyet szólok, és úgy megindul tízezer ember nekem, már mintha itt is volna.	BETHLEN	- nevet - Van-e itt Kerekiben valami tinta, toll s papirosféle?
FORGÁCH	Uram itt tízezer ember annyi, mint kőpés a tűzbe, amikor az erdő ég a hegyen.	ANNA	Szolgálhatok nagyságodnak? - Bethlen elé teszi az írószerszámokat -
HOMONNAY	...Mi magyarok nyíltan és bátran szaladunk a lelkünk után...	BETHLEN	Ajándékot kapsz tőlem.
SIMONI	Mink meg olyan emberek vagyunk, gyermek-	ANNA	S mit kell adnom cserébe?
		BETHLEN	Írd ide a neved! Tudsz-e írni?.
		ANNA	Olvasni is. Jól használja fel a ládák tartalmát nagyságos uram!
		BETHLEN	Mit beszélsz?
		ANNA	Eddig mindig csak kaptam. Most én adok. Most a fejedelemnek. Vagy nem azért kell aláírnom ezt az üres papírt, hogy később rávezzessék: Báthory Anna felajánlja a kincstárnak a Báthory-ládák tartalmát?
		BETHLEN	Honnan veszed?
		ANNA	- a homlokára mutat -
		BETHLEN	Ezt is kaptad? A hírt, kaptad?
		ANNA	- felnevet -
		BETHLEN	Mivel fizetted érte?! Boszorkány!

5. JELENET

melyben a szerelmi háromszög eddig ismeretlen, harmadik pólusa is színre lép, akiről megtudjuk,

- Báthory Anna uradalmában, Kerekiben -

hogy legalább annyira okos, mint amilyen szép, és fordítva

ANNA Most dönts, Gábor, melyiket szeretné jobban: a ládákat vagy a gyereket!

BETHLEN - zavartan - Írd ide a neved. Nem fogod megbánni...

ANNA - készségesen - Ha ez neked öröm, megteszem, uram... -aláírja - Magamért nem... Krakkóban országokat kínáltak... Kegyed ellenfejedelme, Homonay György nem olyan régen a kezemet kérte...

BETHLEN És?

ANNA Itt járt Kerekiben. Volt az ágyamban. Igen meg voltam veled elégedve. - elfordul -

BETHLEN És?!

ANNA - mellékesen - Nem is feleltem neki...

BETHLEN - felindul, elindul, visszajön - Ha te tudnád, milyen nehéz... hogy milyen magányos állapot vagyok... Ezer és egy emberrel kell harcolnom... Az ezerek parancsolni s az egytől csak félni... Még soha ilyen nehezen sehonnan nem mentem el.

ANNA Mit vársz tőlem? Hogy vigasztaljalak? Kérsz a mézemből? - mézes ujját Bethlen szájába dugja, majd a sajátjába s megcsókolja a fejedelmet

BETHLEN Még a méz is ízesebb nálad, mint egyebütt. Nem tudnak veled bánni, s mindjárt megkásásodik, s nincs az embernek gusztusa rá -szünet— Beteg... Nem a teste... nemcsak a teste... a lelke beteg, és abba nekem bele kell halnom. Meghalok abban a levegőben! Hideg... és beteg... de olyan ész van benne, én amellet senki vagyok és semmi... Nem lehet előle menekülni, fekete szemem itt égnek, s ha behunyor a szemem, akkor még jobban látom szegényt... Már nem s nem bírom... Mintha egy jégcsap lenne az ágyában, és én egy halottat ölelek...

ANNA És olyankor? Mit csinálsz?

BETHLEN Behunyor a szemem.

ANNA Beszélj, beszélj!

BETHLEN Nincs mit mondanom. Megfagytam.

ANNA Látom még nagyságodat?

BETHLEN Majd küldök egy kevés pénzt.

ANNA Mennyit?

6. JELENET

amely azt a létező paradoxont járja körül, hogy a magyarok a magyarok ellen készülődnek, és fordítva, és amelyben az arisztokráciához kapcsolódó történetek kedvelt mozzanata köszön vissza, amikor két szolgáló osztja meg nézeteit, mégpedig hazáról, ellenségről, metafizikáról

- a fejedelem udvarában -

JÁNOS Sz' ki ellen?

JÓNÁS Sz' az ellenség ellen.

JÁNOS De 'isz magyar az is.

JÓNÁS Magyar há'.

JÁNOS A magyar az ellenség?

JÓNÁS Mondom.

JÁNOS Sz' én is magyar vagyok...

JÓNÁS Magyar.

JÁNOS Sz' akkor én is ellenség vagyok?

JÓNÁS Valakinek biztos.

JÁNOS De ha...

JÓNÁS Na!

JÁNOS Ha a magyar ellensége magyar, az nem jó.

JÓNÁS 'Sz mér?

JÁNOS 'Sz azér', mer' ha magyar öli a magyart, akkor kevesebb lesz a magyar.

JÓNÁS Hász' pont ezér'

JÁNOS Mi van?

JÓNÁS Pont azér', hogyha kevesebb a magyar, kevesebb az ellenség.

JÁNOS De ha...

JÓNÁS Mi mán megin'?

JÁNOS Ha a magyar ellenünk. Akkor ki van velünk?

JÓNÁS Kí? Az Isten.

JÁNOS Az nem magyar?

JÓNÁS Mi?

JÁNOS Az Isten? Az nem magyar?

JÓNÁS Az nem.

JÁNOS De.

JÓNÁS Nem magyar.

JÁNOS De az a.

JÓNÁS Nem a.

JÁNOS Az a. Magyar.

JÓNÁS 'Sz mér lenne?

JÁNOS Mer' ver minket, mint az ellenség. Ha az ellenség magyar, magyar az Isten is.

JÓNÁS Há'...Az nem úgy magyar. Nem érted, mi?

JÓNÁS Há'... nem...

JÓNÁS Az csak úgy van.

JÓNÁS De ha nem magyar, és velünk van, mer' nem magyar, akkor mér ver minket?

JÓNÁS Na figyelj! Az Isten csak azoknak nem magyar, akiket nem ver. Akiket ver, azok ellenségek, mer' magyarok. Te mer' magyar vagy, ellenség vagy, még jó hogy ver. Jó' néznénk ki nem verne osz' mégis magyar vagy.

JÓNÁS Ez mos' nem könnyű. Majd inkább később...

7. JELENET

melyben egy álmatlan éjszakát követő reggelen visszatérünk a fejedelemhez és hitveséhez, s nyomon követhetjük, miként jut el a párkapcsolat kellemes reggeli társalgási stílből a gasztronómia kérdéskörét is érintve és a politika örvén haladva a házastársi perpatvar öngyilkossággal fenyegető margójához

- a fejedelem hálószobájában -

ZSUZSANNA - Bethlen forgolódik, beszél álmában, Zsuzsanna az ágyon ül és egy papírt olvas, mellette tálca, reggelivel; Bethlen felébred -

BETHLEN Baj van, édes lelkem?

ZSUZSANNA Nem jól aludtam.

BETHLEN Talán egy percet sem. Nyögött álmában s beszélt.

ZSUZSANNA S miket beszéltem? -fagyos szünet-Mit álmodtál?

BETHLEN Nagyon furcsát.

ZSUZSANNA Jót?

BETHLEN Jót. Halál... Meghaltam...

ZSUZSANNA S az jó?

BETHLEN Jó volt... Szép, szelíd halál...

ZSUZSANNA Temetéssel álmodni lakodalmat jelent. És te már férjnél vagy.

BETHLEN Igen... Sajnos...

ZSUZSANNA Nem tennéd meg még egyszer?

BETHLEN Jobban megnézném... Kihez... Ha igaz...

ZSUZSANNA - sietve nekilát a reggelinek- Valahol ettem én egy sonkát. Kérdeztem a pácot, de nem mondták meg... Egészen gyenge, rózsaszínű s omlós, és semmi szálas, rágós nem volt benne.

BETHLEN Nem jó az úgy. Azt kegyelmed hamar elunná, mert az olyan rothasztott.

ZSUZSANNA Nagyon józú sonka volt. Ezentúl úgy kell készíteni.

BETHLEN Én is úgy csináltam azelőtt, de kegyelmed megtiltotta. Azt mondta, hogyha még egyszer olyan sápadt sonkát lát az asztalon, kiveti az ablakon. - Bethlen megcsókolja - Maga már úgy csókol meg engem, mint egy fejedelem...

- BETHLEN Mikor megkértelek, megmondtam, hogy erdélyi fejedelem lesz belőlem.
- ZSUZSANNA Ha igaz...
- BETHLEN A mézet is úgy lehet ám tartani, aki ért hozzá, hogy nem lesz ilyen kásás, hanem tiszta, sárgán folyó.
- ZSUZSANNA Olyan, mikor pergetik. Aztán megalszik, s az a jó.
- BETHLEN Éppen olyan jóízű, csak sokkal gusztusra valóbb. Nem tudom, hogy csinálják.
- ZSUZSANNA Kegyelmed sose szerette, mert azt mondta, minden csak úgy jó igazán, ahogy az isten adta. — Zsuzsanna feláll - Ha igaz...
- BETHLEN - ingerülten - Mi, szívem?
- ZSUZSANNA Amit beszélnek... Az rettenetes volna... Ha a kegyelmed nevéhez is ugyanolyan dolgok tapadnának, mint másokéhoz...
- BETHLEN Én sem vagyok isten.
- ZSUZSANNA De igen! Bethlen Gábornak annak kell lennie, mert inkább a halál és nyomorúság, mint az a hír, hogy ládákat feltörni és ország pecsétjét leszaggatni... Hogy az öreg kincstartót azért tartják rab-ságban már harmadik hónapja, mert nem akarta, hogy az ország pecsétjeit felszaggassák...
- BETHLEN És te ezt elhiszed?
- ZSUZSANNA Nem. Nem hiszem. De én vagyok az egyetlen, aki nem hiszi!
- BETHLEN És ha igaz volna!... És ha azért tettem volna, hogy az országot megmentsem? Akkor nekem nincs jogom arra, hogy...
- ZSUZSANNA Nincs! Bethlen Gábornak nincs joga. Bethlen Gábor abban a pillanatban megszűnt, mikor a becsület egyenes útjáról letér...
- BETHLEN Mondom neked, Zsuzsanna, higgyél és bízzál bennem.
- ZSUZSANNA Azt hiszi, nem tudom, mért mondja ezt? Hogy annál hamarabb mehessen hazulról. Kerekibe mi újság?
- BETHLEN Hol?
- ZSUZSANNA Kerekibe.
- BETHLEN Aha... Kerekibe... Mért kérdezed, lelkecském?
- ZSUZSANNA Csak... Kíváncsi vagyok.
- BETHLEN Tudod, lelkecském, ha az ember elgondolja, milyen hitvány és semmirekellő életet tud élni néhány asszonyi állat.
- ZSUZSANNA ...
- BETHLEN Hát hiába, aki lotyónak született, az lotyó lesz. Aki szentnek, az szent.
- ZSUZSANNA Az asszonyból az lesz, amit a férfiak csinálnak belőle. De a legderekabb férfit is el tudja rontani egy dühödtt asszony, aki csak a boszorkányságnak adja magát. Mért kellett kegyelmednek abba a boszorkányfészekbe menni?
- BETHLEN Írást vettem tőle, hogy a ládákat az ország hasznára átadta... -felmutatja a papírt, amelyet Zsuzsanna a jelenet elején olvasott-
- ZSUZSANNA No és?
- BETHLEN Mit és?
- ZSUZSANNA Hát csak azt kérdem, átadta-e.
- BETHLEN Muszáj volt neki.
- ZSUZSANNA S mit adott neki érte?
- BETHLEN Mit adtam, örüljön, hogy a birtokait nem veszem el tőle!
- ZSUZSANNA Jézus Mária! Kegyelmed azt mind meghagyta neki?
- BETHLEN Dehogynis hagytam... Az majd az ország dolga lesz, hogy megítélje, mit és mennyit hagy meg neki.
- ZSUZSANNA Az anyni, mint az ígéret.
- BETHLEN Ígéret!... Mit ígértem?... Annyi ígértem, hogy ha az ország jóváhagyja, megerősítem. De mit hagy jóvá az ország!? Amit én!
- ZSUZSANNA Ez azt jelenti, hogy a fejedelem mindenkinek elra-
- bolja minden javát, de ennek a személynek me-nedéklevelet ad mindenre, amit akar.
- BETHLEN Amit te akarsz.
- ZSUZSANNA Én?... Hogy jönnék én abba, hogy beleszóljak az ország dolgába, meg egy ilyen cafrának a vagyonába! Soha nem szóltam bele, hogy mit csinál.
- BETHLEN Soha?
- ZSUZSANNA Vagy talán igen? Gábor, ne legyen igazságtalan! Maga engem megcsalhat, ahogy jólesik...
- BETHLEN Megcsaltalak én valaha is?
- ZSUZSANNA Még nem tudom. Megtanult hazudni. Megtévesz-ti az embereket, és az a dicsősége, hogy hisznek neki, mikor hazudik. Államférfi lett magából.
- BETHLEN Elég! Nekem ne merészelj ilyeneket mondani!
- ZSUZSANNA Hát ki merészelje megmondani, ha én sem? Hiszen senki sem mer magának ellentmondani! Maga egy tirannus, aki azt teszi, amit a vére diktál. Ezért nem aludott hát éjszaka is, mert nem tudta, hogy mon-dja ki előttem, ami a begyében van!
- BETHLEN Zsuzsanna!
- ZSUZSANNA Maga nem az az ember, akit én ismerek. Ma-gában egy idegen ember lakik. Vegye tudomás-ra. Hogy mindent tőlem nyert, mert ha én nem vagyok, akkor már régen csinált volna ilyen suskusokat. Utolsó emberek dolgára adja ma-gát. Bethlen Gábor, az én uram, az az isten, akit én mindig úgy néztem, mint egy szentet, éppen azt csinálja, amit mások csináltak. Én keresztüllátok rajtad, Bethlen Gábor, te örömet akarsz tenni annak a cégéresnek, mikor már annyi mindenkit tönkretett, most azzal büszkél-kedhessék, hogy az egyetlen igaz ember is ben-ne van az ő hálójában.
- BETHLEN Megőrültél!
- ZSUZSANNA Nem örültem meg, hanem neked vette el az Is-ten az eszedet. Pedig neked csak az az egy kin-csed van, Bethlen Gábor: a becsület és a tisz-tesség. Ha ezt az egyet elveszítetted, elvesztetted akkor az egész országot, amit fel akarsz falni, s ki fognak okádni, mint a bort. - Bethlen eltépi az iratot- Állati... Baromi... Mit csinál, maga eszeveszett!? Hogy merészezi ezt tenni, mikor kezében van az írás, hogy mindent elfogadott az a szuka!?... Mivel tudta kicsalni ezt az elis-merő levelet!? Mit adott érte? Megölelte, csó-kolgatta, maga utolsó?
- BETHLEN Elég!!! Elég! - Kést vesz fel az asztalról - Itt vá-gom a szívembe, ha még egy szót szólsz!
- ZSUZSANNA Uram, uram... Drága... Bocsásson meg nekem, Gábor... De magával nem lehet. Nem lehet. Ma-ga meg van rontva.
- BETHLEN Rohadjon el mind! Rohadjanak el az összes Bá-thoryak!
- ZSUZSANNA Bocsásson meg, bocsásson meg, édes uram! Én vagyok megrontva.

8. JELENET

- az erdélyi havasok rengetegében -

járunk, ahová Bethlent felesége előli menekülése vetette, s ahol hasznos tanácsokat kap a házaselet és a politikacsinálás elvi és praktikus vonatkozásait illetően

- BETHLEN Meg akartalak keresni, Ábel, ha már itt járok.
- ÁBEL Hát mink itt vagyunk a szegénységben, csak az az egy örömünk van, hogy neked az isten meg-adta.

- BETHLEN írni is akartam. Csak hát a dolog.
 ÁBEL - int, hogy hagyja - Gondoltuk-e volna... valamikor?
- BETHLEN Régen volt, más volt.
 ÁBEL Hát hogy, s mint, Gábrriel?
 BETHLEN Csak, csak.
 ÁBEL Ugyanaugy. - bort tölt -
 BETHLEN Magad termése?
 ÁBEL Az.
 BETHLEN Jó.
 ÁBEL Itt nekünk jó, de tük bizonyjal jobbat isztok.
 BETHLEN Ahogy jön.
 ÁBEL S hát odahaza mi van?
 BETHLEN Nehéz idők...
 ÁBEL Hire vót, hogy háború lesz.
 BETHLEN Meglehet. Meg kell Lippát adni a töröknek.
 ÁBEL S feleséged?
 BETHLEN Megvan szegény.
 ÁBEL Gyermekeskék?
 BETHLEN - lassan megrázza a fejét -
 ÁBEL Semmi sincs?
 BETHLEN Semmi.
 ÁBEL Isten könyörül. -szünet- Boldog vagy-é, Gábor?
 BETHLEN Sokszor csak úgy ülök és nézek magam elé. Oly ijedségek vannak rajtam, mintha veszteni vinnének.
 ÁBEL Nagy sorsot vállaltál. Gondolj magadra. Isten gondol rád.
 BETHLEN Magamba vagyok, Ábel. Még olyanom sincs, akivel jól kibeszélhetném magam.
 ÁBEL Aki gondolkozik, annak nincs. A gondolatot nem lehet megosztani. Csak annak van, aki fecseg. Az osztja a kedvét, s veszi a másét.
 BETHLEN Ritka az olyan ember, akivel lelket lehet cserélni.
 ÁBEL Zsuzsanna?... Zsuzsannában bíztál.
 BETHLEN Szomorú ember vagyok, Ábel. Nagyon elszakadtunk lélekben. Hogy nem találhattam meg a magamét.
 ÁBEL Baj.
 BETHLEN A lelke beteg... Hej, Ábel, úgy be vagyok zárva, mint a békateknő, kés hegyivel kell kifeszíteni. Nagyon megtanultam hallgatni, mióta rámszakadt a világ.
 ÁBEL Aki hallgat, erős.
 BETHLEN Ez is... Te, akivel tizenöt éve nem találkoztam, te vagy az egyetlen, aki előtt ki tudom nyitni a szívem.
 ÁBEL Gyerek nem jön?
 BETHLEN Nem. Beteg. Nincs foganatja. Tán ez a baj. Üresek vagyunk, mint a szedett fa... És nincs több tavasz... Nem tudom, hogy van, Ábel. Mindent igyekszek megtenni, mégis boldogtalan, s engem is a boldogtalanok kenyerével etet.
 ÁBEL Nagybbr dolgokra rendelt téged az Isten, mint-hogy egy asszony miatt engedd elrontani életed. Isten veled van, és ez nagy dolog.
 BETHLEN Mit ér, ha ezt az asszonyt soha meg nem fogja érteni.
 ÁBEL Az asszony. Az asszonyt nem arra adta az Isten, hogy az embert megértse, hanem, hogy boldoggá tegye. Ha szeret s szereted ugye?
 BETHLEN Tisztelem, Ábel.
 ÁBEL Akkor nincs semmi baj.
 BETHLEN Hogy kerültem én most ide? Csak megyek s megyek... Otthon van dolgom, s elmentem messzire... Jaj, Ábel, akármilyen erős is az ember, egyet nem bír el örökké: az asszonyt.
 ÁBEL Máskor is futottál így el előle?
 BETHLEN Máskor is... Mindig megkönnyebbülés volt, hogy el kellett szaladnom otthonról. De így soha.
 ÁBEL Nincs egy másik asszony a te szívedben?
 BETHLEN Nem tudom.
 ÁBEL Keresztneve?
 BETHLEN Anna.
 ÁBEL Méltó?
 BETHLEN Nem.
 ÁBEL Nem?
 BETHLEN Nem, nem... Egy néember, aki, s az a baj, nem párnak s nem embernek való... Szép. Nagyon szép... Túlságosan szép. Eszes és derék, de a sors úgy intézte sorát, hogy mindenkié volt. Egy utolsó... becstelenséget... lotyó. Nem tudom, vannak ilyen nők. Nem is tesznek semmit, de a férfi megőrül és elsorvad mellette. Boszorkány. Nem lett boszorkány: született átok. A férfi, aki vele egy napot együtt tölt, az a vérében megperzselődik és nem bír magával. Semmi baja, csak vége... A feleségem egy szent s nagyszívű angyal. Egy napon említeni sem lehet.
 ÁBEL Báthory Annával.
 BETHLEN Milyen furcsa is, ha az embernek asszony jut az eszébe, akkor nem is tud másra gondolni. Akkor nincs se politika, se harc, se háború. Mért?
 ÁBEL Mert érdekesebb.
 BETHLEN -bólint- Elovastam a bibliában Dávid király esetét Bethsabéval. Dávid az Isten szentje volt, s megkívánta az asszonyt, akit véletlen látott, ahogy fürdött, behozatta, s vele hált. Így mondja a biblia. Úgy látszik ez az Isten egyenes parancsa. Aztán a férjét, Uriás Hitteust elküldötte a csatába s levágatta... s gyermeke lett Bethsabétól.
 ÁBEL Bethsabé tiszta asszony volt, s Uriás tiszta férfi... A te dolgod sokkal egyszerűbb és sokkal veszedelmesebb.
 BETHLEN Mondd... tehetem őt fejedelemasszonnyá Erdélyben?
 ÁBEL Nem.
 BETHLEN Nem...
 ÁBEL Téged az Isten nagybbr dolgokra rendelt, Gábor, minthogy a magad dolga első legyen neked.
 BETHLEN Bírom?
 ÁBEL Muszáj.
 BETHLEN S a feleségemmel?
 ÁBEL Feleségeddel, Gábor?... Tagadd!
 BETHLEN Mit tagadjak?
 ÁBEL Isten veled lesz még akkor is, ha nem tudjuk mit szánt neked. De bármi történjék is, egyet jegyezz meg magadnak: az asszonynak soha megmondani nem szabad... Soha a feleséged előtt be ne valld s meg ne mondd, még ha rajtakap is a bűntetten. Ha Isten veled van, ki lehet ellened?
- Vége az első felvonásnak -

Befejezése a következő számban.

Silay Ferenc
VIRRASZTÓ MADARAK

Jégszirmú reggelek tejfinom fátylai
alatt arcunk egymástól távol: füstben
szendereg, fekete ruhás vénasszonyokat éget
a NAP, virrasztó madarak árnyékától
púposodik a táj, zúzmara-poharamba véred,
sisakos árnyak cirógnak, s bennem ébred
fekete imája a létnek, harang-ablakban a csönd,
a magány hamu-szárnya ledönt tavaszt nyarat,
harangzúgásba öltözöm, feléd az út egy lépés, egy virág,
s tovább kering a láz: árnyadat szegzem hóra,
szívem éjeid bevilágító golyó-rózsa.

APÁMTÓL JÖVŐK

Lehajtott fejek fölött

havasan gubbasztó madarak.

Patkó csengés hull a tájra
hamvadt-éjú városokon át
harang-hideggel öblöget a Hold.

Vergődő napok tükrében látom: tél-hamu.

Apám arca körül szomorú éneklő-rácsok,
anyám szemében mérik könnyeiket az éjek,
az ablakban kuporgó varjak, falevelek.

Oh, a varjak éneke gyertya fényben csattog
földhöz szegez, kétarcú bábuk kígyó szemében
a jószág, nagyapám fenyő koporsóját
fölkoszorúzzák az üres agyag vázák,
s a Szülőföld Fehér Hollóját ejti a szemére.

Lehajtott fejek fölött

havasan gubbasztó madarak.

Mélybe bukott hal a kedv
repül egy pohár éji lepke
s darabokra cseng.

Váczy Jépont Tamás

EGY IDEGENVEZETŐ MAGÁNÉLETE

Utcakönyv*

XVI. A VÉGÁLLOMÁS

No comment!

(angol)

A VÉGÁLLOMÁS (9) kunkor, Kéregető Félkéz András vadászterülete. Kéregető Félkéz András lát el történetekkel rendszeresen, "csak egy huszast testvércém, de nyócötven is öleg" a mindennapi prolog.

Szponzor vagyok, hallgatom.

Vót egy kutyám, ne tudd meg, ilyen picike (mutatja), na, ez a kutya most el lett adva itten a kispiacon, tod hol, flamós vót ő is, én is, hát köllött a suska. Ne tudd meg, vettem egy kóbaszt. Ekkorát, ni! Vagy húsz deka (mutatja), oszt a felit behalóztam, a felit meg adnám neki (sóhaj) csakhogy ő meg mán e vót adva. (mutatja) Behalóztam az övét is, oszt ne tudd meg, főgyütt az alsó, az enyim, de min ki a fődre (öklendezést imitál) a kutyámé meg (fuldokolva röhög) hát az övé meg benmaradt (csakodja félkézzel mindkét combját fölvaltva) Ne tudd meg, az enyim gyütt ki, az övé meg benmaradt! (visszanyeli taknyát, nyálát)

Tesókám! Hát ez az isten szara (szeme kihűl) Aggy egy cigit!

Még hallunk róla, de most menjünk tovább! A végállomás egy kunkor, üvegpagodája megannyi kilökött szem. Megdermedt váltók, igazán fáradt olajtócsák, egy volt halsütő. Zsíros függönyét még tisztességgel be sem húzta. Az Asszony minden karácsonykor itt áldogál töméntelen szatyorral megrakodva és vár.

- Néni, itt már nem jár villamos!

- Már nem? Nem baj, akkor megvárom a következőt. Visszaül a hatalmas váróterembe, elrendezi maga körül a cuccait. Az öregasszonyok irgalmatlanul türelmesek. Nem tudnak arról, hogy meghalt John Lennon, el-távoztott Örkény István és elment az utolsó VONAT.

Naccságos csoportvezető úr... legyen má kedves ekkis szívességre kérem. Az onokám írta eszt egy igen bizalmas helyről (eddig mily eredeti írói élc)

Csak tuggya, se a szemüvegem nincsen nállam, se nemigen tanultam meg olvasni... (hát ez sem mentes hatások iránt) ... nagy könnyebülésére a fijamnak (mosmár ota figyeleg) nono foktya... óvatossa má (hogy lehet, hogy nem unom) (még mindig ÉN: unom, de leeshet itt még valami, ezért elvállok és a gumikesztyűt is desszantos-türellemmel fel:)

KEZDEM:

nagymamám mostan áthoztak a... gyházba az ellátás i... jó: anya, ha megérhette volna, amit apa, hála a j... nem, akkor boldog lenne.

a fia közül egy legalább... lett. és kiállta a... ezerszer kiálltok ... hozzátok: be ecedtet. ez mindannyiunknak maga a ... főzde. egy testvérünk által beju-tott erjedet a... a már ká...le... kis kenyérral. Igen le... és most a meséje bánja, persze meg...ük, mégse küldött fén...pet. de itt sokat go...lok rád és minden ... re. ha megvolna az amin, anya, te nagy..., mg az ap... együtt nézünk a ...jónál, amikor... halászott és nem fogott semmm..., és olyan jót röhög-tünk, ez kéne mert a tetoválás... mégis rám tudnák rajzolni, lehet, hogy e mi-att most meg... kapok, csókol:... Látom fiatalember maga is elövasta. Itt mindenki elolvasta már legalább egyszer.

Ha nem sértem meg... Plesz... Plesz István... doktor. Na csak névrokona, vagyis távoli a nagyhírű cukrászéknek. Úgy tűnik, szeret olvasni... hát én meg csak úgy üldögélek. Otthon vagyok idegen. Hidegek a falak, hiába fűtöm őket. Könyvkiadó voltam, ha meg nem sértem az urat. Aztán meg könyvkereskedő, de ezen az utcán nem sokat kerestem. Egy Révayt eladni lehetetlen. Maó még szo-szo. Nemde, a már soha vissza nem kunkorodóra vár? Nagyszerű, nagy-szerű... ajánlhatok esetleg valamit...? Mindig van nálam egy-két csemege...

Van itt kérem használnak nevezhető könyv is. Ez például lyukas. Fel-tételezem, asztalbillegést volt hivatott kompenzálni. Ez egy keskeny polc áldozata, fölöttébb félbevágta. Ebből eléggé el nem ítéltető módon, kitép-kedtek lapokat, ez meg minden sarkán paprikás-zsíros. Ebben egy avított parizerszelet lehetett a könyvjelző - megjegyzem a gyorsolvasás egyik apostola tehette, mivelhogy az egyik oldalon már a másikat is olvashatjuk. Amit itt lát, ebben a stancéliben, az megmentett példánya egy nagy idők — nagy líragyűjteményének. Na, ebben meg a dedikációk tettek némi kárt. Beleolvasok, de olyannyon megirták már... nos, ha vállalja:

* **Befejező rész**

Idézem: orulok Van elseje MüFordit
dr. Peter Hary es család 1881 Berlin
K. Marx

A KÖZÖSSÉGNEK

1907. Boda Ferenc

M. kir. Főügyész LEFOGLALVA

Budapesten, 1920 1895/202-Bt. 39.

dr. Hertelendy

halála kapi tallistákra!!!

szabó Ellek sztallos újPesten!!! győzunku Gysis!!!

Figyelj Faszikám!

Kivéstem neked a - na találd meg! -

pont elfér benne a román konyakod.

Zareát tettem bele, mert azt kaptam!

Ugye ugattam, hogy jól jön még a FOXIMAXI!

Faszikád

Na: látni méltóztatik.

Sárgább a körmöm mint a diplomám! Kérem, én csak

bagózik, batózik, de mit juris utriusque doctor!

apám adta a könyvszakmát a kezembe, nem lehetett széttárni.

Elkaptam, most széttárom, lent vagyok.

Akar egy Miszáthot? Jókait? Arany gerinc, jubileumi, van

belőle egy nyolcvan centim.

Ha nem, nem. Én kérem nagyon is tudom, hogy ide már nem jön vil-lamos.

A VÉGÁLLOMÁS (9) elvetélt kunkor. Kéregető Félkéz András és Okos Tóni vadászterülete.

Most éppen Okos Tóni lát el történetekkel.

- nos ura, föltenném a nagy Albár kérdést. Mi az elem? Túróst, ne-kem legyen mondva! Nem a vegyi értelemben vett miazmákról szólok. Ámbár, amiről szó lessz (hány esszel írja?) Nyilván elem is, de ez elem-elem... hah jó vicc- szó vicc. Komolyra. Hát nekem lett volt mondva: lop-tam egy elemet. Egen, ebbe a kistrádióba. Ebbe bele. De viszont igen rö-vid ideig kulminált szerénysége. Na most, kérdem én, mint antimériai tojásfejű? Panaszkozhatom-e valakinek is, ne adj vacsorát, reklamálha-tok-é ott, ahonnan lopatott, minekutána viszont be is vagyok csapva nem-de? Mert, ha teszem, ugyanezt a batétkát kifizetem, szerénysége akkor ugyanúgy, idő eltőt exitál. Na jó, akor nekik legyen mondva, legális pa-naszt tehetek, de a becsapás ténye változatlan. Az a Kirkegárd (hahó, most te tévesztettél Okos!) Jó, hát elfelejtettem, hogyan kell írni. Na. A lé-nyeg, nektek legyen mondva, az a Soren, igen Soren, ez a keresztneve, erre emlékszem. Hehe, kíváncsi vagyok, hogyan gépeled a svéd Öt! Hagy-juk. Egy-egál. Na hagyjuk kibeszélni, jó? Az én Elemi Becsapatásom kér-désköre és a fent említett Ábrahám problematikája azonos. Nem tudjuk, mi a helyes út, de mindenképp kopik a cipőnk. Vagy teszem azt, veszek egy rosszat, és mellé elcsenek egy jót. Be vagyok-e csapva? Csak félig va-gyok becsapva? vagy maradjak békességben?

Egyébiránt tudja mennyi választott el a doktorátusig? Hah! egy pár év. Baracsán. Tudom, gyöngye volt, de megyek rádiózni. Albanberg lesz a Kos-suthon. (Ó már megint ez a szobor- lásd ott -!)

A VÉGÁLLOMÁS (9) egy kunkor, értő kezek abortálták nem olyan rég. Kéregető Félkéz András, Okos Tóni és Habán Endre vadászterülete. Most éppen Endre lát el történetekkel.

- Na, mi van, nem tucc telefonni, vagy mi? Mi? Hanyat doptá be, mi? Én eccer háromot az mékse tuttam beszéni. Mi? Há nem is vút kit hinom, az igaz. Peeg háromféle emberek vannak. Akiknek titkos a számik, de azok szarnak ránk, magosan. Asztán akik nincsenek othol, asztán csak bűg az a kurva. És azok akik magánosok és mindig foglaltat mond a gép, me mindig másokat hívogatnak. Ity mindenki pedobál a többi mek röhög. Bedobátá te is, mi? Láttam bazeg. Háromat tökötté el. Ecce főhívtam a szilátyit, mi? akkó

még megvót a rágyóm, aztán a geci Okos elopta. Szokol vót, megismetem, me vót rajta egy karcolás. A Okos az ety moslék, pofázógép. Hát akkoriba éccaka hajgattam a Szilágyot. Mek aszt a sok barmokat akik betefonátak, hogy lgy aszilágy ur, meg Ugy a Szilágy ur! Én meg fekszem a homokládába, asztán hajgatom a sok telefonos szerencsétlent. Há most má nincse rágyóm. Nézeg, baszkikám én má csak itt lakok a homokosládába. Ez vót régen a sínfék homok. Este főhajtom a tetejét bemászok aszt visszacsukom. A zsaruk se baszthatnak. na gyere van ekis almaborom. Basszameg megfagyott! Hát már esz is csupa víz! Má mindent meghamisítanak. Megy még a Szilágy? Mi? na nézzed itt a nagyjóska, esz a takaró emmeg egy nejlon, esz van, ha esik.

Aszongyák, azé vagyok a Habán, mme ety pap csináta föl az anyámat. Hát hasonlítok én egy csuhásra. Az a pocsvadék Okos, asz beszé ilyen szemécségeket. A Vári, az vitetett e, mer ez a nevem.

Ötvenbe aztán Barcikán építettünk egy Vegyigyarat. Aszongyák, azokba a rablakásokba most a munkások laknak. Faszá mi? Négy év rabi-ropi vót. Mi? A homok jó, csak ne ázzon meg, me akkó mekfagy mint a alma-borom.

Ha majd megin gyüssz, fölóvasztom, ha meg nem vónék itt, csak kotorgy bele a homokba, oszt mektalálod. Csak vigyázz, me a Kulka szemetes, mek az a Szemét Okostóni, az is kutakszik. Na becsukok. Mi? Pá! A Kulkáva megetetem a lapátytát. Megetetem a szarlapátytát, ha kutakszik.

Ott álltam a jeges szélben, ahol valaha villamosra vártam, miután a Kusbulgárt hazakísértem. Karácsony illata lengett a sötétben és mellettem a sínfékhomokos szarkofágban haldoklott egy ember.

- A temetőjáratot várom - izzik föl egy picit parázs.

- Kurt Vonnegut vagyok Cape Codból - tudja, errefelé vermelték el egyik Nagyanyámat és gyermekkori szerelmem.

- Üdvözlöm, nekem is sok halottam fekszik errefelé, de ha arra elfordul, gyalog öt perc a temető. Ez itt csak az előkészítő. Látja, ebben a faládában egy almabor-felvásárló agonizál, és aki ott jön kétszáz szatyorral, az az Asszony a Végállomásról.

- Hah, már ide is beosont a jólét. Azt hittem, nálunk New Yorkban van csak ez a kaszt.

- És az a másik parázs? Ahogy beleszívott a cigaretájába, úgy láttam, vékony ballonkabát van csak rajta.

-Az, azt hiszem, Ottlik Géza. Már nincs közöttünk. Ő is író, nagyon jó író volt.

- A mindenit, én meg azt hittem, hogy csak nálunk New Yorkban vannak csak nagyon jó írók. Na, akkor isten áldja meg, mister...

- Idegenvezető...

- Mister idegenvezető.

K. V. a fejét csóválva eltűnik, még hallom, hogy a jeges földre dörög:

- És én még azt hittem, hogy idegenvezetők csak nálunk...

- Hé, Kurt! Jöjjön vissza... nem mondtam a koordinátákat! Elyelődött... bassza meg!

- azt meg, már tudja meg az úr, akárhonnán is jött, hogy karácsony elsőnapján én már fahéjas diósbeigliit ehettem, és százötven forintos konzervhalat. Mákos beigliel törültem ki a makrélát. Erre Meindl kakaót ittam. Hát pénz jobban kellett volna, kenyérré, meg krumplira, és zsír sem ártott volna, de a kakaóvaj meg a mogyorókrém se kutya! Szalag volt rajta, igen profi, meg szaloncukor.

Na, azt a kunkorított szalagot kössék a faszukra!

A jövő lila-zöld ígérete!

Ja, és az a húgyszagú szuperkonzerv. Meg a lógatós Lipton.

Hát az kurva jó!

Kétszer voltam kezelésen, és sokkoltak, amikor már tudvalevő, nem szabad! Itthon nincs víz, és kikapcsolva a villany! Tizenhatszor vittek a nedvesbe. Félvezető voltam, egy gyöngö vicc közepette! Én TUDOM, hogy nem vagyok SKIZÓ, ennél fogva skizó vagyok. Ez logikus. Az uram szintúgy kapott egy karácsonyi csomit, Ő arra hivatkozott, hogy három gyerekünk van. Igen ám, de azokat én neveltem, és Intézetbe vannak.

A két lány: Négyike, meg Májusegy, a fiú, Ő már maholnap katona: Ősnek kereszteltem el egy zsidó temetőbe. Sokra viheti még.

Az uram Szentes István, én Meg Gizella vagyok! Szóljton egyszerűen csak Gizinének! Tessék csak megírni, mi történt velünk! Én ismerem magát! a maga mamája egy szent volt! Mondja meg az úr. Ki volt ez az Úr?

- Valami író.

- És a másik, csak nem az is...?

- De igen, meg a harmadik is, meg a negyedik is, tele vagyunk íróval. Egyedül én lehetek nem az, ámbár az sem biztos!

- És maga mire vár?

- Egy szobára, ami majd nagyobb lesz, mint a mai. Nem kell kerülgetnem a filodendront, és a bejárónóm elnézést kér a rosszul összehajtogatott zoknikért. Vörösmarty úrral fogok szivalózni, és annyi cigány zokog, hogy csuda - az ablakom alatt. Csutoros mester reszketni fog, de nem a félelemtől, Nünüke teával rohangászik, Zsébet levelet fogalmaz valami Bolgár herceg esküvőjére. Szent Ferenc városába képzelem magam és te-le szivarhamuzom a tájat. Könyvet fogok olvasni. Azután írni egyet cserébe (?) Reggel az Andokba ébredek, a nagyablak előtt hóval teli a Riviera és Kőbánya kedves éjszakai kísértének.

Melasz-patika-kenőolaj illata.

Köz-költő leszek mégis.

Elestem.

Utcagyerek kimetszett nyelvvel.

Antiavantgard guberáns.

Elmúlt kedveseim koponyáit görgeti a szél.

Viszlát!

XV. SZÓTÁR

ASZALNI - mosoly, harsány kárörömmel tetézz

BASZGATNI - finom változata, a miért nem jöttél időben? című mű-sornak

BEFÜLT - nehéz testi munkával összelopott tüzelőanyag kispolgári fölhasználása.

BUKSI - igen személyes szóképzet, ne feszegezzük!

BÓKLÁSZNI - séta, közel a csavargáshoz

BURUTYKOLNI - mélyről fölbugyogó, fölülletes beszéd

BOZSENKA - végtelenül kedves hajfonat. Egy kettéválasztott hajzat, jobb és baloldalon való feltűnése. Ha nemet mond a viselője, elsőprő erejű. Többnyire nem lehet haragudni rá. Röneszanszosított változata bogycákkal, gyümölcsökkel díszített. Aki észnél van, nem a bogycákra hajt, hanem a BOZSENKA által föl szabadult gömbölyű vállacsákra. Oda egy puszt helyezhetünk el. Na! ez a BOZSENKA!

BOGYÓS - a fenti örömeiket mellőző egyén. Arany János szerint:

BALGA - Bánóczy József szerint (hogy Ráth-Végh is jól járon) Átabota, balgatag, bangó, bamba és bergyű (a közepéből idézek) három fertályos, hígvelejű, horpaszeszű (később) süsű, szamárszű, szele-kajla (na ennyi!) Ja! és Tőkisi!

CINIZ - nyelvkotlás, kár a papáért!

CINÓKA - könyvbottlás

CIRKULÁL - macska télen, kikéredzkedés előtt, többnyire már bepiszkolt. De hát a látszat! Meg a szándék! És köröz-körbejár.

CSIHAD - megnugszik. Intőkönyv és öt üveg sör utáni állapot, ha az ellenfél nem üt

CSÖKÖTT - nem párthű. Sokszor beleiszik a pocsolójába. Ha nem da-dog, ombucman lesz

ELTÁNGÁL - miután nem népitáncot rejt a szó, higgycük el, megverettetik! ENOMATENTEMPLAMENT - nekem már van, a télapónak várható, az ámbrás cet meg türelmetlen.

FLANGÁL - Jókai Mór szerint, aki nem rendelkezik öt pengővel, és mégis le s föl mászkál a promenádon, az nem sétál, az CSAVAROG! Szerintem, aki Jókai Mórtól ezt nem ismeri, az FLANGÁL

HÜTTÖZNI - egy már fölhevült és megszeretett lényt kihajtani alacsonyabb hőmérsékletű közegbe.

KÉRDÉS - hány óra van, ha a percet betiltják?

NAODA - a Szaharin együttes fedőneve. BB találmánya. Aki nagyon kíváncsi, elárulhatom, Dakota volt az eredeti, de a Duci és a Buci igazi. Nem beszélve Béciről. Ezt a könyvet egy kicsit az Oszwald testvéreknek is ajánlom.

PEPINOL - bogumil Hadrivál hőséből keletkezett szó, a. m. össze-visz-sza beszél, ám nem mindegy, mit.

SŰHÁS - nagyon szép, az Idegenvezető által kitalált képzavar. Annyit jelent: akit szeretünk, kiérdemli.

SZÖSZMÉK - frakkon, illetve dohányzóasztalon előforduló farmernadrágszösz.

SZÖVÖDZIK - kétségbe esetten járkal, le-föl. Nincs állati megfelelője!

TASLI - arcuilletés

TÓCSA - csoda, mely létrejöhet bárhol, ha a földön folytonossági hiány lép föl, némi víz is adatik és két guggoló gyermek.

TÓTÉKOZNI - 1. sértődött elvonulás Ő. I. tiszteletére. Főleg illemhelyre. 2. föl szabadulni, elvágyódni, lenni.

Fradi és avantgard

KUKORELLY ENDRE

(Beszélgetőtárs Levitin Dávid)

1997. szeptember 28. Az író, költő Kukorelly Endre a hévízi Bibó István Gimnáziumban tartott előadást ezen a napon. Az irodalomról, az avantgardról és önmagáról beszélt. Erről kérdeztem Szondi utcai lakásán, Budapesten.

Kukorelly Endréről tudom, hogy Fradi-drukker, maga is játszott a Ferencváros kölyökcsapatában. Feltűnt-e a hévízi Bibó István Gimnázium zöld-fehér környezetébe ?

Nem, de most hogy mondod, megpróbálok visszaemlékezni. Tényleg a Fradi kölyökcsapatában játszottam valamikor 4-5 évig, aztán a gimnáziumban ennek valahogy vége szakadt, most nem mesélem el, hogy miért. Többé-kevésbé vehemens Fradi-drukker voltam, tulajdonképpen ma is az vagyok, de nem szoktam kijárni a meccsre. Az én, mondjuk így, Fradi-vonzalmam egyébként összekötődik a Varga Zoltánhoz fűződő érzelmi viszonyommal. Ő volt az első számú sztár, amikor gyerek voltam, miatta jártunk meccsre. A legnagyobb tehetség, akit játszani láttam.

Melyik korosztályhoz szólsz íróként?

Sok középiskolába, főiskolára, egyetemre hívtak és mindenhol jó benyomásokat szereztem. Gyakorlatilag mindenütt ugyanazt tapasztaltam, tehát az iskola színvonalától, vagy állítólagos színvonalától függetlenül, hogy milyen kép él általában egy iskoláról, azt láttam, hogy a résztvevők 15-20 %-a érdeklődik. Ezt nagyon fontosnak és tulajdonképpen elégnék is tartom, hiszen azt nem lehet megcélozni, hogy mindenki egyformán nyitott legyen. Az viszont az előadó felelőssége, hogy a 80 %-ot valamilyen módon megszólítsa. Voltatok a Bibóban néhányan, akik különösképp odafigyeltetek és tovább maradtatok. Ki lehetne persze emelni egy hasonló iskolát, de nem érdemes, mert mindenhol hasonló struktúrát érzékeltem.

Hogyan lehetne definiálni az általad képviselt stílust?

Ezt röviden lehetetlen elmondani. Az a művészeti jelenség, amit avantgardnak, neoavantgardnak hívnak, főleg a hatvanas éveknek és a hetvenes évek első felének volt a terméke. Itt Magyarországon a neoavantgardnak a hetvenes évek közepére vége lett. Azok az emberek, akik ehhez az „irányzathoz” tartoztak vagy abbahagyták az irodalmat, vagy politikai okokból disszidáltak. Gyakorlatilag befutottak egy pályát és eljutottak odáig, ahová az egész avantgard, mondjuk így, üres helyre. Ha pedig egy gondolkodási folyamat a semmibe jut, utána valami másnak kell következnie. Az avantgard folyamatos, radikális előremenekülés, minden formát, minden eszközt csak egyszer lehet használni. Ha pedig nem tud újat csinálni, akkor nem csinált semmit. Minden eszköz, minden megoldás kompromittálódik azáltal, hogy felhasználják.

Tehát fő az eredetiség.

Igen, fő az eredetiség. Azonban ez óhatatlanul bele kell, hogy fusson a semmibe, tovább menni nem lehet. Legfeljebb még egyszer lehet megismételni a gesztusokat, de az par excellence nem működik, mert az avantgard lényege, hogy új következzen. Az, amit posztmodernnek neveznek, az reakálás erre: úgy gondolja, hogyha minden eszköz újra felhasználható, csak új kontextusba kell emelni, és az egész működőképessé válik. Ez használható felfogás. Nem akarja feltétlenül megváltani a világot, oktrojálni a haladás eszményét az emberiségre. Azt mondja, hogy nem kell feltétlenül előre rohanni a semmibe, nem kell „őrült módon” újat keresni, lehet fékezni, megállni, körülnézni és föllélegezni a nagy előremenekülés után. Gyakorlatilag minden használhatóvá válik, amit régen egyszerűen kisöpörtek, mert korszerűtlennek ítélték. Ez egybeesik a nagy totalitárius rendszerek, a náciizmus, a kommunizmus összeomlásával, ökológiai pedig a zöld mozgalmak megerősödésével. De a témáról könyvtárakat írtak tele.

Meg lehet-e határozni egy mai magyar költő, író, feladatát ?

Azt gondolom, a feladatokat saját magunknak adjuk, nem szeretem, kikérem magamnak, ha nekem feladatokat írnak elő. Az ember egy idő után már nem mások által előírt feladatokat végez el. Egy ideig persze igen. Ez a változás tipikusan vonatkozik az irodalomra is. Egy XIX. századi irodalom-felfogás szerint az írónak a társadalom által megfogalmazott feladatokat kell ellátnia, politikai feladatai lennének az irodalomnak. És az egész XX. század gyakorlatilag arról szólt, hogy ez alól az irodalomra, művészetre erőltetett feladat alól hogyan tud kibújni és emancipálódni a művészet. A művészet megpróbálta lerázni azokat a politikai feladatokat, amiket a XIX. században bőven és kötelezően magán hordozott. Az felnőtté válási folyamat, amikor a művészet azt mondja, hogy köszönöm szépen, majd én eldöntöm, milyen feladatokat „látok el”. Ma a művészet nyugodtan gondolhatja magáról, hogy a lét nagy kérdéseiről beszél, és ezek közül az egyik lehet a társadalom problémáinak a megoldása. Nem állítom, hogy a politika kérdései egyáltalán nem érdekesek, de azt gondolom, hogy a létezés kérdéseinek egyike pusztán. Nem olyan kitüntetett fontosságú, mint azt a XIX. században gondolták, amikor Petőfi úgy fogalmazott, hogy a népet a Kánaán felé kell a költőnek vezetnie.

Kezembem tartom a Budapest-Papírváros című munkát. Honnan ered az ötlet, és lesz-e folytatása ennek a műfajnak, annak, hogy a szöveget és a képeket így módon kapcsoljátok?

Egyszerű története van ennek. Szólt egy könyvkiadó szerkesztője, nincs-e kedvem szöveget írni fotókhöz. Teljesen véletlenszerű ügyek különben, hogy egy könyv, vagy egy projekt hogyan áll össze. Ennek konkrétan nincs folytatása, de bármikor előfordulhat valami hasonló, itt van a telefon, bármikor csönghet, bármikor kaphatok valamilyen ajánlatot.

Létezik-e képek és a szöveg között valamiféle mágikus kapcsolat?

Nem fogalmaznék ilyen fennköltten. Azt gondolom, hogy szerkezeti kapcsolatok vannak, és ezek a létezés minden vonatkozására érvényesek. Egy-egy műalkotás egy-egy lélek struktúrájának a lenyomata. Akkor érzünk jónak egy műalkotást - nem feltétlenül nagynak - ha az, aki létrehozta, valóban saját magát tudta prezentálni, a saját lelki szerkezetét belevinni az alkotásba. Te, amikor ezt befogadod, kinyitod magad, legalábbis abban a pillanatban, hiszen azt élvezed a műalkotásban, hogy találkozol egy másik lélekszerkezettel. A két identitás ezen a művön keresztül egyesül, és ez az egyesülés okozza a műélvezetet. Ez a szexuális élvezetre hasonlít, amikor két lelki-testi szervezet valamilyen módon összetalálkozik. Azért használhatjuk jogosan a műélvezet szót, mert ezt az élvezeti mechanizmust egy műalkotás is prezentálni tudja.

Mi a fontosabb, a tartalom vagy a forma?

Gyakorlatilag a fél esztétika-történet erről szól. Úgy gondolom, hogy a világ, egész létezésünk struktúrák egymásba játszódása, egymásra való hatása. Tehát ha én erre az asztalra ráütök, az két szerkezet egymásra hatása. A kezem mint szerkezet, illetve ennek az asztalnak a szerkezete egymásra hat. Az asztal is változott azáltal, hogy rácsaptam, és is változtam valamit, és így tovább ... Itt tulajdonképpen szerkezetek, formák kölcsönös egymásba játszódásáról, illetve egymás kikerüléséről, egymást opponálásáról van szó. Amikor egy műalkotást veszünk, azt befogadjuk, az élvezetet nem az okozza, hogy a műalkotás „miről szól”, mi a szűzsége. A mondanivaló csak az intellektusunkhoz szól, a bennünk lévő érzéket nem a mondanivaló ragadja meg, hanem igenis a műalkotás formája. Ha én olyan helyzetet érzékelek - és ez lehet a műalkotás által előidézett, de lehet a nekem természetes is - ami ellenszenves, akkor rossz érzés keletkezik bennem. Ha rokonszenves, akkor pedig jó érzés keletkezik, ezen a jó és rossz közötti skálán el lehet helyezni mindenféle benyomást. A másikonál sem azt látom pusztán hogy ronda, hanem érzem, hogy az egész hamis. Még akkor is, ha „működik”, tehát az ún. „tartalmi funkcióit” ellátja. A természetellenségnek, a tehetetlenségnek, akarnokságnak olyan lenyomatát látom benne, ami nekem ellenszenves. Ha ránézünk egy festményre, ami ronda, ha elkezdünk vele foglalkozni, és utána gondolunk, hogy miért ronda, akkor el tudnánk mondani, hogy miket tartalmaz, milyen mögöttese van az érzésnek. Hogy a kép mit ábrázol, az részletkérdés ahhoz képest, hogyan van szerkesztve. Szeretném aláhúzni, hogy nem akarom a tartalmi részeket érdektelennek feltüntetni, de amikor műalkotásról, műélvezetről beszélünk, be kell látni, hogy ugyanaz a tartalmú alkotás okozhat élvezetet és visszatetsző is lehet. Krisztus megfeszítését csodálatos művek és giccsek is ábrázolják.

Köszönöm a beszélgetést.

KUKORELLY ENDRE

Ha azt mondanám, van innét kiút. Samuel Beckettről, Tandori Dezsőnek

Nincs is, nincs mit mondani, és az elég üdítő. Már nem akarok beszélni, mondja Beckett, idézi Tandori. Beckettet olvasni vidám dolog, mert nem mond semmit, közben meg olyan helyzetbe kerít, elvisz addig a pontig, ahonnan már csak *visszafelé* van. Akkor már jövünk fölfelé, és ez jó. *Túl vagyunk* már; ahonnan pedig eljövünk, egyszerre csak nevetségessé válik. Az a kínos és lehetetlen, ijedt vacakolás, ami létezik, azok által a mulatságosan szöszmötölő, veszélyesen pontos mondatok által, ami a létezés.

Ha tehát nem mondható semmi semmiről, egy szó sem arról, ami van, az eléggé megnyugtató. Akkor nyugodtan neki lehet fogni a beszédnek. Nyugodt szív. És ilyen mondatok, mert Beckett mondatai addig helyezkednek és mocorognak, alakulnak ki, amíg minden a helyére kerül bennük, és maguk is a helyükre kerülnek, *rémesen a helyükre*. Éppen úgy, mint mi mind, a létezők, bennünk és körülöttünk ami van, ez a sok ez-az. A textus, ez a *szöveget a valóság*, ez pedig így elég is annak, elég valóságnak ennyi, nem is lépünk ki belőle. Ha viszont mégiscsak kilépünk a szövegből, az már nincs is teljesen, valami esetlegesség marad csak. Amin tényleg remekül lehet mulatni. Vigjáték.

Mert minden valódi szöveg megelőz minden valódi szörnyűséget. Betakar, elfed, megvéd, pokróc és páncél. Segíti kibírni azt, amit csak nem-kibírni lehet. Kijutni, ahonnan nem lehet. *Végül: kikerülni innen, végül legalább ezt, nem?*

(1993. január 12.)

Utazás. Céline-ről, Marno Jánosnak

megint ugyanaz / a szar érzés keríti hatalmába
(Marno)

Jó fülem van, mondta Winnetou, erre és éles szememre mindig büszke voltam. Ha nem is értettem tisztán, mi dünnyög, ezt a két szót véltem felismerni: *Micsoda hasonlatosság!* Nem értettem, mire gondol.

„*Mégiscsak tanultam valamit*” mondja Céline, idézi Marno. Megtanuljuk (és egy szót sem értünk), hogy miért nem elég az az egy hely, puhára kiült és kifészelt. A fészek, benne az anyu, szólni anyunak, ha szólsz neki, akkor leguggol, te meg ráugrasz, így, végre van valami, és senki sem ásítzik. Csak szólni kell, aztán meg az ugrás. A fiókák működnek, de olyan vidáman, muszáj állandóan szétcsapni közöttük. Szét is lehet, csak legközelebb jobban célozzál, úgy, hogy visszajöjjenek a falról. Állandóan belesusognak a füledbe. Állandóan harcolsz, a könyököddel dőfölsz és egyre jobban illatozol a félelemtől. Ez miért nem elég? Fogalmam sincs, miért. Pedig olyan így, tisztára olyan, mint az élet. Mint az életben, olyan.

Nem tudom, milyen vonat, amin ülnék a legszívesebben. Merre vinne. Visz Róma felé, rugózik a kocsi, rugózás, vonul szépen a táj, a legváratlanabb elrendezések. *„Korhadt póznák egy vasút mentén.”* Nem tudom, de ez nem az. Nem is nézek ki. *„Órák hosszat ki se néz a fülkéből.”* A biztos csak, hogy ez nem ilyen. Nem az ablaküvegtől kopik a homlokomon a bőr. Vagy igen? Ahogy támasztok és szorítom? Vagy csak békésen alszom, és úgy fut le a táj? *„robinson előtt szabad a pálya / robinson azonban mint tikos időtartam / viszolyog ettől a szabadságtól”.*

Én nyugodtam szoktam aludni. Ha úgy határozok, elalszom. Winnetou, ahogy békésen alszik. A telefon néha fölébreszt, de nem veszem észre. Beleszól valaki, sustorgás, azt felfogom, hogy mit is szól, aki szól bele, aztán vissza, én is sustorgok. *„jó vagy éppen rossz hír”.* Ha csak lehet, vagy szabad, lefekszem, és minden ponton így körülbelül egyenletesen szív befelé a föld. *„A lefekvő ember szomorú látvány, mert látszik rajta, hogy szarik arra, hogyan mennek a dolgok, és mert nem érdekli, hogy miért van ott, ahol van.”* (Céline). Nem érdekel, mert nem hasonlít, amit olyankor látok, ahhoz, ami körülvesz. Olyankor nem hasonlít semmihez sem túlságosan. Ez nem hasonlít semmihez. Miért kellene bármihez is. Nem olyan, és nem könyörgöm, hogy csak hasonlítana, Uram. Én nem könyörgök. Hogy nem-e? Nem, nem, valóban.

(1989. június 21.)

Extázis, In-stasis. Antonin Artaud-ról, Klimó Károlynak

Nem mozdulok meg. Nem mocorgok, ülök az ágyamon, az ágy karfájához dőltem, egy párnára, a térdemen van a füzetem. Az ágy melletti széken egy pohár víz, a könnyeim, újságok, én a testembe húzódok vissza, ahogyan csak tudok. A térdem meg a lábfejem. A lábfejemet a térdemre fektettem. Azt hiszem, jéghideg. Valaki nagyon messziről beszél. Nagyon távoli. Innen nézek kifelé. Leírom, leírtam ezeket a szavakat. Egy szó. Itt belül, összehúzódva. Ezeket a szavakat és ezeket a mondatokat.

Egy fénykép a könyv borítóján, Antonin Artaud ül valami fotelben, félig profilból látszik, visszafordul, elnéz a kamera mellett. A szája keserű íve. Erőfeszítés. Figyelem és fájdalom. Ez a vad tekintet. Erő, feszítés. Artaud szerint *minden írás disznóság*.

Egy hallatlan erő valakit kifelé lódit. Az önmagától elszakított test. *Kívül* keres, ez az ember kívül keresi azt, ami elveszi, kilép a testéből, hogy megtalálja magát. Megtalálni a Hasonmást, a másikat, aki az igazi Én. Ebből a rossz és rettenetes szerkesztményből kilépni. Folytonos rohanás, menekülés a semmibe. A testből a semmi világba, mert elveszített valamit, és a hiányzó után kapkod. *"Nincs semmi pokolbba és ezerszer átkozottabb, mint hogy művész módjára még mindig a formákkal bibelődünk, ahelyett, hogy olyanok volnánk, mint a lobogó máglyán keresztet vető vértanúk. Én nem a halálra vágyom, írja Artaud, hanem arra, hogy ne-legyek"*. Artaud előad. Szavak, bénító. A szavai megbénítják. A kilépő: színész, a színészet ex-tasis, a színész *kilép* és *átlép*. Az előadás extázis.

Artaud néz, nem miránk, csak mintha mifelénk. Ez a tekintet nem hív, őt nem kell követni. Nem, én nem követem. Nem követlek, én nem vagyok meg szavak nélkül. És: lenni inkább, lenni és lenni. Én, *Belül*, és mosolyogni. Az ilyen fájdalom maga a formátlanság. Ezt a formátlanságot nem akarom.

Én: az persze nem nagyon fontos. Csakhogy nincs fontosabb. *"Az élet poklába az emberiség legnemesebb szellemei nyernek csupán bebocsátást - írja Hebbel naplójában - a többiek a bejárat előtt toporognak és melegednek."*

Most fölkelek, az elzsibbadt lábam dörzsölöm, most visszatértem, és ki fogok menni a konyhába. Ez egy melegedő. De hol van az üdvözítő pokol, kívül-e vagy bent.

(1991. augusztus 21.)

A. Artaud: Önarckép

Forrai Eszter
AZ INDIÁN

Piros hegyek, s felhőszakadás
 Indián civilben
 Kint állatok,
 Bent szalon,
 Virág, s mögötte lány -
 Bordó szőnyegen
 Lila várakozás
 Az indián belép
 S a szalon dzsungellé változik.

FENT ÉS LENT

Házaidban fehérén virít a csend,
 S bennük társalognak a szerelmesek
 Néha csak szemükből árad a beszéd
 S ölelő karjaik mint faágak kiáltoznak
 Nagy felhők lejtenek sugártáncot
 napfényrózsák s bicikliző fiúk szelik átellenben
 a kép kompozícióját -
 Aztán minden felborul
 A „fent” és a „lent”
 Csak szivárványutak vezetnek
 S nagy férfikarok képeznek alagutat
 Ahol átsuhan a női test
 Mosolyogva,
 Simogatásra éhesen

SZERELMESPÁR

Még napkelte előtt
 Ülök veled a kertben,
 Asztalunkon virág helyett csak árnyék,
 Szobor-arccal nézel
 lobogó sörényem szélnek eresztem
 Térdünk villámtalálkozása
 Az asztal alatt,
 Kék világodban
 Nézők a fák

NAGY KIRÁNDULÁSOK

A cipők viszik az embert
 Nagy kirándulásokra
 Félkörben
 Mint a szivárvány ívein
 Csúszkálunk
 A fák párbeszéde a holddal
 Szoborra vált szerelmespár
 Lánytest lebeg
 Vörös lángban

SZÉLMALOM A KÉPBEN

Frans Schuursmának

Az égbe lapátol, felhőket simogat,
 s testéből száll a dal.
 Szélmalomtestű fák, mint ágak nyújtózkodnak
 búzáat őröl a beszéd, kendőket ragaszt rád a táj,
 felhők körtánca, napraforgó s holland tulipánok bólogatnak-
 Kezedben a szélmalomsuhogás, betakarsz, kenyered vagyok,
 S talán belémharap éhes szád, s elfogyok őrítő fogaid között.

FRANS SCHUURSMA VILÁGA

A festőállvány meginog
 S a tutaj követi ecsetvonásaid ritmusát
 Jobbról balra
 Dülöngélő modellek
 A kávéscsésze társalog a kiskanállal
 S a széllal beszélgetnek a színek
 A kerek ablakon betekint a Nap
 S táncra perdülnek a képek
 A részeg hajó dülöngél pasztell fényben
 A testek ölelnek
 Az állatok beszélnek
 A csendélet élni kezd
 S megindulunk a szenvedély útján
 Melyet a festő Schuursma vezet.

Cserba Júlia

ÁLLANDÓ MOZGÁSBAN

Párizsi beszélgetés Frans Schuursmá-val

Őn, ha nem is a Diadalív, de az Eiffel-torony árnyékában lakik Júlia nevé hajóján. Hogyan lesz egy hajósból festő, illetve egy festőből hajós?

Családom férfitagjai, több generációra visszamenőleg tengerészek vagy lelkészek voltak. Bennem mind a két hivatás iránt van valami vonzódás. Szeretem a vizet, szeretek hajózni, ugyanakkor érdekelnek az emberek, jól esik megfigyelni és meghallgatni őket, esetleg baráti tanácsot adni, érdekel a sorsuk, gondolataik, örömeik. Szeretem az embereket, annak ellenére, hogy vannak köztük becsutelenek, csalók, szélhámosok. Tulajdonképpen mindnyájunkban lakozik több-kevesebb rossz, de emellett annyi csodálatos, nagyszerű dolog is. Mindezt a festészetten keresztül dolgozom fel, és próbálok magam és mások számára is kifejezni.

Mikor gondolt arra először, hogy festő lesz?

Körülbelül húsz éves koromban, de már gyerekként is sokat rajzoltam, festettem, örök olyan képet, amit 14 évesen csináltam.

Húsz éve él Párizsban, ennyi idő alatt jól megismerhette az itteni embereket is. Miben különböznek a franciák a hollandoktól?

A franciák kifinomultabbak, udvariasabbak, ugyanakkor nehezen nyílnak meg, nehezen barátkoznak. A holland emberek sokkal nyitottabbak, közvetlenebbek, könnyebb kapcsolatot teremteni velük. Nagyon egyenesek és nagyon őszinték, de ez az őszinteség néha bántó tud lenni, mert mindent kimondanak, amit gondolnak. Én azért ennek ellenére jobban szeretem a kicsit nyers, de őszinte kapcsolatot, mint az udvarias, de képmutatót.

Ezek után miért éppen Párizsban vetett horgonyt -a szó szoros értelmében? Mit jelent manapság egy festő számára Párizs?

Huszonöt éve élek ezen a hajón. Amikor elhatároztam, hogy útnak indulok vele, azt tudtam, hogy Németországba nem megyek, mert az nem az én világom. Belgiumot már jól ismertem, mivel több éven át ott folytattam képzőművészeti tanulmányaimat, így Franciaországot választottam úti célként. Itt maradtam, mert bár a franciák nem barátságosak, de hagyják hogy éljük a saját életünket. Párizsban az ember szabadnak érzi magát. Emellett sokat számítanak a múzeumok, rengeteg galéria van, és sok-sok kiállítás. Párizs nemzetközi város, a világ minden részéről érkező emberekkel lehet találkozni, ismeretségeket kötni. Persze azért néha útra kelek, főleg nyáron, és olyankor akár Hollandiáig is elhajózom.

Kik befolyásolták elsősorban festészetét, az északi festők vagy inkább a franciák?

Egy időben Francis Bacon volt rám nagy hatással, de ez már elmúlt. Szeretem Van Gogh, Bonnard és Matisse képeit, Picasso utolsó tíz évének termését, a „fauve”-okat és a kortársak közül a német Baselit, az angol David Hockney és az amerikai Philippe Guston munkáit. Az északi festészetet annyiban érzem közel magamhoz, hogy az igazi humanista festészet. Elsősorban az ember áll a középpontjában, és a mindennapi élet mozzanatait örökíti meg. Az én festészetemnek is valójában mindig az ember a témája, még akkor is, ha az ábrázolás már-már az absztrakcióval határos.

Ha már az absztrakciót említette, szeretném tudni, mi a véleménye a Musée d'Art Moderne-ben látható nagyszerű kiállításról, az expresszionista absztrakt egyik legjelentősebb képviselőjének, az amerikai Mark Rothkonak képeiről?

Nagyon szépnek tartom a festményeit, de igazából nem érint-

nek meg. Úgy érzem, hogy túlságosan eltávolodott az emberi világtól, nekem hiányzik róluk a földi teremtmény. Ezért nem leszek soha teljesen absztrakt. Számomra nagyon fontos az emberi viselkedésmódozatok, érzések, tulajdonságok, egymáshoz fűződő kapcsolatok vizsgálata, ábrázolása. Nincs semmi kifogásom az absztrakt művészet ellen, de én más módon fejezem ki magam.

A hajó nemcsak lakása, de műterme is. Nem befolyásolja az állandó mozgás a festészetét?

Közvetlenül nem, de áttételesen biztosan. Az életben minden mozgásban van, még akkor is, ha sokszor azt hisszük, semmi sem változik körülöttünk. Az egyetlen biztos az, hogy semmi sem biztos! Amint ön is érzékeli, a mellettünk elhaladó hajók kisebb-nagyobb hullámokat csapnak, de a hajóéletből elsősorban nem ez a fajta mozgás befolyásolja munkámat, hanem annak az ideiglenességnek a tudata, hogy ma itt vagyok, de ha akarom, holnap továbbállhatok. Szükségem van erre az érzésre. Ha húsz éve ugyanott is áll a hajóm, utazó vagyok és kalandor, aki szereti magát idegennek érezni, aki szereti kívülről nézni a dolgokat. A képeimen talán ez érezhető. Semmi sem állandó, és ez lényeges, hiszen ez adja az élet szépségét, izgalmát.

Ritkán fest kifejezetten tájképet, vagy ha igen, akkor is mindig feltűnik az ember nyoma, egy asztalra készített gyümölcscsal teli tál vagy éppen egy autó formájában. A táj csak háttérként szolgál?

Képeimen a tájnak is fontos szerepe van, az is valamiféle emóciót, pillanatnyi lelkiállapotot fejez ki, de az ember nálam már szinte rögeszme.

A figurák valóságos, konkrét személyeket ábrázolnak?

Nem, soha nem egy bizonyos személyt festek meg. Alakjaim különböző személyiségek keverékei. Az Embert akarom bennük megjeleníteni.

Egyes alkotásain azt lehet érezni, hogy a jelenlévő figurák, bár egymáshoz közel helyezkednek el, mégis egyedül vannak, nincs közöttük kapcsolat.

Valóban sok olyan képem van, amelyiken asztal mellett ülő párt látni. A férfi és a nő közel, alig néhány centiméterre van egymástól, gondolataik mégis külön utakon járnak. Amivel azt akarom mondani, hogy két ember bensőséges viszonya nem jelenti azt, hogy ez a kapcsolat folyamatosan zavartalan. De hát ilyen az élet, nem? „Ilyen az élet”, ezt a címet adtam annak a négyalakos képemnek, amelyiken, azt hiszem, sikerült jól visszaadnom a szereplők lelkiállapotát. Nincsenek egyedül, négyen vannak a szobában, mégis valamennyien másra gondolnak. Ugyanakkor más festményemen, mint például a „Canapé”-n éppen az összetartozás szépségét próbálok kifejezni.

Eddig arról beszéltünk, hogy szinte kivétel nélkül valamennyi alkotásán jelen van az ember. A kávéskannák sorozata kivételt képez. Vagy mégsem? Hogyan születtek ezek a képek?

Néhány évvel ezelőtt, amikor harminc évi házasság után elváltam a feleségemtől, kicsúszott a lábam alól a talaj, és olyan lelkiállapotba kerültem, hogy képtelen voltam embereket megjeleníteni. Akkor kezdtem „cafétéiere”-eket, kávéskannákat festeni. Ez egyfajta menekülés volt, és tulajdonképpen bármilyen tárgy ürügyül szolgálhat és alkalmas lehet érzelmek kifejezésére. A „nature morte”¹ nálam sohasem halott, mindig élő. Ezesetben nemcsak maga a forma ra-

¹ szójáték: a csendélet, franciául „nature morte”, szó szerinti fordításban halott természetet jelent

gadott meg, hanem az is, amit felidéz bennem: a családi otthon melegségét. Franciaországban az emberek azért isznak egy kávét, mert megkívánják. Hollandiában hasonlóan az angolok teázásához, a kávévásznak ideje, szertartása van, délutánként családi vagy baráti körben zajlik. Egy idő után azt vettem észre, hogy képeimen a tárgyak kezdtek megelevenedni, emberi formát ölteni. Amikor ez tudatosodott bennem, azt mondtam magamban, ha ez így van, akkor megpróbálhatok újra visszatérni az emberábrázoláshoz, és sikerült is. Azért a kávéskannához sem lettem hűtlen, továbbra is felbukkanok képeimen, hol eredeti formájukban, hol átalakulva, például malmommá változva, mint az „Elvárásolt kávéskanna” esetében.

Hisz abban, hogy a művészet befolyásolhatja az embereket? Egyáltalán, képes-e a művész kortársait befolyásolni?

Feltétlenül. Még pedig azért, hogy a valódi művész, aki sokkal érzékenyebb, mint az átlagember, világosabban látja, és képes hűven visszatükrözni mindazt, ami saját korunkban történik. Olyanok mutatja a világot, amilyen, és feladata is, hogy megmutassa, milyenek vagyunk, hogyan élünk, és mindazt amit mások egyébként nem vennének észre, mert benne élnek, túlságosan benne vannak. Az igazi művész tükröt állít az emberek elé, csak bele kell tekinteni.

És az emberek elég nyitottak arra, hogy elfogadják és megérték az eléjük tárt valóságot?

Nem, egyáltalán nem. De a művészek közül mindig kialakul egy kisebb csoport, amelyik megérti ezeket a törekvéseket, és megpróbálja megértetni másokkal is, így lassan-lassan bővül a kör. Húsz-harminc év múlva azután az átlagember is „utoléri” a művészt.

Legutóbbi egyéni kiállításán, a neves Bernheim Jeune galériában melyik korszakának képeit tartotta fontosnak bemutatni?

Az utolsó két év terméséből állítottam ki, és ezeket a munkáimat sokkal derűsebbnek érzem a korábbiaknál. Több a fény, a színek kontrasztja erősebb lett, nagyon világos és nagyon sötét színek jelennek meg rajtuk. Az öt-hat ével ezelőtt készült festményeimmel összehasonlítva az is különbség, hogy korábban a figurák mindig belül voltak, és csak egy ablakon vagy nyitott ajtón át látszott a tenger, a hegyek vagy éppen egy utcarészlet. Most az emberek kívülre kerültek, közvetlenül a természetbe, és a képek mérete is jelentősen megnőtt. Azt hiszem, azért, mert magam is szükségét érzem a végtelen térnek. Nem szeretem a bezártság érzését, sem fizikailag, sem lelki, sem szellemi téren, nehezen töröm a korlátokat. Mint már említettem, utazni vágyó kalandor vagyok, és ezt a kalandvágyamat a festészetben élem ki. Manapság amikor az egész életünk túlszervezett, minden előre meghatározott útvonalon halad, kevés olyan hivatás van, és a festészet egyike ezeknek, amelyik valóban nagy kalandot kínál. Festeni olyan, mint felfedezőnek lenni. Amikor festeni kezdek - a kivitelezés technikai részének teljes kontrollja ellenére -, én sem tudom, hova fogok eljutni, és bár természetesen magamra ismerek a képeken, sokszor nekem is éppoly meglepetést szerez az eredmény, mint a nézőnek. A kalandvágyat egyébként valószínűleg édesanyámtól is örököltem, aki Ausztriában született egy kis faluban cseh szülők gyermekeként, és aki fiatal lányként elindult Amerikába. Igaz sohasem jutott el oda, mert útközben Hollandiában megismerkedett édesapámmal, de abban az időben ritkaságszámba ment, hogy egy fiatal falusi lány csak úgy útnak induljon a nagyvilágba.

Gyorsan dolgozik vagy inkább lassan készülnek képei?

Hogy gyorsan dolgozom-e, arra nem tudok válaszolni. Sokat dolgozom, és egyszerre három-négy képen is. Ha az egyikkel megakadok, akár hetekre is félreteszem, egy ideig egy másikkal foglalkozom, aztán újra előveszem. Ez lehetővé teszi ugyanis azt, hogy friss szemmel, „kívülről” tudjam értékelni az addig elkészült munkát. Az is előfordul, hogy egy, már korábban befejezettnek ítélt képet

átdolgozom. Néha napokig foglalkozom egy-egy festmény vázlatával, máskor egyből a vászonra kezdek dolgozni.

Mi az, amit tanítványainak szeretne átadni?

A mesterségbeli fogásokon, a biztos technikai tudáson kívül, ami azért nagyon fontos, mert csak annak birtokában képes a festő szabadon kifejezni magát, meg kell tanulni látni. Azzal is tisztában kell lenni, hogy a legfontosabb a hitelesség. Nem kell mindenáron az eredetiséget keresni, vagy olyan divatos irányzatokat követni, amelyeket nem érez magáénak az ember, mert akkor művészte nem lesz őszinte. Ha valaki hiteles, és a maga útját járja, előbb-utóbb megtalálja az egyéni hangot is. Szeretek tanítványokkal foglalkozni, mert érdekes látni, azt a folyamatot, ahogy lassanként kialakul saját stílusuk, amellet rájuk is hatnak, sokszor rajtuk keresztül jutok el valami újhoz. A jó tanítvánnyal tulajdonképpen egy cserekapcsolat alakul ki, mindegyikük tud valamit nyújtani a másiknak.

Egy korábbi beszélgetésünkben különbséget tett a „jó festő” és a „nagy festő” fogalma között. Mit értett ez alatt?

A „jó festő” az, aki megfelelő adottságokkal és mesterségbeli tudással egy számára igen kedvező pillanatban érkezik, egy ideig, néhány évig „ragyog”, aztán eltűnik. Jó példa erre Derain, aki legjobb, fauve korszakában kiváló képeket festett, azután középszerűvé vált. A „nagy festő” állandóan fejlődik, szembesül korával, azt mélyrehatóan figyelemmel kíséri, és kiaknáz minden régi és újonnan szerzett ismeretet anélkül, hogy valaha is elveszítené lelkét. Többek között Matisse és Picasso voltak ilyenek.

Egyetért azzal a gyakran hangoztatott véleménnyel, hogy a modern irányzatok „megölték” a festészetet, nincs többé jövője?

Egyáltalán nem. Aki ezt mondja, nem ismeri az emberi szellemet. Az ember találekony lény, mindig fejlődik, kora állandóan változik, és a világ annyira összetett, hogy a művészeknek mindig lesz közölnivalójuk, és mindig lesznek új felfedeznivalók, új utak. Ennek a szerintem téves véleménynek a kialakulásához nagyban hozzájárulnak egyes művészeti írók, műkritikusok is. A feladatuk az lenne, hogy megkönnyítsék a művek megértését, befogadását, hogy közelebbítsék a nézőt az alkotáshoz, de számos esetben írásaikkal inkább eltávolítják. Sokan közülük ugyanis, a művész és a közönség közötti hidat, amely amúgyis törekeny, ahelyett, hogy megerősítenék, inkább lerombolják, azáltal, hogy ködösítenek, érthetetlen, zavaros dolgokat írnak, mert így akarják elérni, hogy szakértőnek tekintsék őket.

Láthatjuk-e a közeljövőben munkáit Magyarországon?

Konkrét kiállítási tervem egyelőre még nincs, de talán hamarosan megjelenik Budapesten, az Orpheusz kiadónál Forrai Eszter verseskötete, „Az ősz palettája”, amelyben illusztrációként szerepelni fog néhány rajzom.

FRANS SCHUURSMA

1938-ban született Amszterdamban.

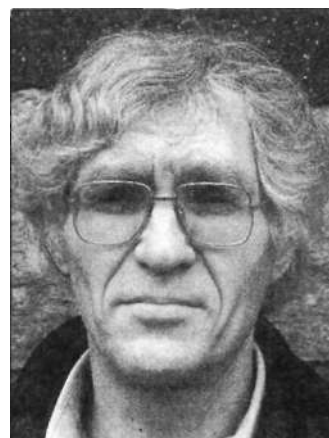
Tanulmányait Tilburgban, majd Anversben, a Képzőművészeti Akadémián végezte.

1969 óta él Párizsban, Lakosztálya és műterme egy házban van, néhány méterre a Musée d'Art Modernes de Ville de Paris-tól.

Több nemzetközi s egyéni kiállításon vett részt.

A nomád élet inspirálja, „kapitányként irányítja saját hajóját, s életművét.

Művészetéről és életéről hamarosan album jelenik meg.

Borbás György

A CZUGH-CSALÁD

A néprajz elfogult hívei gyakran tüntetik fel, írják le úgy a népművészetet mint egyetlen korhoz, időpillanathoz, egy foglalkozáshoz vagy tájegységhez, településhez kötött változatlan, megcsontosodott jelenséget. Szinte kizárólagosnak tekintik, idealizálják ezeket a külsődleges jegyeket, valamilyen különleges, megfoghatatlan, titokzatos mítosszal övezik szeretett szenvedélyük, kisajátított tudományuk tárgyát.

De a néprajz az életmóddal is szentesített elzártág ellenére a kezdetektől - az utóbbi évtizedekben egyre gyorsuló és szembeötlőbb módon - több csatornán táplálkozott a magas művészetből. A részesaratás, a katonaság, a hosszantartó hadifogság, a családalapítás stb. is vidékek, helységek dallamkincse, balladá, szokásai, hiedelemvilága, meséi és tárgyi népművészete között teremtett időleges vagy tartós kapcsolatot. Gyakran az odahelyezett tanító, jegyző, postamester - „nadrágos ember” - érdeklődése közvetített, honosított meg új foglalkozást, művelési módot, biztatott addig ismeretlen fogások, módszerek, motívumok kipróbálására, alkalmazására, elfeledett hagyományok felújítására.

Az Őrségből származó népi fazekas Czugh-család sorsa, munkássága is jól példázza az alkalmazkodás kényszerét, a túlélés és megújulás verejtékes emberi és szakmai küzdelmét. Az utóbbi három nemzedék közül a nagyapa, Czugh Miklós még a Vas megyei Magyarszombatfán élte le életét, fiai, János és Dezső már érett férfi korban költöztek Zalába. Az unoka, Miklós pedig már Tófejen tanulta a mesterséget.

Dezső felnőtt fejjel érettségizett, és mestersége, a fazekasság, avatott kutatójaként is maradandót alkothatott.

„Ma már ritkaságszáma menő dolog, hogy egy-egy portékáját hangosan kínáló fazekas kocsjá végigdöcög valamelyik zalai falu utcáján, pedig nem is olyan régen, kora tavasztól késő őszig, gyakori vendég, megszokott látvány volt ez a falvak lakóinak.

Nagyanyáink házatáján, a ház előtti ágasfán mindig száradt néhány barna- meg zöldmázás tejesfazék a tűző nyári napon, míg a többiben, benn a kamra hűvösében békésen szunyókált a finom aludttej. Cseréptepsiben sült a málé, a prósza, de még a finom rétes is, meg a dagadó kalács. A hegyi hajlékok, pincék tűzhelyein cserépbográcsban gőzölgött, pőfékelt a gulyás, hegyi pörkölt, fejedelmi illategyveleget képezve a sültkrumpli, az alma és a bor szagával. Cseréplábasban fortyogott a szilvalekvár ősszel, hogy azután hasas cserépbögrék mélyén ériék, cukrosodjék. De a cserépfazékba került a savanyított paprika, uborka jó része is, éppen úgy, mint dísznőölés után a nyárra lesütött, zsírban konzervált hús, a zsír és a tepertő is. Szóval a cserépedény egészen a felszabadulást követő évekig nélkülözhetetlen velejárója, sokoldalú, mindennapos használati tárgya volt a falusi háztartásoknak. Szinte minden célra készült megfelelő, a mácsikszűrtől a vajrázóig, vagy a cserépöntőzőkorsóig. A konyhai használatban, a főzés terén ugyan részben átadta helyét a fazék, vagy a lábas a zománcozott vasedénynek, az asztali tűzhelyek, sparherdek térhódításával, de a sütésben nem volt párja, versenytársa.” (Czugh Dezső: Gerencserek nyomában Somogyban és Zalában, 1972)

A század első felében a házak, porták átépültek, a dedányák lányai, napjaink nagymamá, átöltöztek, az unokák a fonó

helyett a diszkót látogatják. A használatból kikerült, „feleslegessé vált” tárgyak, eszközök lelkes muzeológusok szakszerű fardozásával néprajzi gyűjtemények raktáraiba, jó esetben tájházakba, skanzenekbe vándoroltak, a készítő mesterek kiöregedtek, a mesterségek, műhelyek megszűntek. Hogy aztán a fővárosi, a városi lakótelepre költözött elsőgenerációs értelmiség, a „nagy generáció” akkor talán érthető divatnak hódolva, utólag alig helyeselheto, hivalkodó gyűjtőszendévellyel a 60-as években valósággal kifosztotta a falusi konyhákat, padlásokat, elhagyott pincéket és az ott talált kincseket bezsúfolta szűk panellakásai mennyezetéig emelt egyenpolcaira... Így aztán az „egészséges táplálkozási szokásoknak” hódoló hazalátogató tini-unokák, miközben önértetesen visszautasítják a „mama főztjét”, ha keresnek is, hűlt helyét találnák a szép formájú, praktikus tárgyakkal...

Miközben belátjuk az elkerülhetetlen modernizáció, az örendetes életmódváltás vitathatatlan szükségességét, talán csak az a mód elgondolkodtató, ahogyan mindez végbement. Pedig akadtak, akik időben figyelmeztettek, felemelték szavukat, keresték és kínálták a példát, a megoldást. Miként tette ezt hagyományosan és a fenti katartikus változások közben és eredményeként a Vas megyei Magyarszombatfáról Zalába került és zalaivá vált fazekas család, a Czugh-dinasztia minden idegszálával, tehetségével és szorgalmával, töretlen szakmai helytállásával. A bevezetőben idézett Czugh Dezső tudományos értékű kutatásaival, cikkeivel, írásai- val elméleti munkásságával, éleslátásával is. Az ő „gyűjtése módszerességével, alaposágával, finom részletmegfigyeléseivel és gazdag néprajzi anyagával nemcsak a társadalmi néprajzi gyűjtés legmagasabb szintjét képviseli, hanem a néprajztudománynak is komoly nyeresége... A bemutatott gyűjtést illusztráló fényképek a Néprajzi Múzeum kerámia-gyűjteményében őrzött magyarszombatfai edényekről készültek... Megszerzésükben és meghatározásukban Czugh Dezső segítette a Néprajzi Múzeum szakemberét. A magyarszombatfai néprajzi szakkör jó munkája révén más értékes néprajzi tárgyak is kerültek be a Néprajzi Múzeumba”; még 1955-ben ismerték így el országosan a fiatal, az akkor 30 éves fazekasmester munkásságát. Elsősorban az ő kutatásai segítségével idézzük fel a fazekasságnak, az ősi kézműves szakmának szülőfalujához kötődő múltját, családi emlékeit.

Írásaiban Magyarszombatfa település-földrajzi, egyben néprajzi helyzetének gondos leírása közben bemutatja, hogy az Alpok-alján, a veleméri völgyben a sovány irtásföldön gazdálkodó parasztember-nyomorúságának enyhítésére miként kényszerült a gerencsérés szép, de nehéz mesterségére. „... abba az üdűbe mindegyik fazekas gazdálkodott, csak az Anta' Jósáná' ment nagyba a munka, őko még öten is duógoztak... Szombatfán mindenki gerencsir, csak a biru bugyoga csinyálu!” - jegyezte le Czugh Dezső Bicsák Pál fazekas, adatközlő izes szavait.

Az 1900-as évek elején Magyarszombatfán 38, Gödörházán 22, Veleméren 25 fazekas élt. A legtöbben csak az őszi, téli, tavaszi időszakban dolgozhattak a műhelyben. A szegénység szülte szabadtűzű konyhában elkelt a lelemény, a változatos formagazdagság, azonban a használat, a főzés közbeni erős kormozódás miatt nem volt divat a gazdagabb díszítés. A fáradtságos munkával, 7-8 méter mélyből kitermelt agyagot kézi szerszámokkal (csótárral, egyéb- re nem használt sarlóval) „vágta meg” vékony szeletekre, többször gyúrták, karikába taposták, hogy képlékeny, jól formázha-

tó, égethető anyagot nyerjenek. Egyszerű eszközök, a házi készítésű, lábbal hajtott korong, a kézi hajtású máz- és festékörlő kő mellett „leckebedő, fakiés, meccűfonál egy riézdrót” segítette a munkát. „... régen az az edin, melik nem vuót küfogatva (a korongozott korsó oldala recésre készítve) nem is számított edinnek”

A szárítás után következett a „mázolozás” (bevonás mázzal), a festés „pemzlivel” később gurgulával: írókával. A mázatlan parasztedény nemcsak olcsósága miatt, hanem pl. a csöcsös korsó a párolgotatással járó előnye miatt volt kelendő, a tepsi esetében pedig „nem vetik meg a mázolosat, mer a parasztbu a kukoricamáli jobban kigyűtt.”

A környéken elsősorban a főzéshez, tároláshoz, tartósításhoz használatos edényeket korongoztak, de pl. 1927 körül Koós Júlia tanítónő biztatására néhány fazekas vázák, hamutartók, apróbb dísz tárgyak készítésével is megpróbálkozott, közülük többet maga Koós Júlia festett is. A környéken (Kercán, Senyeházán, Őrszentpéteren) nyaralók szívesen vásárolták ezeket az ajándékokat.

Nagy szakértelmet és gyakorlatot igényelt a 400-500 szárított edény berakása és kiégetése a nyílt tüzelésű boglyakemencébe. A fazekasok a kész terméket cserekereskedelem útján, vagy vásárban értékesítették, de szívesen vállaltak megrendelést is. A lófogatós fuvaros magasított kocsijának derekába szalma közé 10-11 rendbe rakott 1000 db edénnyel („két erües kemencíve”) indultak „Somogyba”. (Magába foglalta Zala, Somogy vármegye területét, sőt Tolna és Baranya megyék egy részét is.) Nagybjajomnál elágazó útvonalakon „óstáciuk” (egyszeri etetéssel megtett út) szerint indultak a 10-11 napos útra. Mivel a fazekasok legtöbbször fogatja nem volt, kereskedelmüket a falu lovasgazdáival közösen, felesben bonyolították le. A fazekas az utat gyalog tette meg: „ügyis elég a luoaknak a teree, a gerencsiér gyalog is ee tud mennyi!” A kocsis este kifogáskor, etetéskor, meg reggel befogáskor, etetésításkor kiadta az ordét: „Egyik ló a gerencséré.” Az edényeket „egyszer töltve” búzával vagy rozssal adták el.

Az első világháborút követő, egyre mélyülő válság a fazekasokat sem kímélte. 1944-ben Magyarszombattán már csak 21, Gödörházán 10, Veleméren 11 fazekas dolgozott.

A Czugh-család ősei apai és anyai ágon is több nemzedéken át üzték a fazekasság nehéz, sok fáradsággal járó, szerény megélhetést biztosító mesterségét. Az 1900-ban született nagypapa, Czugh Miklós még anyai nagybátyjánál, Zsuhár Jánosnál tanult. Így aztán természetes, hogy két fia: János (1917-1993) és Dezső (1925-1995) is korán belekóstolt a mesterségbe. Már kisgyermekként segédkeztek, 13-14 évesen pedig rendszeresen részt vettek a napi munkában. A mezítláb hajtott korongon 40-50 tejesfazekat, virágcserepet vagy cseréptálat formáztak. Dezsőt például 1942 októberében tizenhét évesen, a „tanonci szakbavágó” hároméves munkavégzés után a muraszombati iparitanonciskolai „segédi vizsgálaton” kitűnő előmenetellel fazekas segéddé nyilvánították. Négy év múlva pedig a Soproni Kerületi Kereskedelmi és Iparkamara az 1946. december 27-én kelt Mesterlevél-ben felhatalmazta a mester urat, a „mester” megjelölést iparával kapcsolatosan cégében, nyomtatványain és hirdetéseiben jogosan használhatja.”

Akilátások azonban ekkortájt egyáltalán nem voltak biztatóak. Hiszen az egykor virágzó központban, szülőfalujában 1948-49-ben mindössze 1-2 műhely tartotta fenn magát.

Czugh Dezső lejegyezte, hogy sokat köszönhetnek dr. Dömötör Sándornak, a Szombathelyi Savaria Múzeum igazgatójának, aki többszöri gyűjtőútja során felkereste a családot. János bátyjával együtt, aki még 1938-ban tett mestervizsgát, sokat törték a fejüket, hogyan lehetnének túl a válságon, menthetnék meg a több évszáz-

ados hagyományokat. 1950-ben nyolc fazekassal a téesz mellett téli csoportot” alakítottak, majd egy év múlva a Háziipari Szövetkezet már harminc fazekasnak adott munkát. Czugh Dezső 1952-ben népművészeti szakkört szervezett. Elindította a gyűjtőmunkát. Előadásokat tartott, országos kiadványokba szakkikkeket, pályázatot írt. „A majolika és népi-cserépipar jelenlegi helyzete és jövő lehetőségei a helyiiparban” c. tanulmányában szakszerű, alapos helyzetelemzés alapján tett javaslatot az iparszerű termelés és forgalmazás megszervezéséhez. 1953-ban megalapították a Magyarszombattai Kerámiagyárat.

A tervező, szervező, üzemvezetői teendők közepette családi műhelyükben megújították, országosan is ismertté tették a magyarszombattai kerámiát. Az országban az elsők között kapták meg a népi iparművész címet.

1964-ben a testvérek engedtek a zalaiai hívásának, Tófejre költöztek. Itt megalapozták és irányították az alakuló kerámia üzemet. Munkásságuk egyre inkább beérett, ki teljesedett. Számos megyei, vidéki, fővárosi és nemzetközi kiállítás, bemutató növelte népszerűségüket, hozott megérdemelt elismerést. A Gerencsér Sebestyén-pályázatokon elért sikerek gazdagították szakmai hírnevüket. Czugh János, a fivér 1970-ben, két év múlva Dezső nyerte el a Népművészet Mestere címet. Sikereik egyben jól szolgálták a vidék gazdag népművészetének, kézművességének, kortárs alkotóinak elismerését, megbecsülését is. Zalaegerszeg város az 1978-ban felépített páterdombi Fazekasház művészlakásába hívta meg Czugh Dezsőt, aki ezentúl önálló alkotó népi iparművészként dolgozhatott. Rövidesen fivére is beköltözött Mártírok úti műhelyébe.

Aszegénység, de a szakma is egymáshoz fűzte a fazekas családokat. Legtöbbször innét választottak feleséget, férjet. A fiatal lányok, asszonyok is a műhelyben dolgoztak. Korán megtanulták a festés, „mázolás” fogásait. A családfő több napos huzamosabb távolléte, a vásározás, és a somogyi stációzás idején rájuk maradt a műhely, és a kis gazdaság minden gondja-baja. Nem szakadt meg a közreműködésük az üzemvezető, később az önálló alkotó férjek mellett sem. Czugh János lánya, Katalin, és természetesen Czugh Dezső fia, Miklós is édesapja örökébe lépett, élteti tovább a családi hagyományokat.

Miklós már Tófejen lett szakmunkás. Bevállása szerint a reptőart kicsit szélesebbre nyitotta. Modern céhlegényként bejárta az országot. Megfordult Nádudvaron, hosszabb időt töltött Hódmezővásárhelyen, több mint egy évet Mezőtúron. A Dunántúlon felnőtt ember számára szokatlan volt az alföldi táj, lakóinak szokása, életfelfogása, de a fazekasmesterségből is sok újat tapasztalt, igyekezett elsajátítani. 1975-től költözött vissza Zalaegerszegre, azonban közben még egy tájegység motívumkincsét is felvette. Bajai fazekascsaládból választott felesége révén a Duna menti várossal került kapcsolatba. Solymosi Edit múzeumigazgató ismertette és szeretettette meg vele a környéken élő kerámiahagyományt. Nem volt, aki helyben folytassa. A sárközi stílus szokatlan és érdekes volt számára. Hónapokig kínlódott a „cirokázás”, a „folyatás” megtanulásával, hiszen a szekszárdi Steig mester nem fedte fel a szakmai titkokat. Attól fogva a megtapasztalt teljes rendszert, az őrségi, a bajai, az őrségi mohácsi kerámiaforma-nyelvet egyaránt alkalmazza. Hiszen maga az őrségi kerámia, ahol a főzőedények voltak divatban így egy sokkal színesebb, gazdagabb gyakorlattal egészülhetett ki, válhatott teljesebbé.

A 80-as évek átmeneti nehézségeit, kitérőit követően az érdeklődés fellendülését a kézművesképzés felújítása is mutatja. Czugh Miklós, az ötvenes éveikhez közelítő, legjobb alkotó erejében levő népművész szívesen és nagy kedvvel kapcsolódott be a megyeszékhelyi kézműves iskolai oktatásba.

1.

2.

3.

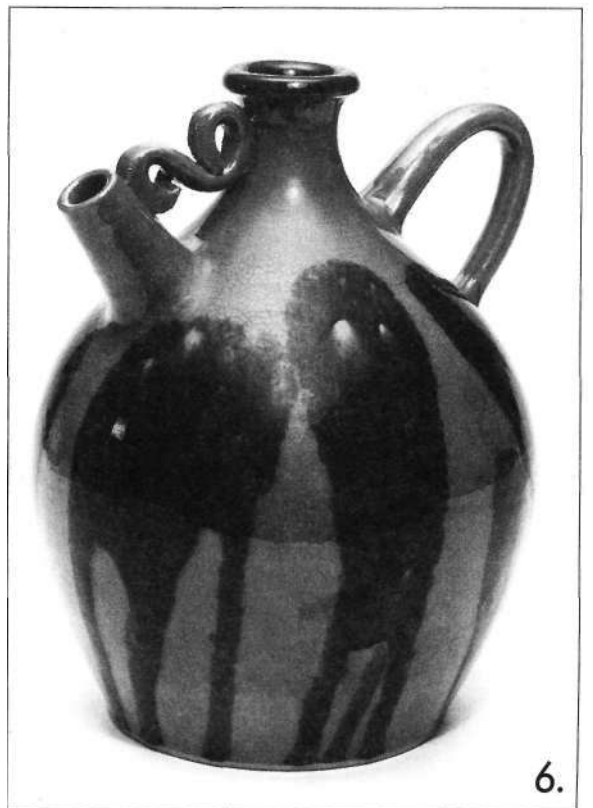

4.

1. Bugyiga korsó
2. Czugh Dezső
3. Bődön
4. Bajai Tányér
5. Órségi étkezés
6. Ecetes korsó

5.

6.

Legújabb szenvedélye többszörösen is emlékezteti jeles elődeire, a forrásokra. A muraszombatiak támogatásával a szentgyörgyvölgyi kerámiaüzem munkájának megszervezésén, elindításán fáradozik. Hiszen édesapja egykor a délvidéki város tanonciskolájában szakvizsgázott, míg aztán az 50-es években bukkant rá a szentgyörgyvölgyi céh kötelékébe tartozó Kalmár István mester Szépe Károly nevű gödörházi inasa szabadulólevelére, 1857-ből, alján a piros viaszba nyomott kör alakú pecséttel, közepén gombos tetejű cserépkályhával: „SZENTGYÖRGYVÖLGYI FAZOKAS CZÉH.”

A zalai anyag ugyan nem lehetett alkalmas a fazekassághoz, azonban a szomszédos Magyarszombatfáról áttelepült tehetséges Czugh-család befogadására, meghonosítására jó talajnak bizonyult az értő, segítőkész és törődés, támogatás.

Szójegyzék

Czugh Dezső gyűjtéséből

abroncs, v. *abrincs*: az edény oldalára ragasztott agyaghurka, melyet ujjal vagy fakéssel benyomkodnak. Díszítésül szolgál.

abrincsáig: az edény azon részéig, ahol az abroncs ráragasztva.

asztali korsu, v. *csapos korsu*: kb. 1-1,5 literes boroskorsó.

bandákba: 4-5 tagú csoportokba.

barnakő: mangánoxidot és kisebb mennyiségű vasoxidot együttesen tartalmazó ásvány.

beseje: az edény belső oldala.

biru: községi bíró.

boglya kemence: a régebbi kemence típus.

boroskorsú: 4-5 literestől 10-15 literesig készült borosedény, mely inkább nagyobb vendégségek alkalmával a kisebb korsók töltögetésére szolgált.

bokrács: bogrács, nyeles szabadtűzi főzedény.

bugyoga, *bugyiga*: vízhordáshoz használt edény.

bugyogacsinyálu: bugyogakészítő.

buzás vidék: búzatermelő vidék.

cifrázufa: díszítésre használt kézi szerszám.

csótár: kiöregedett ekevas, az agyag készítéséhez használták a régebbi időben.

csup: az edény szájrészén ujjal benyomott kiöntőrész, vagy külön kiképzett csőr.

csuproskorsu: a vizeskorsónak az a fajtája, amelynek külön formált kiöntőcső része van.

ee: el.

fakiés: fakés, kéziszerszám.

futtatva: mintás, csíkkal csíkozva.

futtatukarika: díszítésre használt kéziszerszám.

fűöd: anyag.

fűödsziu - soru: régi, rossz sarló, melyet az agyag készítésére használnak.

gerencsiér: gerencsér, a fazekas elnevezés változata.

gombok: edények fölére ragasztott plasztikus díszítőelemek.

gurgula: festésre használt edényke, melybe festéket öntenek, azt az edény lúdtollból készített csövén kifolyatva mintát írnak vele. Ezért írókának is nevezik.

gyűrő: az edény szájrészén visszagyűrűt peremrész.

gyűrő alláig: nem egészen tele.

hasán: az edény alsó, erősebben kidomborodó részén.

huppsütü: kuglófsütő helyi elnevezése.

huzva: csíkozva.

kengyel: az edény füle.

kerekszáu korsu: kerekszájú korsó. Vízhordó és tároló edény.

kugliuksütü: kuglófsütő.

küfogatnyi: kifogatni, azaz recésre készíteni.

kügyött: kijött.

kütt: kitett.

lecke: az edény korongozásához használt bőr.

leföcskendezve: az öntés után a még puha festékrétegre körbe ecsetről festéket csepegtettek, s azt rajta elfolyatták.

luoaknak: lovaknak.

mátották meg: festékbe mártották.

mázolos: mázzal vagy zománccal bevont.

meccüfonál v. *riézdrót*: az edények korongozásánál levágásra használt sárgaréz huzal.

mecsek: az edény oldaláról fakéssel leszedett iszapos agyagréteg.

mérü: régi űrmérték, fából készült, űrtartalma 63 liter.

muramellik: ezzel a gyűjtőnévvel a Mura északi partján lévő községeket nevezték.

nyakáro: nyakára, azaz az edény felső részére.

nyuójtás: nyújtás, az edény korongolása.

öntve: az edény felületét festékekkel vonták be, azaz leöntötték, s ezzel az alapszint eltakaró fehér vagy színes borítóréteget alkottak.

öntőföld: az öntéshez használt fehér vagy színes anyag.

pala máz: átlátszó máz.

paraszt: máztalan.

parasztbu: máz nélküliből.

pezli: házi készítésű ecset.

rendekbe: egymás fölé rakott sorokba.

retur kemence: visszacsapó lángos, fekvő német kályhaskemence.

rézporos máz: rézoxiddal színezett, átlátszó, zöld máz.

savanyitus faziék: savanyításra használt fazék.

sporheltes - v. *szélesfenekű faziék*: vízmelegítéshez, főzéshez használt fazék.

stáciu: stáció, azaz útszakasz a somogy-zalai értékesítési úton.

szűkfenekű v. *parasztfaziék*: a savanyított fazékhoz hasonló alakú, de kisebb edény, abroncs nélkül.

szak: a korongoláskor keletkező iszapot (mecsek) így is nevezik.

teree: terhe.

tepse, *tepsi*: sütésre használt edény.

tepsakarika: a korongfej nagyobbitására szolgáló karika.

uódal, *ódal*: létra, jelen esetben az edények kocsira rakásához használt létraszerűen fogazott segédeszköz.

vajrázu: vaj köpülésére használt edény.

vasporos máz: vasoxiddal, vashamuval készített, sárga színű máz.

vizmellik: a Dráva-melléki községek gyűjtőneve.

Irodalom

Czugh Dezső: Tervezet a magyarszombati fazekasipar válságának megszüntetésére, 1950. (Kézirat)

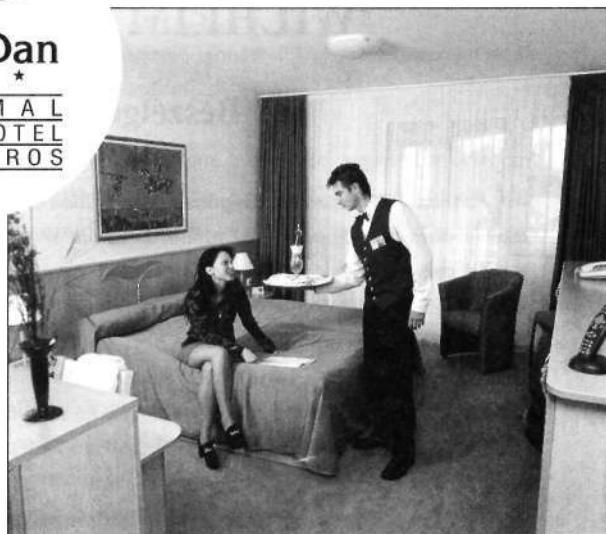
Magyarszombatfa és környékének fazekas emlékei, 1954. (Kézirat)

Magyarszombatfa és környéke fazekassága. Népünk hagyományából, Művelt Nép, Bp. 1955. szerk.: Orlotay Gyula p. 45-54.

Fazekasműhelyektől a Magyarszombati Kerámiaágyáig I., Vasi Szemle, 1959. II. p. 12-29.

Faluzó és vásároló fazekasok Magyarszombatfán és környékén, Néprajzi Közlemények IV. évf. 1-2. sz., 1959., p. 137-147.

Men Dan
★★★★
THERMAL
APARTHOTEL
ZALAKAROS

A Mérleg jegyében

WILHEIM GÁBOR MŰHELYÉBEN

Beszélgetőtárs: Horváth Krisztina

- A Pannon Tükör szerkesztőségében nemrégiben Ludvig Zoltánnal beszélgettem alkotói munkásságáról. Belsőépítészeti tevékenysége kapcsán így vallott: Évek óta Wilhelm Gábor barátommal dolgozom együtt. Én inkább a látványt, ő pedig a belsőépítészeti statikai és funkcionális részeivel foglalkozik. A végső megvalósulást aztán közösen alakítjuk ki.

- Találkozásunk egy rendkívül ritka egymásratalálás volt. Én szerettem volna magamnak egy farostlemez képet. Ludvig Zoli segítségével ez el is készült. Én a lemezt kifűrészeltem, Ludvig Zoli megfestette. A munkamegosztás azóta is ez. A szárnyalás, a látvány, a frissesség Zoli dolga, én meg a gondolatait a kivitelezők számára érthető műszaki formába öntöm... és így anyagkiválasztásban, szerkezetekben, megmunkálásban meg tudjuk valósítani azt, ami frissé teszi a dolgot. És végül is ez a lényeg!

- Tíz éve dolgoztok együtt és közel félszáz megvalósult belső teretek van. Zoli szerint a leglátványosabb, legimpozánsabb munkátok a zalakarosi MenDan Hotel.

- Talán azért, mert a legnagyobb volumenű munkánk... tizenhét szoba, kilencven apartman sokfajta alaprajzzal, recepció, közösségi helyiségek, étterem kialakítása... mindegyik egy-egy belsőépítészeti kihívás volt.

-A recepció impozáns, de hűvös...

- Szándékosan. Innen vezetjük a vendégeket az egyre meghittebb helyiségekbe...

... a meleget árasztó alagsori étterembe és konferenciaterembe...

-A meleget a terem nagyon friss zöld alapszíne, a hozzá passzított szőnyeg és a natúr bükkfa adja, míg a kiegészítő fémek, krómok egy kicsit hűsítenek, végül az egyensúlyt a színes üvegek teremtik meg.

-Az étterem vagy konferenciaterem?

- Ez egy három teremre elválasztható komplexum, amelybe egyrészt funkcionálisan sikerült sok mindent belerakni, másrészt technikailag sikerült sok mindent megoldani. Úgy alakítottuk ki, hogy mindegyik helyiségben mindegyik funkció megoldható legyen - így mindenhol lehet vetíteni, vagy a berendezése révén mindenhol lehet jegyzetelni. Olyan asztalokat készítettünk, amelyek negyven-ötven variációban állíthatók össze és az aktuális rendezvénynek megfelelően pár perc alatt megváltoztathatóak, étkezőasztalnak is használhatók.

- Egy-egy meghitt lakás a különböző alaprajzú apartmanok rendszere...

- Kialakításuk célja a teljes kikapcsolódás, az ellazulás, a relaxáció biztosítása volt. Ezt szolgálja a tágas háló a gyógyászati bioberendezéssel, a tágas nappali a kényelmes ülőgarnitúrával, falain kortárs képzőművészek művészi értékű nyújtó alkotásaival, olvasósarok és tárgyalófunkciót biztosító fotel, asztalkával, szekrény széffel, teakonyha étkezősarokkal... mindaz, ami egy család párhetes igazi kikapcsolódását, pihenését, kényelmét szolgálja.

- Szerencsés egybeesés, a MenDan Hotel esetében megvalósult. A szállodához vezető út, az épület külső megjelenítése, a funkcióhoz kapcsolódó dolgok: a boríték, a levelepapír, a meghívók, az étterem és a cukrászda étlapjai, a számlák... és az egészek a koronája, a MenDan-jel kitalálása szintén kettőtök munkája...

- ... ami nagyon szerencsésen ötvözi a gyógyászat jelét és a termásvíz meglétét.

- Azt gondolom, hogy nemcsak volumenében legnagyobb, legimpozánsabb, de legkomplexebb munkátok is a MenDan Hotel.

- Megrendelőink jó partnereink voltak. Megfogadták tanácsainkat, elfogadták komplex tervünket. És ez nagy dolog! Ahol kész épületet kell berendezni, ott csak csinósítani lehet. Itt viszont egy koncepciót tudtunk közösen, művész-belsőépítész-megrendelő, stílus és anyagok tekintetében megvalósítani.

Wilhelm Gábor 1954-ben született Kőszegen, a Mérleg jegyében. Általános iskolai tanulmányokat szülővárosa zenei tagozatos általános iskolájában folytatott, érettségi vizsgát a német tagozatos Jurisics Miklós Gimnáziumban tett. 1977-ben Drezdában szerzett faipari mérnöki diplomát. Még ugyanebben az évben a Kanizsa Bútorgyárban kezdett el dolgozni. 1990-től a Kanizsa Trend Kft. ügyvezetője.

- Milyen családi mintát hoztál magaddal?

- Egy kemény, iparban, műszaki vonalon dolgozó apát... egy megfontolt, nem érzelmi alapokon döntő, a dolgokat racionálisan mérlegelő, gyogyepedagógiai tanár anyát... három generáció együttélését... harmonikus életet, színes világot biztosító gyerekkorét.

- Mit kaptál szülővárosod iskoláitól?

- Közel másfél évtizedig művelt néptáncot, zeneszerző és színdarabot író tanárokat, helikoni ünnepeket, országos szintű kosárlabdázást, rajzolás, 18-19. századbeli levéltári anyagok fordítását, rendszeres nyelvyakorlást az osztrák sógorokkal...

- *Köszeg mit adott?*

- Meghitt, kicsi városi miliójét, mesevilágát, végvári történéseit, városépítészetét, természeti környezetét, szülei révén egy pezsgő polgári közösségi életet rengeteg rendezvényvel, író-olvasó találkozókkal...

- *Mit jelent Neked a belsőépítészet?*

- Jelenti a kőszegi gyermekéveket, amit Németh János irányításával végigrajzoltam..., a drezdai egyetemi éveket, ami alatt egy kint élő magyar építész professzor segítségével belsőépítészetet hallgathattam... az 1980-as évek második felében, az Iparművészeti Főiskolán szerzett design-menedzser diplomámat. Jelent egy emberi és szakmai barátságot Ludvig Zoltánnal... jelent egy hobbit, egyfajta kiegészítő tevékenységet, amire szükség van, hogy a dolog kerek egész legyen. És jelent egy visszaható tényezőt a Kanizsa Trend Kft. élén végzett munkámra, a modellfejlesztésre, a kiállításainkra, a rendezvényeinkre...

- *... merthogy a dolog másik nagyobb fele számodra a Kanizsa Trend Kft. ügyvezetése.*

- Lassan huszonnégy éve, hogy hazajöttem Magyarországra, s azóta első munkahelyemen - Kanizsa Bútorgyár ban- dolgozom. Ez alatt az idő alatt mindenféle létrát megjártam, ami a műszaki képzést, a vezetőképzést, a termelési gyakorlat-szerzést jelenti. 1988-ban, mint kereskedelmi igazgató egy régi partnerünkkel, a mai anyacéggel tárgyaltam közös vállalat kialakításáról. Közös szervezéssel és egyfajta koncepció közös kialakításával hoztunk létre egy kft-t, amelynek ügyvezetője vagyok.

- *A Kft. a legkülönfélébb stílusban és stílusjegyekkel csak kárpitos ülgarnitúrák gyártásával foglalkozik*

- Négy meghatározó stílusjegyük van: a „kézműves” stílus, ami a válogatott anyagokból készített, magasabb árfevésű bútorokat jelenti, az ún. „konzumbútor” stílus, amely elegánsabb panel és kis ház méretben a fiatalabb korosztály bútorai és rengeteg elemből sok variációs lehetőséggel rendelkezik. Faragott vázakkal olaszos ízlésvilágú a „romantikus” stílus és a süppedős, puha, kényelmes kategóriát a modern olasz design képviseli.

A stílusok mindegyike úgy van felépítve, hogy mindegyik kategóriában öt-hat modell - de van olyan amelyben negyven modell - öt-hat árszinten megvásárolható. Vagyis, ha valaki klasszikusat szeretne olcsón vagy drágán, mindkettőt megtalálhatja! És ez hozza az üzleti sikert!

- *És egyfajta frissesség, amely kifejezést gyakorta használtál a belsőépítészeti tevékenységgeddel kapcsolatban is. Hogyan jelentkezik ez a Kanizsa Trend Kft-nél?*

- Itt a vezetési módszer, a gondolkodásmód, a hatékonyság felfrissítésére évente rendezünk a vezetőknek oktatást, tréninget, amely akár válságkezelő, akár kreatív munkamódszer - kialakító, akár néhány órá, akár néhány napig tart, mégis évekig megváltoztatja az emberek gondolkodásmódját.

- *Az egyik oldalon, minden bizonnyal időd legnagyobb részét kitöltő ügyvezetés, a másik oldalon a belsőépítészet... ide fér még valami? Tudod-e folytatni gyermek- és ifjúkorod sikeres tevékenységeit? ... mondjuk a kosárlabdázást?*

- Tagja vagyok a MÁV NTE elnökségének és azon belül a kosárlabda a területem. De részt veszek a kosárlabda női NB I A csoport szakosztály munkájában is....

- *... és mekkora hely jut most a zenének?...*

- *... hangversenyekre járok...*

- *... a rajzolás megmaradt?*

- Kanizsa Trend Galéria működik bútorbemutató termünkben, ahol Ludvig Zoltán művészeti vezetésével csaknem havonta nyílik egy kiállítás... és festeni tanulok.

- *... élhetsz-e ma is pezsgő kulturális életet?*

- A lehetőségeim szerint szponzorálom a város sport és kulturális rendezvényeit, támogatom a kisebbségeket, az egyéni értékes kezdeményezéseket...

- *... közéletiség?...*

- *... a Kreatív Klub tagjaként, minden egyéni és politikai szándék nélkül részt veszek egy, a város felemelkedését segítő tevékenységben kreatív ötletekkel és azok kidolgozásával...*

- *... család?*

- Bajcsa jelenti az abszolút családot. Nyugalommal, csenddel, madárdallal, erdővel, feleséggel és két fiammal.

- *S fiaidnak milyen családi mintát adsz tovább?*

- Hajtok, dolgozom, rohanok, mint apám, de soha nem viszek haza céges problémákat... és megfontoltan, nem érzelmi alapokon döntve, racionálisan mérlegelve dolgozom azon, mint anyám, hogy a gyerekek szakmailag olyan felkészülést kapjanak, ami aztán később örömet okoz nekik.

- *Így és ez fér "a dolog" egy-egy oldalára...*

- *... azt hiszem, hogy ez a lényeg...*

- *... a Mérleg-jegyében.*

Sarusi Mihály
TORBAN AZ IGAZSÁG
 (Részlet a Beszélfüzér-ből)

- Ott megy a Maláta Feri, a budigyűjtő!
 Sirkertből jövet kívül nem hozza össze az embert a balsors?
 (Hogy most a bal-é a jobb, avagy mégis a bal, a rosszabb sem tudja ebben a kibalsamozott többpárti demokráciában!) Maláta testvér (Érfalvankból lett - nem akármilyen érvágással mezővárosi rangra emelt - Érvárosunk egy szem házgyári lakótelepének vízöblítéssel feltrátra-ülőkének harácsolója) avval üti el az éltéből még visszalévő mintegy negyven esztendő, hogy (meglehetősen kicsiny) konyhája és (amannál valamivel tágasabb) étkező helyisége falát a szakipari munkája során végiglátogatott lakások hazamentett budiyűjtőikével ékíti díszesre.

Hogy tovább ne cifrázzuk, elárulhatjuk - Kendteknek -, K. Kovács Kálmán pápista - temetőbéli elhantolási szertartásáról jövet (torba menet) ejti ki az egyik gyászoló a mellettük elhaladó Feri gyerek nevét. S ha egy név kiejtetik, abból biza - egykönnyen - egész történet kerekedik! Már ha az ember (avagy az asszony, nemkülönben a gyermek, lett légyen fiú, avagy leány) otthon van valahol e nagy - vak - világban.

Maláta! Ha tudnád, mekkora örömet okoztál a gyászolók sorát záró özvegynak, amikor - hogyan, midőn - a mostani lakásba költöztek (ne is mondd, a harmadik emeletre!) s hűlt helyét találta a budiban a porcelán latrina fa ülökéjének!

- Ígérte Maláta, hogyan fogadkozott volna Ferkó, hozza, csak éjén (még ma) haza viszi vissza -, az lesz az első dolga! Mégsem vergődött vele, ángyodnak újat kellett vennie. Gondolhatod, hogy röhögtek a Hangya - boltban!

Ne vihogj ilyen hangosan, intik szószólónkat, nem illik ilyen gyászos gyülekezethez. Hogy a csudába ne.

Fejüket lejjebb hajtják, elgondolkodhatnak az élet folyásának rejtelmeiben, a titkok mélyén.

- Meg kell adni. Korán ment el Kali bátyánk! Még nem töltötte be a hatvanhatot.

- Ha tudta volna, hogy visszajön a föld!

Ez is jóval kezd. A mellette haladó unokaöcs (emennek kompartment tébolyda, szinte-szinte szegényház) a szövetkezetet isteníti, ez meg (amaz szemében, kiköpött kriptaszökevény szovjet kommunista-módrá, már-már hitlerista) a magángazdaság megszállottja.

- Hogyan lenne az, mindenhez ért, mi paraszt dolog, amaz meg csak (ez esetben) a traktorhoz!

- Rám céloz? - szisszen föl az öcskös, ki (amúgy) a kft-gyanús szövetkezet gépszerelője.

- Ne bándd, ha egyszer ahhoz ért.

- Mért, kend mihez?!

Akkor egy rózsafűzért kéne végigimádkoznotok, inti őket nyugalomra a temetésről torba tartó rokonok, ismerősök, szomszédok, szaktársak tömegéből egy vénasszony, ki (tudni való!) ismét erősödő egyházunk újrászerveződött rózsafűzér-társulatának oszlopszerű tagja.

Ilyet!

Ahelyett, hogy a szegény - szerencsétlen - megboldogultra emlékeznének, emlegetnék, milyen rendes magyar ember volt, s hogy akkor most beszélje meg a családot, hogy segíthet a magára maradt családon, nem, még ilyenkor is vitáznak, a maguk ocsmány ügyeit hülye tréfáit veszik elő.

- „Föld”, „kolhoz”, „kiszgazda” ... - húzza el a mamóka a száját. -Az Isten, fiam, a drága Jézus.

Nevét hiába a szádra ne vedd, súgja a mellette haladónak K. Kovács Pista, Kálmán bátyád fia.

- K. Kovács, hát Te is elmentél! - sikít már az ajtó (szinte a kapu) előtt az özvegyn.

Ei, mert túl van árkon-bokron a családban már minden nála idősebb. Miska mondja - meg kell hagyni, nem ok nélkül szomorúan -, hogy akkor most ő következik.

- Nem rád értette a plébános úr!

- De rád nézett - legyintene, ha lenne még hozzá ereje.

Ő még hatvanhárom sincs, aztán idejusson. A nagycsalád feje

lett hirtelen (lenne, ha volna még nagycsalád) olyanformán.

- Maláta nem csak a budifákat gyűjti, összeszedi a postaládák kulcsait is!

Ne izélj, azt is a falra hánnya?

Tisztára mint a faluház honismereti gyűjteményében.

- Nem fizeti a villanydíjat!

- Nagyon utálhatod, ha ennyi szépet terjesztesz róla!

Utátról szó nincsen, de mikor az anyja hatodszor is hiába kérte Malátát, hozná vissza a budiba a fa ülést, mert nem tudnak nyugodtan még... (mondjuk úgy:) kis-és nagydolgot végezni sem - legalábbis európai ember módján, (a nőneműek esetében mindkettőt, a hímneműeket illetően pedig leginkább az utóbbira vonatkozóan) ülvé, s nem állva, mint ahogy (állítólag) a franciák és a kapcsolt részeken, úgy mint Ázsiában, meg a Balkánon élők teszik -, maga kapta föl a távbeszélő készüléket.

- „Halló, ott Maláta? Nem? De Maláta-lakás, nemdebár?! Akkor, ha találkozik a bátyjával, mondja meg neki, anyucikám új budiyűjtőket vásárolt, nem kéri vissza a maga kedves testvérétől tőlünk elvett fa alkalmasságot.” A Maláta leány majd leejtette a telefonon, mert most tudta meg, miben sántikál az öcsikéje.

Akkor még nem volt a Maláta-otthon fala vécé-tár, vagy csak Ari túloz.

Haha.

-„Haha”?! Halkabban.

Nyugodjék békében.

- Békével.

Béke poraira.

- Isten, Isten.

- A halott lelki üdvére!

... -ért.

Egy pohárka geszti szilvórium (tán nem mondtad még, már a halottas házban vagyunk), ha tudnád, mennyivel többet ér, mint öt lityi skót viszki!

- Geszti?

- Mi vóna.

Ha már egyszer.

- Szegény Kálmán.

Csóró ember; na, ezt csak gondoltad.

Csóró, mert mindig csak annyija került, amennyire épp szükség volt magának és családjának. Nem úgy, mint ez a máj újvilág: raboljunk azonnal a család ötven nemzedékének elegendő ezt, azt! - De ezt a darab földet hogy hagyhattam vóna?

Tor ide, tor oda, bevallhatja: nem bánta meg, hogy hozzáragszott egy kicsikét a magáéhoz a Harangodi-düllőben. Sőt!

Kálmán huszonegy évvel idősebb (özvegyn) sógoráról van szó. Pali bátyád nem megint vett másfél holdat?!

Ha ezt Kálmán megéri.

(Vehetne ő is.)

Bátyjának hét nagyhold földje van, ennyit szerzett vissza a kárpótlással, feleennyit kapott negyvenöt után a földosztáskor, de hogy nem buta ember s az elsők közt jelentkezett, hogy neki föld kell, az árverésen majdnem megkértszerelte.

- A vejené adott egy darabot, a többi a kisebbik fia, Jani műveli. Hogy bírná a maga nyolcvanegyhány évével?!

De ha a család nekiáll, ha ma lenne fiatal.

- Szidott a fiam, minek ez nekem! Dehát nyolcvanvalahány-ezerért hogy hagytam volna ott...

A föld pontos árát hogy árulhatná el, még meghallja az adóhivatal besúgója, az ötödik kertszomszéd (akivel még az egyházi elemiben összerúgott).

Ahatárbeli szomszéd árulta a maga földjét, együtt jártak meg a Don-kanyart (majdnem azt hazudta, Doberdót, mert, hogy néha már összekeveri magát meg az apját). A bajtárs szabadult a visszakapott földtől, árából futja - valamедdig - orvosra, ő viszont kihúzta (amúgy eléggé meggörcbedi) gerincét és azon nyomban a magáéá vette azt a földrészletet is!

- Majd hagyom az oroszoknak !

Na erre már valóban kitört a kezdődő torban a hahota.

Szerencsére az özvegy és leánya még a konyhában (és a kamrában, valamint a tornácán és a fészerben, nemkülönben az udvaron, valamint - valamennyire - a kertben) tüsténkedett.

A jó öreg - Nyugodjék békében ! - atyja, vén Sanyi bátyánk (ő már a kómenizmus javán jobblétre szenderült) 30 holdas gazdaként került ávéhátok és pártotok (úgy is mondhatni, mindösszesen: államotok) látószögébe, pedig - ilyen kicsinységekkel ki vergődött abban a kíméletlen és életre-halálra szóló osztályharcban ! - 1941 -ben vette azt a tizenkét holdas darabot, amelytől harminc holdra tollasodott (később ezt úgy mondhatták: kulákosodott !) szegény, szerencsétlen hazánkban.

- Halkabban, meghallja az özvegy.

Kisebb gondja is nagyobb annál, hordja a család többi nőtagjával egyetemben az enni-inni valót a torozóknak (házgyári otthonunkba - éléskamra, nyári szín, valamirevaló sütő-főzőhelyiség, egyebek híján - az emeletes ház alatt lévő hobbikertben föl húzott sufnyiból, hol jóelőre elkészültek a torba való dolgokkal).

- Még egy ilyen temetés, és én is elpatkolok - nyög az első fordulóban a lépcsőn pihető (vínagnak aligha mondható) özvegy.

„Kulák”, ütötték rá a bélyeget a '41-ben hitelre vett düllőrészlet miatt '45-től (míg tehették). Szegény (immár szintűgy) megboldogult fia, Kálmán gazdaszéképzőben érettségizett, de hiába minden ("A vén kulák heába tüsténkedik!"), Kali csak a lapáthoz állhatott.

- Megbízhatatlan, az volt akkor a magunkfajta - sercint egyet a padlószőnyeges sarokba (hála az égnek, a háziak háta megett) az első emeleten lakó öreg szomszéd, mert hogy torbeli húscsapat maradt a foga közt.

Baranyában bányában volt munkaszolgálatos (tudják meg a torban hallgatózó ifjabbak, tanuljanak, tudják meg, mi az igazság, mert amúgy ... honnan a fityfenebből tudnák, amikor az iskolában, meg a sajtóban, tévében-rádióban erről ötven éve mélyen kussolnak?!).

- Nyugodjék ... - koccint a torbeli geszti fütyülős szilvapálinkából öntött falatnyival az ember.

Békével.

Hiába, ha ilyen az élet.

Igazságtalan.

Na de hogy egyik szavadat másikba ne öltsd, 28 hónapot szolgált az öreg (hol volt még attól, dehát a kor, a rezsim, a tetű élet túl korán elvitte !), az utolsó időben fizetést is kapott. Akkor már szénbányász Észak-Magyarországon, de annyi volt a levonás - „szállásért”, „étkezésért”, „ruházatért” - , hogy a végén 65 (hatvanöt) forint - jó, hogy nem rubel - tartozással zárta a veres-muszt.

- Ó, jaj - kezd az özvegy, mert hogy megjött.

Nem csoda, az Ér-parti kerti lakból fölcipelni a vendéglátáshoz nélkülözhetetlen disznópaprikást, savanya ugorkát, cipót és sört, bort, pálinkát, sárga kólát és. Semmi és, az étkezéslet előre fölvehették az emeletes házgyári (kétszobás) lakba, annyi betért, több semmi.

- Még jó, hogy ennyi embernek (egyelőre !) elég egy bili, mert a második már kiszorulna - élcelődik az egykor Jampecnek becézett vén himpellér a tornak helyet adó lakás szűköségén, míg le nem intik.

- Nyugodjék, Isten, Isten !

Nem is rossz ez a kis paprikáshús.

- Hiába, ilyen ugorkát hét határban nem savanyít senki!

Ha még ebbe is beleharaphatott volna ...

K. Kovács Kálmán, élt 66 évet.

Ennyit ér az ember !

- Szart se, de azt most hagyjuk. Nem illik ide !

- Pap bácsit meghívtátok ?

Honnan lenne ennyi eszük, nem Nobel-díjasok ők !

Ilyen emberek...

- Nagypádat (nagyanyáddal, apád húgával s nővérel) a Hortobágyra vitték ! Valami kócsi birtokot emlegetett az öreg, a csárda sötét ablaktalan és fűtetlen kamrájába dugták be négyüket, ott teleltek. A Tisza-parti tanyáról, ahogy minket is a szomszédból, kilakoltatták őket: huszonnégy órát kaptak, hogy ami a két karjukba fér, magukhoz vehessék és takarodjanak, amerre látnak ! Nálunk húzták meg magukat, aztán minket is csúffá tettek: nekünk csak 24 hold földünk volt, de velünk sem bántak kesztyűs kézzel.

Minket csak kitelepítettek, nagypadékat a hortobágyi kényszer-munkatáborba hurcolták !

Öcskös hogy hinne ennek az egész mesének, a jó apja sem regélt róla. Hogy mert volna?!

- Ugyan már, képzelődni tetszik.

Jó, hogy nem említette a (csinált) bort, pláne nem a geszti szilvát, mert kapott volna egyet. (Hogy ne is említsük a tor örömeire.)

- Mindig mondta nagypád, a mai hortobágyi állami gazdaság valaha Debrecen városáé volt ! Hogy nektek erről sem beszélt se a nagypádotok, sem a jó apátok?! Csodákszol?

Az immáron apa nélkül maradt K. Kovács gyermekek egyike Asem hisz az egészből egy mukkot sem. Kitaláció, semmi más, amit ez a tökéletlen öreg hablatyol.

Apjuk az önkényuralom bukását követően igyekezett (volna) elmagyarázni a leányának és a fiának, mi esett meg - valójában - velük, de az addigra már igencsak felnőtt gyermekek értetlenül hallgatták, föl nem fogták, mit karattyol össze.

Ok erről (eddig) nem hallottak ! Sem a tanodákban - pedig hányat kijáratott velük az ezerszer megnyomorított Kálmán! - sem a társadalmi szervezetekben - ahova jobb híján mentek -, ne csodáld.

Az özvegy nem az első felesége Kálmánnak, az elsőt korán eltemette (szegény belerokkant a tenger nyomorúságba). De az új ügybánt velük, árván maradtakkal, mintha az igazi lenne.

- Istenkém.

Ennyi árva egy szobában !

- A Meggyes Csárdában laktak, másfélszer egy arasz méretű, egy szál üveggel védett szellőzőnyílás volt rajta. Jó, hogy nem fagytak meg.

Sokan ott pusztultak a Hortobágyon, amely olyan volt akkor, mint egy jóra való szibériai gulág.

- Ami sok, az sok - önti el a pulykaméreg az öröklétre szenderült Kálmán bácsi nagyleányát (kétyermekes anyát), aki valahogy úgy értette, hogy az apja bajtársa a pufajkás tisztí-különítményeseket gúnyolja. Nem azért szavazott rájuk - hogy visszajöjjenek, visszahozzák a (nemzetközi) „szocializmust”, megint ők parádézzanak -, hogy nevétségessé tegyék.

- Apámnak elhinném, kendnek egy szavát sem !

Pedig Kálmán belekezdett egypárszor, de gyermekei rendre letorkolták: hogy vennék be, hogy a párt, amelyben ők változatlanul hisznek, ilyen piszkos dolgokért lenne felelős.

- Jó, hogy nem Ádámg és Évág tetszik visszamenni !

No persze ilyen alapon valóban van köze az egyik dolognak a másikhoz. - Kálmán csak azért nem szólt nektek hamarabb, mert féltett benneteket, nem akarta, hogy bajotok legyen.

Ők az úttörőcsapatban, a KISZ-ben, a szakszervezetben, a pártban. Hogy lehetne ezt megérteni ?

- Maga szerint apám hazudott ?!

Amikor minderről (Kádár haláláig) hallgatott ?

Mint a sír.

- Most már fölvilágosíthatnád a gyermekeidet, Kálmán !

Immár.

- Hallod, ezt már megcseszhetitek.

Szerencsére a kés alig szalad félig.

(A cipóba ? A sonkába ? A kerti vályogvískó falába ? A díszkereti többe ? Netán mégis szószátyár Kálmán-barát kománkba ?)

(Ki tudhatja ezt a máj - hibbant - világban.)

- Hiába magyarázta nektek, hogy akiket ti lerománoztatok, ugyanolyan magyarok, mint mi vagyunk! Nem és nem, nem hittek neki.

Azt sem, hogy ezek miatt nem vihette őket a templomba. (És hogy így már nem csoda, hogy az unokáknak nem ízlik a hit- és erkölcsstanra járás.)

A saját apjuknak.

- Menjünk haza, míg rosszul nem végződik.

Halljátok - a XXI. század küszöbén - testvérek, ennél rosszabb már aligha lehet.

Torban az igazság, torban az igaz...

- Ha meg mersz mukkanni - ebben az érgyarmatvári vakvilágban.

Szegény Kálmán bácsi, ezért kinlódta végig az életét.

Még egy szó.

Nadrainé Lippai Mária AZ IFJÚSÁG JÖVŐKÉPE

Tanulmány a Zalaegerszegen 1997. december - 1998. február között végzett kutatás adatairól

A zalaegerszegi gyermekek és fiatalok élethelyzetéről, iskolázottságáról, szokásrendszeréről az elmúlt 2-3 évben készült szociológiai vizsgálatok megfelelő helyzetképet adnak. Az összegzések lényegében hasonló problémákat tárnak fel, mint az országos kutatások, de Zalaegerszegen különös jelentőséget kap a problémakör, ugyanis még mindig viszonylag „fiatal” a népesség, jelentős nagyságrendű a 15-29 éves korosztály a városban.

Feltételezésük szerint, amit a Szociális térkép adatfelvétele során 1995-ben a megkérdezett 18 éven felüli lakosok is megerősítettek, a leglényegesebb kérdés e népességcsoport számára, hogy az iskoláztatás, a piacképes szakma megszerzésén túl felnőtt életük megkezdésekor milyen munkalehetőség, lakáshoz jutás várható a városban, érdemes-e itt maradni, vagy olyan települést kell keresniük, ahol kedvezőbb feltételekkel fogadják a fiatalokat.

Rendkívül keveset tudunk arról, illetve csak sejtéseink vannak, hogy a fiatalok azt várják-e a felnőttektől, szüleiktől: oldják meg ezeket a problémákat is helyettük, mintegy "tálcán kínálva fel" az érvényesülés lehetőségét, vagy vállalják - mint elődeik mindig - a küzdelmet a jobb pozícióért, karrierjük felelős építését, korosztályuk érdekeinek képviseletét.

Tényszerűen keveset tudunk arról is, hogy a fiatalok hogyan vélekednek a jelenlegi közéletéről, a politikáról, a demokratizmusról, az állampolgári szabadságról, a fiatalok érdekei képviseletének szükségességéről, lehetőségeiről, korlátairól.

A vázlatosan ismertetett problémák ösztönözték a Szakértői Bizottságot arra, hogy egy helyi ifjúságkutatás megszervezésével tájékozódjon arról, miként gondolkodnak a zalaegerszegi gyermekek és fiatalok a politikáról, az ifjúságpolitikáról, az érdekképviseletről, valamint jelenlegi és jövőbeli életükről.

Feltevésem szerint rendkívül sokat elárul a gyermekek és a fiatalok gondolkodásáról, hogy milyen jövőt képzelnek el maguknak, mennyire érzékelik a társadalmi trendeket, milyen életet vonzó számukra, mennyire hisznek abban, hogy az életük alakítása nem kis részben rajtuk múlik.

A társadalmi szinten megjelenő, a szülői nemzedékekre jellemző mentalitás, életszemlélet és filozófia (konkrétan a zalaegerszegi szociális helyzetet feltáró kutatás adatai szerint például egy minden társadalmi rétegre jellemző, döntően pesszimista jövőkép; bele-

nyugvó, „jó így, ahogy van” közérzet; a gyermek jövőjét a legbizonytalanabbnak látó aggodás; a kiszámíthatóbb környezet vágya; a biztosabbnak hitt alkalmazotti létehez ragaszkodás; nagyfokú bizonytalanságérzet stb.) vajon milyen hatással van a megkérdezett fiatalok jövőképeire?

Többségben vannak-e azok, akik hisznek abban, hogy életük másként alakul, mint szüleiké, vagy közel azonos életutat, mindennapokat képzelnek el maguknak? Mennyiben hat a fiatalokra a fogyasztói társadalom, amiről a tömegkommunikációban és a helyi társadalom polarizálódása következtében szűkebb-tágabb környezetükben is naponta tapasztalatokat szerezhetnek?

A megkérdezett fiatalok 85%-a osztotta meg velünk elképzelését saját jövőjéről. A legfontosabb a válaszadók számára az a kérdés volt, illetve a leghatározottabban azt tudták leírni, hogy melyik országban szeretnének élni 10 év múlva (83,3%), ezt követően a kivel (75,8%) és a hogyan él (71,2%) foglalkoztatta őket leginkább. A fiatalok 70,5%-ának volt elképzelése leendő foglalkozásáról. Mindössze 67,6% jelölt meg települést és 61,5% lakáskörülményeket.

A jövőképek azt mutatják, hogy a fiatalok többsége realista, a legfiatalabbak fantáziája szárnyalóbb, a 18 év körülieknek és az idősebbeknek viszont már nincsenek nagyívű terveik, többségében szakképzettségük, leendő foglalkozásuk ismert, jellemző elfoglaltsága szerint, illetve a kisgyermekes családok kissé monotonnak festett mindennapi életét képzelik el.

Döntően ez jellemzi a már dolgozó, interjúkban jövőjükéről való fiatalok elképzeléseit is. Közülük mindössze egy 8 általános iskolai végzettségű, segédmunkás fiatal nem tudja, mi lesz vele 10 év múlva, a többiek saját családjukkal Zalaegerszegen, családi házában, „jó” munkahelyen, esetleg saját vállalkozásban dolgozva szeretnének élni. Körükben a diákokhoz hasonló arányban mennének Budapestre, Pécsre vagy más városba (25%) és 10% falun akar lakni, viszont mindössze egy szakmunkás vágya, hogy Dániában folytassa jó anyagi körülmények között az életét. Egy főiskolát végzett interjúalany nagyon elengedte a fantáziáját, esetleg „rémképek” gyötrik, mert a 3. világháború elől a Marsra menekülne. A már dolgozó fiatalok 15%-a szeretne még felsőfokú diplomát szerezni a következő években, általában először a ház, autó, pénz megszerzése

A	Hol élne 10 év múlva? (Válaszok megoszlása %-ban iskolatípusonként)								
	átl. iskola	szakiskola	szakmunkás	szakközépisk.	gimnázium	középfokú szakképz.	főiskola	Fő	%
Magyarország	74,4	70,0	73,2	81,7	64,3	92,9	95,0	262	76,2
Külföld	20,7	30,0	17,1	12,2	23,2	0,0	5,0	59	17,1
Magyar. v. külföld	4,1	0,0	9,7	3,7	12,5	7,1	0,0	20	5,8
Egyéb (más bolygó)	0,8	0,0	0,0	2,4	0,0	0,0	0,0	3	0,9
Esetszám	121,0	10,0	41,0	82,0	56,0	14,0	20,0	344	100,0

* Részlet egy szociográfiából

szerepel terveikben, utána vállalják a gyermekeket. Olyan család-központú életet képzelnek el, amibe belefér a szórakozás, az utazás, a nyaralás, a „csavargás”, a jelenleg is kedvelt mozgás, sportolás, a pihenés. A többség nyugodtan és boldogan szeretne élni, amihez reményeik szerint elegendő pénzük is lesz...

A jövőtervekben megfogalmazottak szerint a diákok többsége, a válaszadók (344 fő) 76,2%-a továbbra is Magyarországon szeretne élni, de csak 51,6% jelölte meg lakóhelyének Zalaegerszeget (279 válaszadóból). **A**

Bár a fiatalok túlnyomó többsége Magyarországon maradna, figyelemre méltó, hogy az összes válaszadó 17,1%-a külföldre menne, további 5,8% abban az esetben, ha erre lehetősége nyílik, kiemelkedően magas arányban a gimnazisták körében. Elképzelésük az iskolatípusra jellemző oktatás, intenzív nyelvtanulás miatt reális, a lelkesedés az általános iskolások esetében is elfogadható. Kiemelkedően magas viszont a szakiskolásoknál, akik feltehetően nem rendelkeznek majd keresett szakmával és magas szintű nyelvtudással, esetükben inkább a „szerencsét próbálás”, illetve a vágyakozás jelenhet meg a válaszokban. A legrealistábbak a főiskolások, valószínűleg felmérték, hogy szakmai és nyelvtudásuk birtokában milyen esélyeik vannak külföldi

A település megjelölésében a legaktívabbak és leg tudatosabbak a főiskolások voltak, közülük mindössze 15% maradna Zalaegerszegen és a környéken, a többiek - mivel nem a város lakói, hanem csak tanulmányaik idején élnek itt - „haza mennek” állandó lakóhelyükre, illetve 35%-uk Budapestre, a nagyobb munkavállalási lehetőséget kínáló fővárosba orientálódik. A másik csoport, amelyik a leginkább átgondolta jövőbeni életterét, a középfokú szakképzésben résztvevő ötödészek. Jelentős arányú az a kör, amelyik Zala megye más települését választja lakóhelyül, és 30,8%-uk más városba készül elmenni. Figyelemre méltó a gimnazisták orientálódása Budapestre és más magyarországi városba, nyilván a továbbtanulási törekvéseikkel összhangban, de legnagyobb arányú körükben a „ki a városból” elképzelés is, azaz foglalkozásuk ugyan majd a városhoz köti őket, de lakóhelyül városkörnyéki falut választanának. A szakközépiskolások többsége Zalaegerszegen maradna, elsősorban a továbbtanulást tervezők jelöltek meg más magyarországi várost leendő lakóhelyükként. A legkevésbé foglalkoztatja a kérdés a szakmunkástanulókat és a szakiskolásokat, erős orientációjuk van arra, hogy külföldi városban éljenek. A magyarországi városok közül Pécsnek mindössze a válaszadók 2,2%-a jelölte meg, a felmérés alapján nincs jelentős vonzereje a regionális egyetemi központnak, sokkal inkább Budapest a migráció célja az elképzelések szintjén.

B. Milyen településen élne 10 év múlva? (Válaszok megoszlása %-ban iskolatípusonként)

Település neve, kategóriája	ált. iskola	szakiskola	szakmunkás	szakközépisk.	gimnázium	középfokú szakképz.	főiskola	Fő	%
Zalaegerszeg	57,1	37,5	58,1	63,5	35,7	53,8	10,0	144	51,6
Zala megyei	2,2	25,0	9,7	4,0	4,8	15,4	5,0	15	5,4
Budapest	8,8	0,0	6,4	2,7	14,3	0,0	35,0	25	9,0
magyar város	12,1	0,0	3,2	12,2	23,8	30,8	45,0	44	15,8
külföldi város	14,3	37,5	12,9	8,1	9,5	0,0	5,0	31	11,1
egyéb (falú, stb.)	5,5	0,0	9,7	9,5	11,9	0,0	0,0	20	7,2
Észetszám	91,0	8,0	31,0	74,4	2,0	13,0	20,0	279	100,0

munkavállalásra. A fogyasztói társadalom vonzása a megnyilatkozásokat elemezve leginkább a szakmunkások és a szakközépiskolások körében motiválja a diákokat a külföldön élésre, csak kisebb részben képzelik el magukat, mint munkavállalókat, inkább gazdag tulajdonosként, tengerparton, szórakozva jelennek meg 10 év múlva saját jövőképükben. A külföldön élést választó fiatalok 52,5%-a Amerikában (USA-ban), csak 30,5%-a Európában (inkább a nyugati és északi országokban) és 17,0%-a más földrészen szeretne élni. Amerika különösen vonzó az általános iskolások és a szakiskolai tanulók számára, Európát viszont a gimnazisták választották nagyobb arányban (bár az USA-ban is ugyanannyian szeretnének élni).

Ha a fiatalok valamivel több, mint a fele maradna csak Zalaegerszegen, vajon milyen településeken szeretnének 10 év múlva élni, feltérképezhető-e a migráció iránya? **B.**

Előzetes várakozással ellentétben a „lakáskérdést” lényegesen kevesebben érintették. A jövőbeni élet legfontosabb feltételeinek egyike a főiskolásoknál volt, az általános iskolások, az ötödészek és a gimnazisták irtak nagyobb arányban a lakásra vonatkozó elképzeléseikről. **C.**

A válaszadók közül luxus körülmények között (úszómedence, sok szoba stb.), többszintes nagy házban a legnagyobb arányban a szakközépiskolások, a gimnazisták és a szakmunkások szeretnének élni. A fiatalok kétharmada a családi házat választja, a társasházi lakás mindössze a fiatalok 10%-ának felelne meg a jövőben. A gyermekek és a fiatalok arra vágnak tehát, hogy - többségében nagy kerttel is rendelkező, tágas - családi házban éljenek. A jelenleg családi házban élők 71,4%-a továbbra is családi házban, 22,9%-uk luxuslakásban élne szívesen 10 év múlva. Családi házból csupán a fiatalok 3,8%-a költözne társasházi lakásba, viszont

C. Milyen lakásban él 10 év múlva? (Válaszok megoszlása %-ban iskolatípusonként)

Lakás típusa	ált. iskola	szakiskola	szakmunkás	szakközépisk.	gimnázium	középfokú szakképz.	főiskola	Fő	%
családi ház	65,1	85,7	69,0	59,4	56,4	70,0	81,3	167	65,7
luxus ház, villa	18,0	0,0	20,7	28,1	23,1	10,0	6,2	51	20,1
társasházi lakás	10,1	14,3	6,9	9,4	10,3	20,0	12,5	26	10,2
egyéb	3,4	0,0	3,4	3,1	10,3	0,0	0,0	10	3,9
Észetszám	89,0	7,0	29,0	64,0	39,0	10,0	16,0	254	100,0

Életmód típusok megnevezése	D. Hogyan élnek 10 év múlva? Válaszok megoszlása %-ban iskolatípusonként)								
	ált. iskola	szakiskola	szakmunkás	szakközépisk.	gimnázium	középfokú szakképz.	főiskola	Fő	%
munkaközpontú	41,4	18,2	42,4	40,3	54,7	41,7	28,6	123	41,8
kisgyermekes	18,4	18,2	12,1	19,5	9,4	41,7	42,9	56	19,0
könnyű, biztonságos	21,8	63,6	36,4	23,4	22,6	8,3	4,8	70	23,8
változatos	17,2	-	9,1	15,6	13,2	8,3	23,8	43	14,6
egyéb	1,1	-	-	1,3	-	-	-	2	0,7
Esetszám	87,0	11,0	33,0	77,0	53,0	12,0	21,0	294	100,0

14,5%-uk el tudja képzelni az életét hasonló, jól felszerelt társasházi lakásban is. A jelentős válaszhány magyarázata lehet az is, hogy a megkérdezett korosztály a jelenleg megoldottnak tekinthető lakhatása miatt nem érzékeli, hogy felnőtt életében gond lehet az önálló lakás megteremtése, jelenleg nem probléma számukra. Magyarázható azzal is, hogy bíznak a fiatalok önmagukban, képesek lesznek a feltételeket családjuk számára biztosítani... Erre az adatok nem adnak megbízható választ, viszont arra igen, hogy a fiatalok többsége családi házban szeretne élni, és ezt a várostervezőknek feltétlenül figyelembe kell venni, hiszen elementáris igényként jelentkezik a „kertvárosi” életmód.

Összességében tehát a fiatalok kétharmada 10 év múlva Magyarországon, városban és családi házban szeretne élni saját családjával (67,4%), esetleg még csak házastársával vagy élettársával (14,0%). A megkérdezettek a mai viszonyokra jellemző nukleáris család keretei között képzelik el jövőendő életüket, a családi együttélés továbbra is vonzó.

A több nemzedék együttélését (inkább a szakmunkások és szakközépiskolások körében), illetve az egyedülélést (inkább a gimnazistáknál) kevés esetben említették, tudatos életcélként egyik megoldás sem kapott nagy teret az elképzelésekben. Érdekeség, hogy a fiatalok közel 5%-a barátaival szeretne együtt lakni 10 év múlva, ami erős kötődést jelez a kortársakhoz, a „menekülés” a családtól az általános iskolások, szakmunkások, szakközépiskolások és a gimnazisták körében jelent meg.

Az életmód-leírásokban domináns a munkaközpontú, átlagos életforma (a 294 válaszadó közül 41,8% esetében), sokan szeretnének „könnyen, jól, biztonságosan” élni (23,8%) különösen nagy arányban a szakiskolások és szakmunkásképzőben tanulók. Elsősorban az átlagos, kisgyermekes család mindennapjait (19,0%) jeleníti meg az ötödévesek csoportja és a főiskolások, számukra már valóban közeli ez az életszakasz, de viszonylag nagy arányú ez az életforma az általános iskolások és a szakközépiskolások között is. A legkevesebben jeleztek változatos, mozgalmas vagy különleges életformát (14,6%), elsősorban a főiskolások, az általános iskolások és a szakközépiskolások. **D.**

Biztató, hogy a fiatalok többségének jövőendő életében köz-

ponti helyet foglal el a munka és a család, de figyelemre méltó, hogy még a fantázia, a tervezés szintjén is milyen kevesen gondolnak mozgalmasabb, változatosabb életformára. Talán visszahúzza őket a jelenleg uralkodó szintelen, otthonülő, egyhangú életvitel, amitől nem tudnak elszakadni. Vajon van-e követhető mintájuk a környezetükben, a tömegkommunikációban?

Felmerül a kérdés, hogy ellensúlyozza-e a munkaközpontú, átlagos, sok esetben monoton életet a fiatalok tervezett életében valamilyen hobbi, kedvelt tevékenység? A válaszokból úgy tűnik, hogy a mozgalmasság és a változatoság mégiscsak megjelenik az elképzelésekben, de inkább a szabadidőben.

A jelenleg is kedvelt sportolást sokan szeretnék felnőtt korukban folytatni (29,6%), de sok fiatal vágya az utazás, a kirándulás, túrázás (12,3%) elsősorban a saját családjukkal. A válaszadók 8,5%-a említette a művészeti tevékenységet, színház, mozi, koncert látogatását. Népszerű hobbiként marad meg a zenehallgatás, koncerten részvétel a szakmunkások és a gimnazisták között. Az olvasás csaknem eltűnik a kedvelt tevékenységek sorából a főiskolások és a gimnazisták kivételével. A szakmunkásoknál vezető szerepben marad a szórakozás, az alacsony számú válaszból ítélve rendkívül kevés fiatalnak van közöttük hobbi, amihez a jövőben is ragaszkodna. A hobbik megjelölésben a legaktívabbak a főiskolások és a gimnazisták (határozott elképzelésekkel), a legváltozatosabb tevékenységeket viszont az általános iskolások és a szakközépiskolások jelelték meg.

A fiatalok közel 30%-ának még nincs elképzelése arról, milyen foglalkozása lesz. A leghatározottabbak ebben a kérdésben természetszerűleg a főiskolások, majd a gimnazisták, akiknek 84,0%-a tudatosan készül az értelmiségi pályára, de az ötödéveseknél is sokan terveiben szerepel a felsőfokú végzettség megszerzése. Az általános iskolások többségének szintén az értelmiségi foglalkozások a legvonzóbbak, ezt a megkérdezett fiatalok családi háttere magyarázza, hiszen jelentős körükben a felsőfokú végzettségű szülők aránya, de jól érzékelhető, hogy a törekvés, a szándék már a legfiatalabb korban kialakulhat. A fiatalok 49,8%-a értelmiségi foglalkozást jelelt meg elképzelésében, ami számomra egy fontos értékrend meglétét jelzi, neve-

Foglalkozási kategóriák	E. Mi lesz a foglalkozása 10 év múlva? (Válaszok megoszlása %-ban iskolatípus szerint)								
	ált. iskola	szakiskola	szakmunkás	szakközépisk.	gimnázium	középfokú szakképz.	főiskola	Fő	%
értelmiségi	55,9	-	-	32,8	84,0	58,3	77,3	145	49,8
középfokú végzetts.	13,7	-	10,0	26,9	4,0	25,0	-	40	13,7
vállalkozó, önálló	7,8	50,0	33,3	25,4	8,0	8,3	22,7	49	16,8
munkás	16,7	37,5	33,3	6,0	-	8,3	-	35	12,0
egyéb	5,9	12,5	23,3	9,0	4,0	-	-	22	7,6
Esetszám	102,0	8,0	30,0	67,0	50,0	12,0	22,0	291	100,0

zetesen az iskolázottság, az értelmiségi foglalkozások „rangját” a fiatalok körében.

A legkevésbé tudják vagy vázolták fel foglalkozási terveiket a szakiskolások, a szakmunkások és a szakközépiskolások, magas arányú a bizonytalan fiatal, de az egyéb kategórián belül foglalkozásként a sportolást, edzői munkát, katonai beosztást, művészeti szakmát megjelölő is. A szakiskolások fele a vállalkozásban lát kifutási lehetőséget, ugyanígy a szakmunkások harmada és a szakközépiskolások egynegyede is önállóként (87,8%-uk tulajdonosként, vezetőként) szeretne dolgozni szakmájában. A főiskolások többsége inkább alkalmazottként képzei el jövőjét, de figyelemre méltó, hogy 22,7%-uk vállalkozóvá szeretne válni. A szakközépiskolások harmada értelmiségiként kíván dolgozni, a középszintű végzettségnek megfelelő munkát több, mint 50%-uk végezne, csupán 6% vállalja a munkás státuszt. **E**

A megkérdezettek körében a jövőbeni értelmiségi foglalkozások rangsora:

1. gazdasági, pénzügyi, informatika	20,5%
2. egészségügyi, pszichológiai	17,1%
3. jogi	14,4%
4. pedagógiai	1,6%
5. művészeti	11,0%
6. mérnöki	8,2%
7. újságíró	1,4%
8. egyéb	15,8%

A gazdasági, pénzügyi, informatikai feltehetően a teljes diákközpulációban is hasonló nagyságrendet képviselne, az egészségügyi valószínűleg kevesebbet, de a vizsgálatban résztvevő főiskolások szakiránya ezt a területet kissé előtérbe helyezte. A következő évezred elejére prognosztizált foglalkozási szükséglet azonban hasonló rangsort jelenít meg, a legkeresettebb szolgáltatások az egészségügyi házi ellátásban lesznek a fejlett országok népességének elöregedése miatt. Lehet, hogy már jó érzéssel ennek a tudományosan elemzett trendnek megfelelően alakítják elképzeléseiket a fiatalok (szülők)? A szakközépiskolások mintában szereplő nagyobb aránya miatt különösen feltűnő, hogy milyen kevesen választanák a mérnöki pályát.

A középfokú végzettségűek több, mint 60%-a a szolgáltatások területén, az ügyvitelben szeretne elhelyezkedni, a munkások közül

senki nem lesz betanított munkás, segédmunkásként is összesen egy fiatal tervezi a jövőjét. A vágyott foglalkozási struktúra tehát jelentősen eltér a jelenlegi magyarországitól és a zalaegerszegitől, amelyben 20% körüli az értelmiség, vezetők aránya, ugyanakkor a foglalkozást választók közel fele 10 év múlva értelmiségiként szeretne dolgozni. Bár a fiatalok korosztályaiban növekszik a felsőfokú végzettségűek aránya, ilyen jelentős fejlődés mégsem várható. Mindenesetre a fiatalok nagyon jól látják a kulturális tőke, a tudás kiemelt szerepét a társadalmi helyzet, a jobb pozíció megalapozásában.

A jövőképeket elemezve (344 fő válasza alapján) a fiatalok számára továbbra is a munka jelenti a megélhetés alapvető forrását, a tulajdon (lakás, nyaraló, műhely, nagy értékű autó stb.) szintén megjelenik a vágyak között több, mint 50% esetében. A gyermekeket is említette a fiatalok 43,3%-a (legnagyobb arányban a szakiskolások, valamint a főiskolások és az ötödévesek, akik életkorban a legközelebb állnak a házasodáshoz). A főiskolán, egyetemen továbbtanulás, az értelmiségi szakma választása (38,1%) első sorban a gimnazisták, az általános iskolások és az ötödévesek terveiben szerepel.

A fiatalok egyharmada szeretne gazdagon élni, elsősorban a szakiskolások, szakmunkás tanulók és a szakközépiskolások említettek nagyobb arányban, hogy gazdag emberek lesznek 10 év múlva. Hogyan jelenítik meg a gazdagságot? A külföldön élők többsége „természetesen” gazdag lesz, luxus igényeknek megfelelő (4 szintes, 25-365 szobás) házban fog élni, úszómedence áll rendelkezésre, fekete Cabrio, Ferrari, Porsche, Mercedes stb. autója lesz, partikat tart, magánrepülőgépen utazik. A szerényebbek, akik saját műhelyükben, boltjukban dolgoznak is, otthon személyzetet tartanak, akik kiszolgálják a családot, elvégzik a házimunkát, hogy legyen idő a szórakozásra. Megjelenik a munkavégzés nélküli gazdagság is: „nőket futtatnék Floridában, sok pénzem lenne”, van ki öt feleségről és sok gyerekről „álmodozik”. **F**

Gyakran találkoztam az írásokban azzal, hogy „szép, gyönyörű felesége” lesz, a férjek természetesen „jóképűek és lehetőleg gazdagok legyenek”, hogy a családnak mindent biztosítani tudjanak. (Akár a giccses „lányregényekben”...)

Sokan írták, hogy a munkaidejük rövid lesz, a sok szabadidőt a

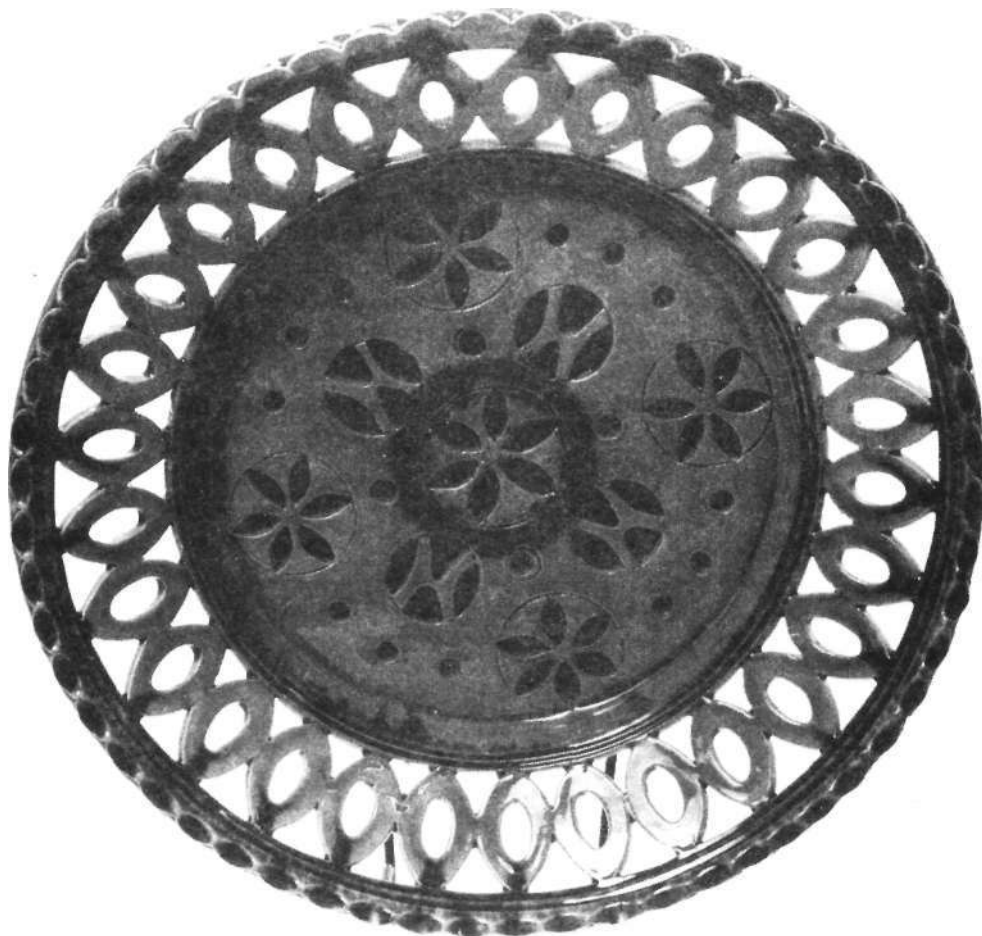
Jövőképben megjelenik	Megjelenik-e a fiatalok jövőképében? (Válaszok aránya %-ban iskolatípusonként)								Sorrend
	ált. iskola	szakiskola	szakmunkás	szakközépisk.	gimnázium	középfokú szakképz.	főiskola	%	
gazdagság	11,0	20,6	12,4	12,2	7,6	5,6	2,2	33,1	5.
munkavégzés	26,0	17,6	28,1	28,4	25,6	22,2	23,7	85,8	1.
családi programok saját tulajdon	4,0	2,9	4,5	5,0	4,3	7,4	10,8	16,6	7.
közélet, közösség	0,3	–	–	0,4	–	1,9	–	0,9	12.
karrier szakmában	5,1	11,8	4,5	5,0	8,5	1,9	7,5	19,5	6.
gyermekeivel fogl.	3,2	2,9	5,6	3,6	3,3	9,3	7,5	1,7	8.
felsőfokon tanulás állata lesz	15,8	2,9	–	8,3	19,0	11,1	2,2	38,1	4.
háztartási munka	3,5	2,9	2,2	1,1	1,4	1,9	4,3	7,8	10.
tengerparton él	2,9	2,9	3,4	3,6	2,4	7,4	7,5	11,9	9.
gyermeke lesz	1,3	–	3,4	0,4	–	–	–	2,6	11.
Válaszok száma	11,5	20,6	12,4	14,0	10,9	16,7	18,3	43,3	3.
	373,0	34,0	89,0	278,0	211,0	54,0	83,0	100,0	

családdal töltik, a hobbijuknak élnek és szórakoznak. Számos fiatal indokolta is ezt a tervét, főként azzal, hogy most nagyon hosszú a munkaidő, másodállásban is dolgoznak a szülei, és nincs idő a családi együttlétre, ők pedig ezt fontosabbnak tartják.

A különböző iskolatípusba járó fiatalok csoportjainak jövőtervében határozott értékrend rajzolódik ki. Minden csoport számára az első a munkavégzés - a szakiskolások kivételével, akiknek a gazdagság a legfontosabb - mint elképzelt életük alapja, terveik megvalósulásának feltétele. Az általános iskolások és a gimnazisták számára a munkavégzés előfeltételeként a felsőfokú tanulmányok, az értelmiségi szakma megszerzése került a második helyre, ezt követik a többi csoportban már fontosabb tulajdonszerzési vágyak, mint a lakás, autó, műhely, nyaraló stb. A családalapítás időszakához életkorban legközelebb álló főiskolások, ötödévesek, de a szakiskolások és a szakközépiskolások is nagyobb arányban helyezték a gyermekek vállalását a második-harmadik helyre. A szakmunkások először a tulajdon megszerzését, a gazdagság elérését tervezi, ezek után következhet csak a gyermek vállalása. Na-

gyon érdekes, hogy a munka, tulajdon, gyermekvállalás, a család minden csoportban megelőzi a karrier tervezését. A fiatalok úgy látják most, hogy a karrier kedvéért nem kell lemondaniuk a családról, gyermekekről, sőt - úgy tűnik - fontosabb számukra a család, mint a munkában elérhető sikerek. Rendkívül kevesen - inkább az általános iskolások és a gimnazisták, a különlegesebb értelmiségi foglalkozást választók - helyezték minden más elé a karriert, a család nélküli életet. Figyelemre méltó, hogy a válaszadók többsége a megnövekedő szabadidőt nem önképzésre, tanulásra (nyelv, szakképzés, másoddiploma stb.), hanem kizárólag a szórakozásra, rekreációra hasznosítaná.

A jövő elfoglaltságai között a közéleti szerepelképzeléseket, a közösségért végzett munkát megelőzi még a kedvenc állatokkal foglalkozás és más hobbi is, a háztartási munka, a családi programok és természetesen az egzisztencia megteremtése. Lehet a válaszok elemzése alapján azonban azt is mondani lehet, hogy a közéleti tevékenység egyáltalán nem jelenik meg a fiatalok jövőképében.

Vasy Géza

AZ ILLYÉS-FELEJTÉS ELLEN

Domokos Mátyás esszé-könyve

Melyek bármely szakmai terület legfontosabb alkotásai? Nyilván azok, amelyek alapvető kérdésekről nyíltan, akár vitára ingerlően, de megfontolandó igazságokat mondanak ki. A befejeződő huszadik század, s ezen belül különösen az 1945 utáni magyar irodalom történetével foglalkozó munkák között mindenképpen az ilyenek közé tartozik Domokos Mátyás új könyve, az *Adósságlevél*, amely esszéket, tanulmányokat tartalmaz Illyés Gyuláról. Tematikus, gyűjteményes kötet tehát ez, amelynek legkorábbi írása 1973-ból való, azaz mintegy negyed század munkáit gyűjti egybe. Az időbeli tágasság mellett műfajilag is sokarcú a kötet. Az eleve változatosságot megengedő esszé mellett könyvbírálat, verselemzés, filológiai anyagfeltárás, kiállítási megnyitó is olvasható, valamint — egyáltalán nem mellékesen — négy részletes interjú Illyés Gyulával.

A könyv megjelenése óta már a hetvenesek nemzedékéhez tartozó Domokos Mátyást egész irodalmári életútján végigkíséri választott hősének munkássága, több minőségben is. Vidéki gimnazistaként, majd bölcsészhallgatóként Illyés olvasójává vált. Miután a Szépirodalmi Könyvkiadó munkatársa lett, évtizedeken át szerkeszthette Illyés Gyula könyveit. E munka során mélyült el a személyes ismeretség, vált a tisztelgő s nyilván elfogódott tanítvány barátta. Ez is inspirálhatta a kiadót, hogy rávegye Domokost, vállalkozzon az Illyés-monográfia elkészítésére az *Arcok és vallomások* sorozat részére. (A hetvenes években hosszú időn hirdette ezt a tervezett kötetek között a sorozat minden újabb kötete.) Valószínűleg Domokos esszéíró alkatától is idegen lehetett ez a feladat, mert ezt a könyvet soha nem írta meg, végül Tüskés Tibor készítette el (1983-ban jelent meg, már Illyés halála után.) Az életrajzi és az írói ars poeticát kiemelő szempontú — monográfia helyett azonban elkezdtek sorjázni az itt olvasható írások — sok más egyéb mellett -, s ezekkel Domokos Mátyás nemcsak korunk egyik legtöbb megbecsülést érdemlő esszéírójává vált, hanem e munkákkal sokkal fontosabb feladatokat is elvégzett, mint a kismonográfia esetleg kelletlen megírásával. Az *Adósságlevél* nemcsak az Illyés-kutatás számára megkerülhetetlen. Mindazoknak ismerniük kell, akik a huszadik századi magyar irodalommal, történelemmel, művelődéstörténettel, irodalompolitikával foglalkoznak.

A könyv anyagát két friss keletkezésű vallomás-esszé keretezi, a *Hajnali józanság* és az *Adósságlevél*. Az alapgondolat ezekben is megfogalmazódik. A kiindulópont a mai, az első utókor magatartása, amelyre, legalábbis a nyilvánosságban megtapasztalhatóan nem az a jellemző, amit Domokos Mátyás gondol: öbönne kiolthatatlan hiányérzetet kelt Illyés Gyula távozása. A „hálás” utókor viszont „melyre temette bele tudatalattijába”, s többnyire hallgat róla. E csöndet szinte már totálissá növekvőnek tartja Domokos, fő okaként pedig azt nevezi meg, hogy „nemcsak övele, hanem a nézeteivel és a tetteivel kellene szembenéznünk és mindenekelőtt tulajdon lelkiismeretünkkel.”

Elismerve és elfogadva e helyzetelemzés igazságát, hozzátenném azért, hogy én más oklánccolatot is hasonló súlyúnak látok. A korváltásra gondolok, de első sorban nem a közvetlenül politikai szintűre, azaz nem a rendszerváltásra, hanem arra, amelyik a leggyakrabban posztmodernnek nevezett korszakhoz elvezetett, s életmagatartást, világszemléletet, esztétikai értékrendet, ízlést s még sok minden mást is átforgalmazt. Két-három évtized alatt olyan nemzedékek nőttek fel, s váltak a politikai változások előszelében, majd zajlásában hangadóvá, amelyeknek ez a kultúra az alapélményük, s nem a Zrínyitől Berzsenyin át Illyésig tartó vonulat „hagyománya”. Idősebbek nyilván emlékeznek Esterházy Péter *Termelési regényének* éppen két évtizeddel ezelőtti megjelenésére. A műnek szinte egyöntetűen elismerő volt a fogadtatása, az általános olvasói véleményekkel kapcsolatban viszont az volt akkor a tapasztalatom, hogy szinte évről-évre pontossággal el lehetett különíteni a regény híveit és elutasítóit, végigolvasni sem képes próbálkozóit. A körülbelül egy évtizeddel az író előtt születő nemzedék még értő olvasó volt, az idősebbek csak kivételesen. S hogy nem csupán poétikai vagy nyelvi kérdésekben bizonyultak konzervatívnak, azt megtapasztalhatták néhány év múlva, ugyane szerző *Kis Magyar Pornográfia* c. könyvét felnyitva, ahol már az első oldalakon — szexuális tanácsadás játékos-komoly keretébe ágyazva — utasítja el a szerző a szolgálatelvi irodalmat. Neveket ugyan nem említi, de felismerhetően Illyés Gyula példázatára (Vízügyi Hivatal) és Veres Péter szóhasználatára utal (népben-nemzetben gondolkodni).

Magyarán: az Illyés-felejtés oka nemcsak a lelkiismeretvizsgálatból való ódzkodás, hanem a másfajta gondolkodásmód, más-

fajta ízlés is. Természetes válasz erre az lehetne, hogy az érték egy bizonyos szint fölött ízléstől független. Vörösmarty és Petőfit, Adyt és Szabó Lőrincet egyaránt nagy költőnek tartjuk, pedig igencsak sok mindenben különböznek egymástól. Nyilvánvaló, hogy hosszabb távon, a jövő század majdan formálódó évtizedeinek mélyében Illyésnek is ez az értéktisztelő elismerés lesz a sorsa. Ma még túl közel van hozzánk élete és kora, mely kisebb-nagyobb részben a mi korunk is volt, túl sok a legenda és az ellenlegenda körülötte. S még egy baj van: a nem-ismeret. Amit nem ismerünk, vagy legfeljebb pletykákból, torz hírekből, annak nehezen válhatunk hívévé. Az Illyés-felejtés mellett ma már talán ugyanannyira gátja hatásának a semmit nem olvasás. Tudjuk, hogy legnagyobbjaink is legfeljebb féltucatnyi verssel, egyetlen regénnyel vagy drámával szerepelnek a köztudatban, az érettségi általános műveltségi szintjén. Illyéssel — és nemzedékétársai legtöbbszörrel, talán csak József Attilát kivéve — ma sokkal rosszabb a helyzet. A *Fáklyaláng* tévéjáték-változatát sokan látták, hiszen sokszor vetítették, de nem emlékeznek rá, vagy ha igen, nem tudják, ki a szerzője. Korábban a *Bartók-vers* volt a legismertebb, ma az *Egy mondat....*, s olykor beugrik a *Puszták népe*, a *Petőfi*, de nem olvasmányélményként. Állítom, hogy a magyartanárok fiatalabb nemzedékeinek sem sokkal mélyebb az ismeretszintje. S hiába van a tankönyvekben akár részletes Illyés-portré, tanítására a zsúfolt tananyag miatt sincs idő az érettségi előtti hetekben-hónapokban. Mennyire felhördülne az irodalmi közvélemény, ha Babits Mihály középiskolai tanítására — mint a Rákosi-korban — nem kerülne sor. Ám legalább ennyire abszurdum, hogy a legtöbbször hasonló a sorsa Illyés mellett Németh Lászlónak, Déry Tibornak, Szabó Lőrincnek, s a rájuk következő nemzedékek legfontosabb képviselőinek is.

Természetesen Domokos Mátyás is tisztában van a posztmodern érértékű tudat és ízlés másságával. Talán úgy is értelmezhető a helyzet, hogy ez a másság kapóra jön a felejteni akarók számára. Hiszen a felejtés egyik, hol kimondott, hol kimondatlan indoka Illyés műveinek a szolgálatelviségéből következő esztétikai ómódísága. A másik közéleti-politikai szereplése az évtizedek során. A két ok között könnyű a szerves kapcsolatot észrevenni: Ugyanaz a személyiség, ugyanazon alapelvek alapján törekedett arra, hogy minden, számára járható úton-módon megpróbáljon a magyarság helyzetén javítani. Szegényebbé vált-e ezzel művészet? Vitathatóbb-e közéleti szereplése?

Illyés műveinek tárgyilagos megítélését sok minden nehezíti. Elsősorban talán az, hogy a halála óta egyre gazdagodó szakirodalom dacára még mindig kevésbé van feldolgozva. Az átlagolvasót taszíthatja az is, hogy a műnemi változatosságot figyelembe véve is igen terjedelmes ez az életmű, s így könnyű eltévedni benne, nehezebb megelérni az egyéni olvasói ízlésnek leginkább megfelelő alkotásokat. Pedig éppen ez lehetne a kitérés egyik termékeny útja. Nemrég a budapesti bölcsészkaron vizsgáztatva az egyik diák lelkesen beszélt a *Magyarok* naplójegyzeteiről, amelyeket ő posztmodern szemmel és ilyen szövegeként is értelmezhetően olvasott, azaz korszerűnek talált. Ilyen találatokra a legelfogultabb olvasó is szert tehet az életműben búvárkodva. Szinte szegény, hogy le kell írni: a nemzeti eszme központi szerepe korántsem korlátozta Illyés munkásságát. Mindaz, ami az általa átélt korok emberét foglalkoztathatta, őt is megragadta alkotóként is. Igazságtalanul utasítja el őt például a lételméleti kérdések központi szerepét hangsúlyozók tábora, mert ezek egyáltalán nem hangsúlytalanok nála. Műve a csak ideillő vonatkozásokat kiemelve és megtartva sem jelentéktelenedne el, ezeket az egészbe visszahelyezve viszont megiscsak pontosabban érthető, hogy miért lehetett és kellett őt nemzeti költőnek nevezni. Domokos Mátyás elemzései és interjúi pontosan látják és értelmezik is ezt a „kettősséget”, amely valójában teljesség. Amit tehát egyes ideológus-esztéták fogyatékoságnak állítanak, az éppen a gazdagság bizonyítéka.

A kettősség és a művek jó ismerőjeként, kötetek sorának, majd az életműsorozatnak a szerkesztőjeként Domokos Mátyás számos olyan ismerethez jutott hozzá, sok olyan történésnek volt tanúja, amelyekről ma már csak ő szólhat. E történésnek többnyire összefüggnek a mindenkori irodalompolitikával, s gyakran fontos a filológiai szerepük is. Ilyenek például a századunk *Nemzeti dalaként* is emlegetett *Egy mondat a zarnok-ságról* szövegváltozatairól és kiadástörténetéről leírtak. Egyértelmű lesz, hogy az 1956-ban közismertté vált szövegváltozat az emlékezetből való leírás kihagyásai miatt rövidebb a most már végérvényesen 1950-re datálható eredeténél. S megtudható az is, hogy bár a hatvanas évek közepétől a hatalom szerette volna, ha e vers ismét megjelenik most már Illyés nem járult ehhez hozzá, sem ekkor, sem később.

Irodalompolitika... Illyés e fogalmat még 1941-ben hatvány és görény párosításának nevezte, később héjára finomította a görényt,

pedig tapasztalatai nem lettek kedvezőbbek. Miért ez a nagyfokú ellen-szenv? Magyarázatul az 1945 előtti és utáni évtizedek egyaránt számos példát kínálnak. Kiemelkedően a népi-urbánus ellentétet és következményeit. Majd a kommunista kulturális politika abszurdításait 1956 előtt és után is. Domokos idéz egy 1960-as, szerintem is nagyon fontos naplójegyzetet: „Eddig azt hittem, Babitsot érte a legtöbb mocskok ebben az országban. Úgy van. De már versenytársa vagyok, s elszorul a szívem az undortól, hogy elébe fogok vágni. Mert én nem bírom.” S aki esetleg túl-érzékenységre gyanakodna, az olvassa el Kállai Gyula 1961-es, Illyéshez intézett sorait, amelyben egy hozzá intézett névtelen levelet a költőnek tulajdonít. „A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány első elnökhelyettese” így fejezi be levelét: „nem érzed, milyen mélyre süllyedtél a szarban?” Illyés Kádárhoz fordult elégtételért, aki ridegen elutasította a közreműködést.

Domokos Mátyás tanulmányai előtt kevéssé volt köztudott, hogy a Kádár-kor első évtizedében igen feszült a hatalom és Illyés viszonya. Hiába adott le Illyés köteteket a kiadóknak, azok nem jelentek meg, s amikor végre mégis, azt hosszas cenzori eljárásorozat előzte meg, amely versek tucatjait ítélte kihagyásra az 1961-es kötetből, s ezt kísérelte meg még 1964-ben is az az „ellenőrző” jelentés, amely leírta: „a kézirat egészét sem tartom eszmeileg megnyugtatónak”, majd felsorol 13 verset, mint a legtöbb gondot okozókat. Eddigre azonban — kényszerből s talán belátásból is — liberálisabbá vált a bolsevik diktatúra, s a *Dólt vitorla* végül is többszöri tizedelés nélkül jelenhetett meg. Illyésre azonban továbbra is „vigyáztak”, a „saját érdekében” is. Ennek legfontosabb kései példája a *Szellem és erőszak* c. esszékötet könyvesboltokba kerülésének megtiltása, a tízéves kényszerű záróltás 1978-tól. Ez és más történések életének utolsó éveiben egyre inkább kérdésessé teszik Illyés számára a becsületes alku elvének lehetségségét, értelmességét. Domokos Mátyás több helyen is kiemeli; az életútnak a harmincas évektől meghatározó gyakorlatias elve a becsületes alku. Szerinte „A költő tragikus vétké ebben a vonatkozásban: a jóhiszeműsége és a naivitása.” Mert azt hitte, hogy a bolsevikokkal lehet ily módon egyezkedni. Illyés és a hatalom viszonya a költő oldaláról valóban tragikus elemekkel telített, de ami a vétket illeti, egyértelműen aligha megválaszolható az a kötelező kérdés: vajon mi lett volna, ha Illyés „ellenáll”? Betölthette-e volna a nemzeti költő mégiscsak létező s mégiscsak betöltött feladatkorát? Igaz, Bethlen Gábor módjára, törökllek, némettel is egyezkedve cselekedett, de azért, hogy ha tündérország illúzió, legalább országnak megmaradjunk. S Egy válhat a magyar szellemi élet történetében a Rákosi- és a Kádár-kor Illyés-korrá, a görények és a héják politikájával szemben a hattyúéva.

A kétféle nézetrendszer stratégiai szintű ütközéseinek legfőbb oka a költő nemzet-felfogása. A forradalmár ifjúhoz képest az idő-sődő Illyés szerint a század legnagyobb problémája a nemzetiségi kérdés. Ő nagyszámú tapasztalattal gazdagodva-terhelve jutott kikerülhetetlenül arra a következtetésre, hogy „az individuális emberi jogok védelme megoldhatatlan a kollektív nemzeti jogok oltalmazása nélkül”, ahogy Domokos Mátyás megfogalmazta a lényegét. Ebből következett Illyésnek az a tevékenysége, amelyet a különböző pártállású internacionalizmusok oly egybehangozóan utasítottak el 1990 előtt és után is. S bizony ennek a szívós ellenérőnek is van szerepe abban, hogy általában a nemzeti sorskérdések, konkrétan egyes írók tevékenysége a manipulált közvélemény-szeletekben ellenszenvet vált ki. Annak az országnak a népessége, amely 1956 októberében még oly büszke volt magyarságára, a Kádár-kor tudatosan súlykolt internacionalizmusának hatására, amely hosszú évekre még a történelem-érettségit is eltörölte, úgy vélvén, hogy a múlt alaposabb ismerete újabb 1956-okhoz vezethet, egyre inkább a nemzeti közömbösség állapotába süllyedt. Egyébként egy olyan világtörténelmi szakaszban, amikor még Európában is felerősödött a kisebb népek nemzeti öntudata, amikor nyelvüket elcsérélt közösségek évszázadok múltán fordultak őseik kultúrájához. Ezért is kell oly fontosnak tartani, mint Domokos teszi, az 1977-es kötetben megjelent *Ninivében* c. verset. Ez a magyarság nyelvvesztő beolvasásának lehetőségét közömbösen fogadó értelmiségi társaságot mutat be, amelyben a költő helyzete: „Nyeltem is jóslatom, bús agg Jónás, Ninivében.” S e vers jelentésköréhez tartozik az a látszólag csupán életrajzi mozzanat is, hogy az utolsó években Illyés leggyakrabban a következő Petőfi-strófat idézte: „Ha nem születtem volna is magyarnak, / E néphez állanék ezennel én, / Mert elhagyott, a legelhagyottabb / Minden nép közt a föld kerekén.”

Ide kapcsolódik Domokos Mátyásnak még egy rendkívül figyelemre méltó tézise, amelyet Kelet és Nyugat ellentétpárjával ragad meg, s ezzel a létező szocializmus és a polgári demokrácia különböző-

ségére utal. Az elemzés szerint Illyés a harmincas évek közepéig, pontosabban az oroszországi 1934-es utazásig „keletől” várja a haza jobb sorsát, ettől kezdve viszont rádöbben, hogy kibontakozást csak nyugatról várhatunk. E tézisnek egy részletes pályaképpben való elemzése nyilván sok finomító megállapítással, a hullámozgás érzékeltetésével járhatna, de azt a magam kutatásaival is igazolhatom, hogy egy ilyenfajta kettősség, váltás létezik a pályán. Én ezt úgy fogalmaztam meg, hogy 1945 előtt inkább a szociális, utána inkább a nemzeti kérdés a hangsúlyos Illyés világméskéiben, ám valóban megfontolandó e korszakhatárnak legalább részleges érvényű előbbre helyezése.

Domokos Mátyás könyvének csupán legfontosabb kérdésköréit kiemelve, az elemzésnek igazságait megfontolva belátható, hogy Illyés Gyula életműve, amely valóban élet és mű egységét is szemlélteti, nem csupán a lezáruló huszadik század, a „múlt” kutatói számára adott lehetséges anyag, hanem a nemzeti önismeret és így a mindenkori jelen és várt jövő szempontjából is gazdag tapasztalatok világképi és esztétikai szempontból is megkerülhetetlen tárháza. Az Illyés-felejtéssel tehát az egyén és a közösség is szegényíti s így gyengíti is önmagát. Köszönet illeti az irodalmárt, hogy ennek tudatosítását segíti.

Laczkó András

KIKERÜLÜNK A KÚTMÉLYBŐL?

Sütő András Napló-ja

Sütő András három évtizednél hosszabb ideje bizonyítja, hogy a napló milyen változatos műfaji kereteket kínál. Belefér a jegyzet, az esszé, a tanulmány, az interjú, a hivatalos összefoglaló, az elbeszéléscsúcs, s természetesen a naponta leírt néhány sor. Az írói szabadság megélésének lehetősége, hogy a napló terjedelmi kötöttség nélkül írható néhány sortól a több oldalas esszéig ívelhető. Az irodalomtörténet által „naplójegyzetek”-nek minősített *Anyám könnyű álmot ígér* után az *Engedjétek hozzám jönni a szavakat* bizonyította, hogy az igényes napi följegyzés miként fordulhat át könnyedén sorsról, jelenről (s jövőről) szóló esszébe vagy elbeszélésbe. Ebben az átfordításban — az író pontosan megmondta — nem kis szerepe volt az otthonról hozott szavaknak: „Ha megállok fölöttem: borzongató sejtelem küldi felém a kölcsönállapot élményét; azzal, hogy a közös pokroccal alól is a Másba kíváncsoztam, otthoni szavaim nélkül valóban a Semmibe kerültem.”

A tekintélyes terjedelmű *Napló* összefoglalja mindazt, amit az erkölcsi helytállás címszava alatt érthetünk, illetve, amit a megőrzés parancsának nevezünk. Ezek külső és belső — mondhatni, napi — nehézségeit csak olyan alkotó ember tudja, aki egyre szorítóbb körülmények közé került, s azokra a körülményekre nem vagy alig gyakorolhat hatást (fölmérve azt, hogy a szorítás — mert lehetséges — egyre fokozódik). Így az objektivitás is hozzájárult, hogy metamorfózis történjék Sütő korábban csak Önmagának (az utókornak) írt *Naplójával*, Az átváltozás egyik mozgatója az a dokumentum-érték, ami a följegyzések legfőbb sajátja. Az író a leírattal megőrizte és az olvasóknak közvetítette például azokat az eseményeket, amelyeket egy nyílt levél kiváltott a hatalom látható és láthatatlan embereiből. A látható ezt írta Sütő: „Közel háromórás kemény vita B. belügyi ezredessel. A Sinkovits-hoz írott s a magyar rádióban elhangzott nyílt levelem úgy mond »fölháborította«, elképesztette őt. Tászájában a levél gondos román fordítása. A vitában felhozott nemzetiségi bajokból semmit sem fogad el valódiként.” A *Naplóban* természetesen újra és újra előbukkan a láthatatlan ellenfél is, akit a szerző — érthetően — „telefonpatkány”-nak nevez, mert magyarul és románul rendre életveszélyesen fenyegette.

Dokumentum-értékű az is, amit Sütő *Naplójában* az írók sorsalukalásról lejegyzett. Hogy az „ürüggyel” lefolytatott házkutatások alkalmával az „illetékesek” mindig találtak valami kompromittálót. S annak a kéziratnak, tárgyának életet és munkát befolyásoló következményei voltak. Mielőtt bárki azt mondaná, hogy ismerjük, tudtunk és tudunk ilyen esetekről, s átlapozná az eseteket rögzítő oldalakat, meg kell jegyezni, hogy Sütő megrázó pontossággal körülhatárolta a rafinálnak tűnő és válogatás nélküli (mármint: a vélt ellenfelek között nem válogató) indítást. Történelmileg tanulságos példa, amit 1989. május 31-én vetett papírra az író. Akkor a marosvásárhelyi Bolyai Liceumban az Utunk szerkesztői nem tarthattak fölolvast, pedig köztük volt a párthoz tartozó, nemzetgyűlési képviselő, írószövetségi titkár főszerkesztő is. Mindez — sejjik a naplójegyzet második jelentéssrétege — azért, mert a külső és a belső cenzúra legalább úgy — néha jobban — működött, mint a hivatalos.

A kettőnek együtt Sütő András pályájának alakulásában ugyancsak volt szerepe. Lapalapítói főszerkesztőségének harmincadik évét azzal keserítették meg, illetve kényszerítették arra, hogy váltson. „Hivatalosan” arra kísérelték meg irányítani — egyszer szép szóval, másszor meg kiabálva —, hogy írjon vezércikkeket. Tudjuk, ennek a magyar sajtó- és irodalomtörténetben jelentős hagyományai vannak. Elegendő Kossuth Lajosra vagy a szerző által igencsak tisztelt Kemény Zsigmondra hivatkozni. Csakhogy a vezércikk a romániai magyar sajtóban (és szépirodalmi lapokban) évtizedekig nem azt a műfajt jelölte, amire több mint száz éve gondolhat az olvasó. A pártbüroban ugyanis csupán a dicséreteket várták el (az államelnökről és a körülményekről) Sütő András zsebe azonban nem volt tele garassal, amit letegyen. A visszautasítás után jöttek a nem hivatalos, az el nem érhető, de az életet és munkát mégis befolyásoló cenzorok. Ok nem az írást cenzúrázták, hanem a beszédet. Elképzelhető, miként adható úgy telefoninterjú, hogy a riporter bemutatkozása, jobb esetben a kérdés elhangzása után, megszakad a vonal. Nem egyszer, nem kétszer, hanem sorozatosan. Kérdés az is, hogy meddig bírja (bírhajta) az ember és az író ezt „cérnával”, idegekkel. A Naplóból — ne feledjük, kezdetben nem a nyilvánosságnak szánt följegyzéseiből — az derül ki, hogy Sütő András bírta. Mert hite és rendíthetetlen meggyőződése volt, hogy a kitarása példaértékű.

Az utóbbi szó úgy értendő, hogy a maradás — és azzal a megmaradás segítő — példája az övé. Írói habitusa és műveinek szellemisége egyaránt ere az axiómára épült: a *szülőföldön kell megőrizni a magyarságot*. Akkor is ez volt gondolatainak középpontjában, amikor 1990. március 29-én a kórházi ágyon nyilatkozott: „ahogy az egészségi állapotom engedi, azonnal hazamegyek, és ott folytatom, ahol abbahagytuk.” A szavakat tíz nappal azután mondta, hogy otthon életreszólóan és csaknem halálosan megsebesítették. Marosvásárhelyt — pogrom hangulatban. A nem feledhető március 19-i légkört Sütő és mások is csak ahhoz hasonlíthatták, ami 1848-49. vérsnapjaiban Abrudbányán, Nagyenyeden és Zalatnán történt. Az életveszélyes sebesülés után még indokolni sem kellett volna, miért nem tér haza. Az igazi példaadó nagyság bizonyosságként más történet, még Bostonból is azt üzenté fia szavaival: „alig várja, hogy hazatérhessen Marosvásárhelyre.”

Mi a magyarázata ennek a ragaszkodásnak? Sértő lenne olyan közhelyeket leírni, hogy mindenki kötődik otthonához, családjához, szülőföldjéhez, anyanyelvéhez. A *Napló* ezekkel kapcsolatban legtöbbször a szerzőről árul el, de találunk benne másokról írt példát. Olvashatunk egy idős asszonyról, aki Nagyváradon eszméletét visszanyerve azonnal azt kérdezte: „Verik még őket?” Merthogy a Magyarországra tartó vonaton ült, s ott látta, hogy a határőrök három magyar fiút ütnék-rúgnak. S mit mondott még? „Haza szeretnék menni Csikba. Csikországba.”

A Naplóból kikerekedő személyiségrajz néhány eleme sem kerülheti el figyelmünket. Mint a küzdés a független nyugalomért, az íráshoz szükséges belső békéért. Megrendülés nélkül nem olvashatók azok a lapok, ahol arról írt, hogy Sikaszóban és otthoni lakásukban miként küzdöttek (többen) a drótok és a „poloskák” kiirtásáért. Ezt a küzdelem irónia nélkül leírni nem lehetett. Ha elolvassuk a B. ezredessel a drótokról és a lehallgatókról folytatott beszélgetést, akkor nem csupán a hatalom arcátlanlát látjuk, hanem azt is, hogy Sütő semmilyen helyzetben nem adta föl az érvelést. A személyiségrajz másik vonása a szenvedő férjé, apáé és nagyapáé. Nem segíthet felesége bánatán, gyermekeit és unokáit csak ritkán láthatta. S persze attól is szenved, hogy az erdélyi magyarság számában, nyelvében és hitében egyre fogy. Ebből az állapotból következett, hogy 1989. Mindenszentek napján írt jegyzetéből csaknem irodalomtörténeti esszé kerekedett. A fogyás, fogyatkozás persze a családban is lemérhető: „A Maros partjától Kamarásra száll a gondolatom. Be szépséges, nagy család volt ez a mienk! Anyai nagyapámnak 12 gyermeke volt a mint annyiszor mondotta: nem a szegény szülők nyakába szakadt nyomorúság, hanem Isten áldása: tudatosan vállalt erkölcsi kötelezettség.”

A gazdag tárházból kiemelt részletekből is látható, hogy Sütő András *Naplója* nem a klasszikus hagyományok nyomán született. Azokban a politikum előtérben állt, Sütőnél viszont csak a leirtak, az események mögött (egyszer rejtetten, máskor nyíltabban). Azért is alakult így a napló, mert a szerző szeretett volna megszabadulni kiszolgáltatottságtól, ami persze nemcsak rá, hanem minden, pontosabban csaknem minden ott élőre érvényes volt. Babits Mihályra hivatkozva beszél a kút mélyére került magyarságról. Jegyzeteivel, esszéivel és minden írásával Sütő András azt kívánja elérni, hogy feljussunk — a jelképes és valóságos — kútból: megmaradjon s éljen tovább nyelvünk és népünk.

Baán Tibor

ESZMÉNYEINK NYOMÁBAN

János István: Hallottad a szót?

A néhány hónap híján nyolcvan éves János István irodalmunk élő klasszikusa. Egyszerre van otthon a magyar- és a világköltészetében, a vallásbölcseletben, a klasszika filológiában, a pszichológiában. Alkotóműhelye egyike a legizgalmasabbaknak. Bizonyíthatja ezt a költő, műfordító és esszéista legújabb tanulmány- illetve esszékötete is — az Arany Jánosra s rajta keresztül Vörösmartyra hivatkozó *Hallottad a szót?*, melynek írásai nem egyszerűen ismeretet közölnek, hanem világképünket tágítva nevelnek. János számára ugyanis az irodalom s ezen belül a vers és az esszé nem cél, hanem az emberjobbítás eszköze. Nem csodálkozhatunk tehát azon, ha a három fejezetre (Embereszmények, *Lélekjárás, lélekézés, Betűvetők búvóletében*) tagolt kötet írásainak középpontjában az erkölcsi értékek vizsgálata áll.

Példának okáért a kötetnyitó *Európa* című esszéjében is, mely Platon és Jézus alakján keresztül a ráció (ennek hozománya a logikus gondolkodás, a technikai forradalom és a fegyverkezés) és az erkölcs viszonyát elemzi. Úgy találja, hogy az óksági Összefüggések használó tudomány valódi eredményeket mutatott fel, viszont ehhez képest erkölcsi fejlődésünk visszamaradt. Mai tragikus helyzetünk épp a felemás fejlődés következménye. Szükséges tehát átállítani a váltókat. Márcsak azért is — érvel János, mert az erkölcsi törvények épp olyan objektívák, mint a természetiek, csak épp kvantitatíve működnek. Megszegésük ennek megfelelően — s itt globális méretekben kell gondolkodni — létezésünk alapjait támadja. Vagyis lét és erkölcs mélyesen összefügg.

Ez a következtetés a kötet további írásaiban — legyen szó a János evangélium szövegkritikai vizsgálatáról — különös tekintettel az utólagos betoldásokra (aligha kell bizonygatnom, hogy ennek a hívő ember számára milyen jelentősége van), vagy a Vigília körkérdésére adott válaszlól (*Kereszténynek lenni itt és most*), vagy a magyar kálmínizmus elemző-értékelő vallomásról, szellemi jelenségekről, könyvekről, a szellemi rokonság keresésének alkalmairól, művészportrékról — folyamatosan a létezés erkölcsi dimenzióinak kérdéskörét érinti. János mint korábbi esszéköteteiben is (*Élmények és emlékezések*, 1987, *Arcoak, lelkek, álmok, versek*, 1993) olyan lélekvezetőnek bizonyult, aki — ha fogalmibb módon is, mint verseiben, de mégis azonos lelküllettel és elhivatottsággal vezeti olvasóját az erkölcsi belátás ösvényeire a heisenbergi „Központi Rend” (erről is szó esik a könyvben) irányába — vagyis a létezését szétziláló káosz ellenében az egység gondolatához.

Tagadhatatlan, hogy kulcsszóhoz érkezünk. Ám mielőtt e fogalom ismertetésébe fognék érdemes visszakapcsolni az erkölcsi értékek vizsgálatához. Vajon miért ilyen fontos a szerző számára? Azért, mert pontosan látja, hogy civilizációnk válaszúthoz érkezett. Erkölcsi megújulás nélkül már nincs jövő. Ezt a Tolsztoj-i gondolatot így exponálja a Tolsztoj időszerűsége című dolgozat: „a világ a vesztébe rohan, mert erkölcsileg elrohadt.” Ez a tragikus diagnózis, amely — mint láttuk — folyamatosan fölmerül az írásokban különösen fontossá teszi a kiút keresésének programját. Ez a kiút — János István egész életműve erről szól — a lelünkben rejtőző démonok megfékezését jelenti. Leszállást a lélek mélységeibe az „ész lámpásával”. Erkölcsi önismeretet és újjá születést. Ezt a célt nemcsak az erkölcsi törvények vizsgálata szolgálja, az is, hanem az eszmények antropomorfizálása. János rendkívül gyakorlatias módon azt tanácsolja, hogy erkölcsi felemelkedésünk meggyorsítása érdekében válaszunk példaképeket. A szóban forgó tanulmányban erről így ír: „Már Seneca megmondta: a legkiválóbb, legtisztetreméltóbb emberek közül válaszunk egyet vagy többet, figyeljük meg, mit csinálnak, hogyan élnek és kövessük őket. Ezt tettem én is egy hosszú élet folyamán. Így alakult ki „szentjeim” névsora: Jézus, Mária, Szent Ferenc, Tolsztoj, Dosztojevszkij, Gandhi. Szellemileg ma is velük élek egy szálláson.” A részlet minden fejtegetésnél pontosabban kifejezi a János-esszé lényegét, mely az erkölcsös életre vezetők kalauzként az értékek és az ideák fontosságára hívja fel a figyelmet. Arra, hogy a világ megváltoztatását, jobbítását saját magunkon kell kezdeni.

Ha elindulunk ezen az úton, akkor egyre inkább úgy találjuk — s itt mérül fel ismét az egység gondolata -, hogy életünk önkényes „résrendje” helyett az időtlen és kortalan lényegre: a „minden mindenkben” élv kozmikus világosságára találtunk. Arra az összefüggésre, amit a *C. G. Jung és a keresztény lelki gondozás* című esszé (Gyökössy Endre könyvéhez kapcsolódva) így foglal össze: „a lélek az ösképeken keresztül össze van kötve az Abszolútummal”. Ez a mondat igazi kulcs, mely János egész világszemléletét nyitja. Vagyis magyarázatot ad arra, hogy miért foglalkozik a költő például India Ősi kultúrájával (mitoszaiával és vallásával). A fiatalon megélt rajongás és kíváncsiság Gandhi életére és személyiségére szinte előkészítette a költőt a Rámájána és a Mahabharata-részletek fordításának (ezért tanult meg szanszkritú) hatal-

mas feladatára. Mindez azt is jelenti, hogy Jánosz másokhoz (pl. Gulyás Pálhoz, Weöres Sándorhoz hasonlóan) részt vállalt — saját költészetének univerzális szemléletével is — abból a világméretű egységesülési folyamatból, mely a technikai civilizációban élen járó Nyugat és a hatalmas spirituális értékekkel rendelkező Kelet kultúrája közt zajlik. Ez a közeledés legmagasabb szinten lélekcseré. Jánosz ennek tudatában s Jung tanítása szellemében arra döbbsen rá olvasóját, hogy az erkölcsi törvények arhetipikus jellegű, tehát kortalanul időszzerű, kozmikus érvényességű, az emberi létműködés „hardverjét” képező algoritmusok, melyek a vallásokban közösek. Így kerül egymás szomszédságába a *Hegyi beszéd* tanítása és a hindu erkölcsstan, a keresztény misztika és a bhakti jóga (*Bhakti jóga — keresztény misztika*) s innen érthető meg, hogy Jánosz felsorolásában miként kerül egymás mellé Szent Ferenc és Gandhi.

Jánosz tehát — mindezek alapján könnyű belátni — a látszólagos különbözőségben az egységet fedezi fel. A *Mahátma Gandhi* és a *Bhagavad Gitá* című esszéiben például azt, hogy Gandhi arra kérdésre, „hogyan tehető a test Isten templomává” a Gitá szavaival így válaszol: „Vágy nélküli cselekvéssel, vagyis minden cselekvésünket Istennek tulajdonítjuk.” Ez a felfogás — mutat rá az esszé — összecseng Pál apostol kijelentésével: „Élek pedig többé nem én, hanem él bennem a Krisztus.” Mind ezt csak annak érzékeltetésére, hogy Jánosz univerzális szemléletében — legyen szó Európa és a magyarság kapcsolatáról, vagy a finn példa nyomán tájékozódó Nagy Elemér építész szellemi örökségéről, India mítoszairól, isteneiről — mindenütt a morális világkép építését tartja feladatának. Megértett az idő arra — ezt a témát érintik a Boda György könyvek (*A keresztény nagykorúság erkölcssteológiája, Inkultúráció*) elemzései, hogy az emberek valóban komolyan vegyék a szeretet erkölcsi parancsát.

Mindezek után a könyvet költő- és íróportrék zárják (József Attiláé, Boleslav Lukácé, Kodolányié, Sinkáé, Tatay Sándoré, Keresztury Dezsőé, Mándy Iváné, Nemes Nagy Ágnesé, Pilinszkyé). Megállva egy-egy portré előtt elgondolkozhatunk a személyiséget kifejező művek rejtelvényén. A József Attila-tanulmányokban például a pszichoanalitikai oknyomozásnak köszönhetően kapcsolatot fedezünk fel József Attila és a Confessional Poetry amerikai mestereinek (Ginsberg-től Berrymenig) a konvenciók nyúgait lerázó, hideglelős őszintesége közt. Boleslav Lukácról szólva viszont a sok szempontból rokonileknek érzett barát képe elevenedik meg. Kodolányi regénye — az *Én vagyok* pedig azért fontos az elemző számára, mert Jézus és Júdás kapcsolatának — ennek a nagyszabású lélekdramának a kifejtését célozza meg. De tanulságos a Sinka István költői örökségét vizsgáló dolgozat is, hiszen Jánosz azt veszi észre — ezúttal is — amit senki más. Nevezetesen Sinka „táltos lelkeknek” *ősképeit*, melyeket e roppant mélységeket bejáró líra hozott felszínre. Tatayban pedig demokratikus vonásait, nyitottságát, hogy „tökéletesen átélté az inséges kétkedezik életét”. Keresztury Dezső verseiben pedig, mintha apai őseinek varázslatos világa elevenedne meg. Más közelítettű a Mándy emlékért idéző írás. Mándyban ugyanis ifjúsága költői mozgalmának (*az Újholdnak*) szellemi társát látja meg az emlékező, aki hozzá hasonló módon Dosztojevskij szemével nézi a világot s fedezi fel a társadalom kivetettjeit. Kiemelendő még a Nemes Nagy Ágnes istenkeresészt elemző tanulmány. Ebben ugyanis a tárgyias-személytelen lírának elkötelezett költőről kiderül — ezt a képet erősítik a frissen előkerült versek és prózaversek, hogy a személyes, a vallomások hang sem állt távol tőle. Ugyancsak fontos a *A szenvedély alkímia* című esszé, amely a Pilinszky-líra lényegi tulajdonságaként mutatja fel a végzetes szenvedély ábrázolásának képességét, azt a fajta „poláris antagonizmust”, mely a pokol és a menny végletei között hullámlik.

Jánosz István új könyve — s talán ez lehet a végső — eredetiségét — többek közt összetett látásmódjának köszönheti. Annak a komplexitásnak, mely képes hatékony világnézetté integrálni a legkülönbözőbb tudományok eredményeit, hogy olvasóját a lelki belátás magaslataira emelje.

(Lyukasóra-Könyvek, 1998)

Kilián László

JANUS LÁZLAPJAI

(Zsávolya Zoltán könyveiről)

A lábadozásban kifejeződik, amit a betegség vitt és hozott. A kórságból ki-kecmeregni azt jelenti, hogy megtisztul az ember az ártalomtól. A lábadozás csakúgy metafora, mint a betegség. Talán nem túlzás, ha azt mondom: a betegség metaforáján belül értelmezendő a lábadozás is. Viszont Zsávolya Zoltán *A lábadozás ezüstje* című első könyvében (Vár Ucca tizenhét Könyvek 12. —Veszprém, Szerk.: Géczy János) ez a lábadozás sajtáságonosan kinövi magát. Ugyan belül marad a betegség nagy jelentőségén, de

egyszerű vonulat vagy motívum helyett amolyan mindenséggé válik a novellista keze alatt.

Azaz ebben az első kötetben vállaltan, vagy az áttételek nyomán a hasonlat/fogalom nagy körének azon képviselői közé talál beállni, mint amilyen Susan Sontag (A betegség metaforája), Thomas Mann (novellák és regények) és Egon Friedel (Az újkori kultúra története I-VI.). Központi témája, ha nem is minden írásban, egy tágabban értelmezett lábadozás, úgyszólván mint konkrét alaphelyzet, és úgy is, mint áttételesen kifejezett állapot, azaz passzív helyzet, vagy folyamatos dinamika.

Egon Friedel könyve elején arról beszél, hogy az emberiség a közép-kor legbelsejében a pestisjárványokkal valami titokzatos és általános torzulásba esett, amelyet nem, vagy fura változások árán hevert ki / fog kiheverni. Minden változás, minden, ami azóta történt, e nagy fertőzésre vezethető vissza.

Így járunk Zsávolya több írásával is. Ő ugyanis azzal döbbsen meg olvasóját, hogy a betegség lecsengő szakasza teljesebb értelmezéssel bírhat. Védetség, még meglegházi, akvárium létfájlát, vagy beavató gyógyulás: állandósággá kiterjesztett helyzet urálja ezt a valóságot szereplőtől, időpontostól, helyszíntől.

Lábadozik az *A lábadozás ezüstje* Vallus Pétere, kísért az *Egy bevégzett töredék* főhősénél és ebben az állapotban időzik soká Johann Frauenpelz is az *Az eltévedt lovagban*. (Fél) Álomszerű helyzet ez: és ha *Egy van*, a nyolc írást tartalmazó könyv többi szövege is Zsávolya Zoltán érdekes metaforáján belülről vonható. Itt a hőses hozta nyomottság, vagy álmoság, ott a speciális befejeződés közelségéből előkerekedő lázas átmenetiség kerül rokonsággá a lábadozással.

Az ifjú szerző első könyvében a tartalmi közelítések mellett stilisztikai-*Ag*, formai megoldások szempontjából is kínálkozik értelmezés, amely azokat a pozitív értelemben vett lábadozás tágabb fogalmába vonja.

Ha lábadozom, kizökkentésből, a partvonalon kívülre taszítottaságból, a hermetikus kizártságból készülök visszatérni. Átmeneti viszonylat ez, amikor a szemlélődés két formájának határán járok. Ki fogok lépni a halgatásos bémészkodásra kárhözottak szerepéből és nekigyürközöm, hogy amit megfigyeltem, rögzítsem, azaz beszéljek, vagy írjak. Az alaphelyzetben az orvos a mester, a beteg/lábadozó a tanítvány, az ilyen-olyan betegszoba, vagy betegség-színhely afféle jelképes (vagy igaz?) iskola, talán laboratórium.

— Megtanulom a játékot, hogy a tanult fogások mellett a magam kunsztjainak is szerves helyet találhassak a produkcióban — mondhatná Zsávolya Zoltán.

Mi ez? Mit mondana?

Szerzőnk e könyvében jól kitapintható, hogy tudatosan készült az írói pályára. Olvasmányával, mint pirulákkal a lábadozó, gyógyította bele magát egy maga által épített és vállalható irodalmi eszménykép kidolgozásával, hogy a lábadozás idejének kivezető szakaszában szépprózába tárgyasítsa.

Mint az eddigiekből is kiérzik a könyv címválasztása többszörösen eltalált.

De aki különböző nyelvi közegeket képes magabiztosan használni a köznyelviség alatti beszédmódotól a túlos filozofikus fordulatáig — igaz néhol még bizonytalan arányokkal, azaz elkapatva a szöveget, vagy kissé az elvárhatónál rövidebbre szabva -, az nem állhat meg az első könyvnel...

✱

Ha az első Zsávolya könyv szövegei még csak ezüst fényben sziporkáztak volna (lásd: lábadozás EZÜSTJE), akkor a másodikban már az is kiderül, hogy ez az ezüst a hold, a kétarcú Janus planétájáról származik. *A duplum sötétje* (Stádium Kiadó — Budapest, Szerk.: Béky Elemér, 1998) minden írása a változékony bolygó, avagy Janus istenség jegyében dereng, lunáris clair-obscure viszonyok hatják át a sorokat. Kettősségek, ambivalenciák, ellenpontok, szerep / vagy álarc (?) változások problémáival foglalkozik szinte minden munkájában.

Kettősségnek tekinthető a mesélés és a körülmények, érzemények pontosítására használt kitérők, vagy késleltető elemek változtatása is, amelyet szövegről szövegre más-más megoldásokkal alkalmaz az író.

Olvasójában könnyen felmerül, amikor stilisztikai eszményeit törekszik megfigyelni, hogy Zsávolya Zoltán amolyan rendhagyó „cigányprímás”, legalábbis literátori-formaválasztó habitusában. Mig a jazz műfaja úgy improvizál, hogy bár a hangnemhez helyel-közrel tartja magát és akár új dallamokra is átvándorol, hogy a szóló végén visszatérjen hangnemhez, dallamhoz, addig a prímás inkább díszít, mégpedig a fődallam/főmotívum hangjainak körülzövével, körbefonásával. Ebből persze mindenkinek érzékelnie kell: Zsávolya állandó közelítési módját, a finom ironiát, ami még nem gúny, de feltétlen összekacsintás az olvasóval.

Szerzőnk a második kötetben is bebizonyítja, hogy a körülmény meg-
ragadások eszközét, a leírást, a körülírás biztosan tudja alkalmazni. Amolyan — filmes nyelven szólva — spátelési zsonglőr. A késleltetés eszkö-
zét rendszeresen használja és javarészt köti/fogja olvasóját. Tudatosságát igazolja ez, miközben — ne felejtjük el pályakezdő prózairó műveit olvas-
suk — olykor-olykor bizony kifordul a kezéből a feszültség-fenntartás fegy-
vere.

A hold szelleműsége látom bizonyítéknak azt is, hogy a második könyv
első ciklusában (az *Áthozatok a kispiszkosból* címűben) több írás alcímében
utal egyértelműen, később homályosabban, képzeletbeli sajtó/újság közeli
közegre — Úgy mint a tudósító tárcájából, stb.

A szövegek más kapcsolódását is igyekszik szorosabb, hevenyészettebb
csatolásokkal jelezni az olvasónak. Egyelőre legyen elég csak arra hivatkoz-
nom, hogy feltétlen ciklus hajlam jellemzi a könyvek szerzőjét. Ha jobban vé-
gigondolom ezt a jelenséget, akár azt is mondhatnám, hogy az itt novellista,
kispírózairóként megismert alkotó elképzelhető: a lírai indulás után mégis visz-
zatér oda (ezt ráadásul megerősítené az is: minden címe etalált és eredeti).
Vagy a rövid munkáktól talán a nagyobb lélegzetű művek felé viszi az útja
(egyébként a ciklus-hajlam mellett a vissza-visszatérő azonos nevű szereplők,
mint Vallus Péter, Liptói Ernő figurái is erről győzhetnek meg bennünket?)

A z újságírói álca-attitűd egyik hajtásának taláalom a rendre visszatérő
olyan alaptörténeteket, amelyek a kriminalisztika, a büntető eljárás-
sok körébe sorolhatóak. Az érdeklődés felkeltésének ez a bejáratott témá-
ja (egyúttal eszköze) persze első értelmezésben amolyan írónia-alkalom,
mélyebben viszont kínáló lehetőség a szöveggel manőverezhető számá-
ra, hogy a sajtó egyébként kommersz módszerét, egy irodalmi mélyly tett
mitizálásá, legendateremtéssé, modern eposzá, modern hősköteményé
magasztosítsa a főszereplő megjelenítésében, kidolgozásában.

Ehhez és az adott novella- vagy szövegvilág teljessé tételéhez Zsávolya
mindkét könyvében él a sajátos narráció eszközével. Itt még csak kibeszélés-
ses mesélő, ott már bolygó mesélő, aki egyszer ennek a szereplőnek, mász-
szor a másik, vagy harmadik hős bőrében látja-meséli az eseményeket. Érde-
kes és meggyőzően birtokolt eszközök, megoldások ezek szerzőnk kezében.
Bár eddig nem utaltam rá, de valójában csaknem valamennyi eddigi megál-
lapításom a hold kettősségének, Janus lényegével megragadhatónak más-
más megjelenéséi. Szövegről szövegre szerencsétlen, érthetetlen, kiszolgáltá-
tottságtól megnyomorított és irracionális hősök jelennek meg a szépprózák-
nak, akiket hol fényárban, hol árnyékban, vagy most kívülről, máskor belülről
látunk szereplőnek/szemlélőnek. Lunáris rejtelem a figurák rendhagyó aber-
ráltága, szerzőnk szereplői csaknem folyamatosan kompenzálnak valamit,
pöttevékenységeik, vállalt de eltérő életprogramjuk áttételei, elhajlított
irányválasztásaik rendre elárlják őket (? vagy Zsávolya Zoltán teszi ezt?).

Mként a hősök, az időpontválasztás is mindig rendhagyó. A homá-
nyos korok, a körülhatárolt ötéves, vagy hatvanas évekbeli időbe-
helyezés, vagy a történelmi távollott közeg mindig elidegenítő, mégis
folyton zaklatott korokba helyez bennünket kísérőnk, a szerző által.

A második kötetes, fiatal író holdasan ellentmondásosan viszonyul az
erotikus témákhoz. Mindegyik eddigi könyvében jelét adta, hogy kacérko-
dik — epizód-szerűen, vagy lényegiben — a kérdéskörrel, de miként az
első könyv jeles helyein, úgy a második adott pontjain is csak a rákanyarodás-
sal lep meg bennünket, nem pedig az e területen egyelőre rejte ma-
radt — talán létező — arzenál egy-egy darabjának igazi felvillantásával.

A *duplum sötéte* című könyv feltétlen fontos kiadványa a Stádium Ki-
adóknak, a magyar irodalomnak. Zsávolya Zoltán szövegei figyelemre méltó-
ak, de kétségkívül adósunk marad néha.

Ha nem könnyűben gondolkodunk is — bár a ciklushajlam ebbe az
irányba hajtana bennünket Zsávolyánál is—Az *eltűnt gavalér* és az egyéb-
ként különleges alaphelyzetet feltáró *Fekete szalag* című munkák amolyan
idegen testek ebben a közegben. Szerzőnknek már a következő könymél
kínosan ügyelnie kell — miközben hangsúlyozom, feltétlenül megtalálta sa-
ját arcát, hangját — az aránytévészetek kísértésére és a fel-feltűnő túllírt
mondatokra. Ezt azért is fontos megállapítani, mert számos helyen tetten
érhető, hogy képes a cafrangból rangot csinálni, ezért kell elvárnunk tőle:
amit a novella elején olyan akkurátusan megígért nekünk, mindig teljesítse
is, ha már mind kívártuk remekül előpakolt késleltető-effektjeit.

Koppány Zsolt

JÖTTEK A STÁDIUMBÓL

I

Ahogy **Renczes Cecília** is. Egy zsebbe csusszantható remekművű könyv. Szív-
kamra ikonok. Ez a címe. Kamrák falán Rubljovok. Vagy régebbiről, az itáliai

trecento táblaképei. S ahogy összehúzódik a szív, zsugorodnak a képek, majd
friss oxigénnel telten megnagyobbodnak megint. Szív ! Fáj, tüntet, béna. A név
szelme. Pedig a szív nem ilyen. Gusztustalan vérpumpa. Ami fáj, ami néha
nyilall, legfőkébb angina pectoris. Vagy a sinus-veszomó, mely ezt a speciális
izomköteget stimulálja. Mégis. A szív örök. Most meg itt vannak a kamrák.
Kamrák falán az ikonok. „A huszonegy éves Renczes Cecília /.../ kötete — re-
mélem — ugyanakkora meglepetéssel szolgál a vers mai értőinek, mint még
mindig létező olvasóinak. A pusztá tény magában is örvendetes: a költészet
mai tehénlepényszerű önmagába-gyűrűzéséből kihaját a *vertikális*, bár ingatag
és rendszertelen emelet-képződmény. Egy némileg amorfi időkeresztmetszet
naivan és véletlenszerűen hajladozni kezd, mint a nádszál. De még örvende-
tebb, hogy *nyoma sincs benne spekulációnak*, nincs elmélete; /.../ Füst Mi-
lán saját indulat és szenvedély-elméletére még az ő szavával élve: a *vegetatív
öszönök szintjén sem* ismerne rá Cecília verseiben.” Ezt olvashatjuk a fiúlon.
Kárpáti Kamil útra-indítója, a költő, kinek lírája mégiscsak ott lüktet a mások
által épített Parnasszuson, s aki megteremtette a Stádiumot, egy folyóiratot,
amelynek fényesre csiszolt számai már csak könyvtárak és otthoni fiókok mé-
lyén kereshetők. A Stádium ma könyvkiadó. Ha már tehénlepény — mellyel
vagy negyven éve tündöklő nyárba veszett tanyán begyűjtöttünk a kemencé-
be -, akkor legyen a Stádium istálló, honnét is dús és arany sörényű lánycsi-
kók ugránoznak az ideges vibráló fénybe, hogy aztán belenőjenek a nyeret-
len kétévessék és kehes gebék uralta komor lovardába, a magyar irodalom vir-
tuális életébe. *Nagy Cili* már vígan üget. Hogy milyen ott, odakint, szalmaillat,
pajtameleg nélkül ? Majdcsak tudósít. Most Renczes Cecilián a sor. És ilyen
sorok: „Rongyig hordtam a cipőjét. / A bérelt széplány reggelire végzett az
ingével./ Nem keresem többé, ígértem. / Szép lelancolt papírsárcány a büsz-
keségem.” Még ha így írja is. Akkor is repül. Alig olyan sora, mely ne hagyja
el a gravitáció newtoni terét. A szakrális is fölbuzog. „Sötét volt. / Kinyúltam és
megfogtam / anyám könnyes kezét./ Bölcsőingás ült tarkójára./ s nem talált.
Néha / halkan szívárogo belőle / a sírás, ilyenkor kiabálok./ Megcsavar a
kétség./ hogy nem az én keszermem / remeg-e pilláin./ Tudom, számolja az /
Isten hisz női könny./ De aztán mit tesz vele ?” Jó kérdés a *Sötét című* vers első
szakaszának végén. Tényleg ? Mit tesz vele ? Ezt kutatja időtlen-idők óta, aki
költő. Vagy más művésze a szóznak. Kérdés, mely mégsem filozofikus. Mint *Ba-
bits Esti kérdésének piciny fűszála*. Nem akar ő vitába szállni a teremttel. Rá-
bizza magát. Úgyis az lesz, amit leírtak. Az idők előtt. Valami furcsa, hatalmas,
nyitott könyvbe. Melybe már Renczes Cecília is beíratott. „Elbuknék. / Köröm-
mel, vérel inék./ Eltagadnám a hitemet./ Nem lehet. Érzem, kapaszkodok
bennem az Isten.” A Szentlélek által — tehetnék hozzá. Hogy mi lesz ezután
védtelen csikónkkal ? A lányul, aki agronómiát tanul / *Az odakint bőrtőne* a
karám. „Deszkapajta mögött a padon, / feletted a kék ég.” Majd ilyen a vé-
ge: „Nem mozdulhatsz innen, nincs hová./ A hívások lyukas koldusfövedgedbe
/ hullanak.” És mégis. Krisztusban nyerhető a szabadság.

Rózsássy Barbarát Pilinszky mikroszkópján át nézem. „Félelmetesen
Rmaga van./ a pórusait látni./ mindene olyan óriás./ mindene oly
parányi.” Tünekény lányalak *A suttogással teit szobá*-ban. Gyönyörű nő.
Erről az is eszembe jut: „ ... legszebbek a szeretők./ sörényű kisút a
homályba./ szemérmük szép, utolsó sátra.” Miért pont Pilinszky? Ennek
„költészetgenetikai” oka van. Mert Atya- és Fiúistennek leszármazottjai
vagyunk valamennyien, írástudók. Hogy aztán belőlünk lesz-e olyan,
akin ámul a nép, „mert úgy tanított, mint akinek hatalom van a kezében,
és nem úgy, mint az írástudók”, már eldöntetett, de mi nem tudhatjuk
meg soha. Első kötet ez is. Hordozza-e a többi ? Lesz-e folytatása ? meg-
kérdézhetném, ha volnék vele olyan viszonyban. Na , nem őt, hanem aki
tudja. Aki látja, amint tesz-veszek a magányos félhomályban. A csönd
hatalmas. Marad a tapasztalat, mely megcsal olykor, mégis meghívom,
segítsen. A remény bőséges. „Kék ég. Szép kép — // Kód, csönd./ lent,
fönt — / elégek./ Párzó / száz szó — / mért fázom? // Kódbe / főd be
/ az álom./ Szívét / szürd szét ! / A Föld: könny./ Kód, csönd, / Lent,
fönt: / a börtön.” Akár Renczes. Ő is kívül találja meg a poklot. Ahová
végre kiügetett. *Csendélet-e* is csupa füst. „Tegnap hajnalban meggyul-
ladt az ég. / Holnapra lángolni fog a maradék./ A föld, a lég — / mi ma-
rad még ? ” Istenben bízik. Ez nyilvánvaló. A többi ? Tényleg. Néma
csend. Súlyos magány a *Távolság*-ban. „ Ahogy átment a hídon./ meg-
látta arcát a víztükörben./ — Közelebb jön, ha hívom ? / ... Nem látam
senkit távolabb tőlem. ” Ilyen fiatal lány ! És mégis. „Hallgatásunk kétszín-
ű csend./ pillantásunk üres kavics./ koppan, elgurul, nyoma nincs./ Söté-
tét erdőben botorkálva / halál-lépteink halk zajával / eltűnünk ma is.”
Lám, a művészet halállal rokon. Nincs is élet. Csak valami átderengés a
kimért éveken. *Tartsatok tükröt*. „Tartsatok tükröt elem./ hogy meglássam
magam./ szeressetek, hogy szerethessem magam./ Nélkülem magam
meg nem ismerhetem.” Így van ? Nem így van ? Mindegy. A magány
győz mindig. Pedig tele ez a költészet kitérés kísérletekkel. Mindhiába.

„Ahogy benneteket / fényleni látom magam,/ úgy világítjátok be/ sötét alagút-magányomat.” Aki volt is, eltűnik Örökre. „Egy nyitott ajtó,/ egy csikos előszobafal,/ konyha,/ ebédlő,/ a szoba./ Csak behúzott függöny./ Lassan elfelejtetek.” Aztán a *Hágcso*, a szikkadt csalódás szájszár szüze. „Hallgatásod hágcsoján függve / álomba ringatom magam./ Arcom kisimul / a szelíd hangtalanságban.// Azt ígérted./ máshol ébredtek.” Szavakkal persze nehéz magyaráznia- a magyarázhatatlant. Csak sejtéseink lehetnek. „Homályló északi fény borong”. Csikóhang egy szál se. Íme a *Jövőkép*. „Letépném kétségeim barnás leveleit./ De várnom kell, míg lehullanak./ Csakhát ... örökké tartó ez az ősz.” A Nyár is olvott. „Olvadni kezd a vöröstéglás út./ A házak apróra zsurgorodva várnak./ Megégett- fákra nézek./ Toronyból látok / forró láva-temetőt.” Utána újra és újra a *Halál*, „péntek délután / egy falevél hullott a hajamra.// A sárba esett.”

Csak nem a korról mesél a költő? Csak nem így élünk valamennyien? Az vesse költőnkre az első követ, aki nem érzett így sosem! És nem csak múlt időben. Mert mire mulassunk? Vagy mégis? Ilyen „festmény” olvastán? „Róma egére vetül széles árnyunk / s holdfényünk nélkül elárvult // csillagok lesnek sóhajomtól olvadt./ combjaimra folyó holdat.” Formabörtönébe zárt Perarca-szonettek is számosan. Kisujjban a mesterség. A sörengy meg lobog tovább. Mestere kiáltja: *Szárnya van a lónak*. A Kárpáti Kamil által alapított Gérecz Attila-díjat Rózsássy Barbara 1998. telén vehette át. Ugyanígy az 1975-ben született Stádium-csikó, az elsőkötetes *Kulicz Gábor* is. Első versei még a *Sivatag kupolája* című Stádium-antológiában jelentek meg. A *Levelek az Olümposzra* olyan, mint egy költői pályája közepén járó művész válogatott kötete. Méghozzá válogatás a legjobb versekből. A többi szemétkosárba és feledésbe hullik. Szigorú szerkesztés. A *Seneca Kiadó* tetszetős könyve bemutat egy költőt, aki 24 éves kora ellenére már majdnem mindent tud a világról. Honnét-e tapasztalhatom? Zsigeri? Mint Emily Brontë-nél a mindent-tudás öldöklő démona? Kulicz se tudja. Mert ez csak úgy van. Transzcendentális okokról most ne is szóljunk. „Gyermekkorom óta rajongok a mesékért. A görög mitológia tanított meg gondolkodni. Napjaim mítoszait élelem.” A hátsó borítóról amolyan önvallomás. De mitélek napjaink mítoszai? Egyelőre marad a hagyományban. Nagyon szépen ír. Pár sor az *Úres szemű tündér*-ből: „Fáradt vagyok, csak gondjaim a régik./ hiába jöttél, már nem érek az égig, // többé nem repülőtér a szobám, ahol lakom, / szemed is kiégett: temetői virághalom.” Nyugatos felütés, Újholdra hangolva, tisztán, a *mai mítoszt* fölkeverve. De ez csak a kezdet. A könyv elejéről való. Ahogy viszonyulunk az időben. Persze a kötet szerkesztettségére nem föltétlenül kronologikus. A fülzöveget író *Kalász Mártonnal* föltétlenül egyetértetünk abban, hogy a könyv kiemelkedő ciklusa a tizenkét versből álló „görög”-folyam. Mert itt óhatatlanul fölemelkedik a szerző, ünnepélyes lesz és így *másként* éli *napjai* mítoszait. De a recenzens arra is kíváncsi, mit is érez ma a költő, amikor állítólag Isten halott, amikor egyetlen esztendő leforgása alatt hetvenen megfagynak ebben az áldott országban. Van véleménye. *Chagalli csavar-ciklus*. Csak úgy sütnék a sorok. „Jézus jött a vizen,/ de elbújtak a vakok,/ nem akartak látni,/ betört-fényű ablakok.// Szemükbe merült hitük,/ szép volt, álom,/ homályba tűnik,/ túl a láthatáron.” Két tétel a három számozott közül. Így ír *Az elmúlás* című költeményben: „Csak csattanóság utánozta,/ a madarat, aztán behalt./ Most hiába futkosnak az Égi Szabók,/ a hullaház lassan elnyeli.” Négy sor az első versszakból. Aztán a két utolsó szakasz. „Mikor az ölelés már csak arra jó,/ hogy arcod a kedves háta mögé kerüljön,/ mikor Kosztolányi fényes égboltja/ csak annyit ér, hogy láss, amíg hazatántorogsz,/ akkor csattanóság utánzod a madarat,/ aztán behalsz.// S majd hiába futkosnak az Égi Szabók,/ a hullaház lassan és csöndben ... ” Mint Rózsássy Barbaránál. Alig egy-egy mosoly. A mélység nyomással jár és nem röhögéssel. Kulicz *Temetői mottó*-ja: „Kitataroztat lelked/ halottasházát,/ s most a fájdalomtól/ szived megdőbben./ Majd kertekben végzed/ örök fogyókúrád:/ múzeum ez,/ s csodájják legtöbben.” Mosoly helyett irónia. Néhol szarkazmus. Szemben a világgal és önmagával. Lány irónia lengi be a sorok mögötti csöndet. „Ha teheted,/ Ariadne fonalát kérd el./ Megnézném, szív alatt/ a világot hogyan térdel.” Az meg már szarkazmusba nyúlik, hogy „Eldobált megszáradt narancshéj/ vigyázza szobám áttörtetlen/ magányát,/ mint kerubok a kiürült/ Paradicsomot.// Képzeltétek, legyőztük/ az égi sereget:/ a szenteket láttam/ az öregek otthonában.” Puff neki! Kapunk a szociálisan érzékeny fejünkre. Az ég is kiürült. Kulicz a végén még fölemeli az újját. Az apokalipszis kora jó, meneküljétek. „Már kiplakátózták,/ hirdetik halálunk./ Cirkuszi bohócok, / rivaldafényben állunk./ A késdobáló már megfente- kését,/ milliók várják tévedését.” Hová innen? Meddig jutni

el? Sérülés nélkül? Épp csak meghülyülve? Ami azért költőhöz illik ... Pílinosz felé elvkonyodni? Vagy *Rákos Sándor Kiáltásnyi csöndjéig* tömöríteni a szót? Könyvbéli utolsó verse egysoros. Talán útjelző a bokáig érő ködben. „Céllövöldében lótt angyalok hullnak”. Ezredvégi költő *Helyzet-jelentése*.

II.

1995tes telén a Budai Várban, sötét udvar mélyén a hangulatos *Litea Könyvesbolt* üvegburája alatt két fiatal költő vehette át mesterétől a Gérecz Attila-díjakat. **Szentmártoni János** kerek húsz éves volt akkor. Nagyszerű *első könyve* után 1998-ban megjelent *Madárjós* címmel a második is. Ha lehet, ez még érettebb, még többet tudó; szinte beláthatatlan horizontok nyílnak meg a szem előtt, mely vizslat, keres, szimatol, mert egyszerre lát és érez, szagol és érzel. Mint Kulicznál, Szentmártoni is akár egy szál virágot, puhán ejti le egysorosát. Angyal itt is, csak más konstellációban, „vázába tett anyagokból kinyílik a túlvilág”. Céllövölde helyett váza. S a túlvilág, a föltámadás *reménye*. *Héraklész oszlopain túl* Kulicz Gábornak ajánlott vers. Egy sora ilyen: „Mondják, ott túnt el Ulysszes.” Itt is a halál. Ebben a költészetben. Itt nemhogy mosoly, de irónia is alig-alig. Mély érzések, ma csöppet sem divatos *közellítés* a tárgyhoz, szemben az ajnározott, paradigmikus *distanciával*. Ami a szíven, az a tollán. Bár itt sem a szív. Zsigerek itt is. Születés előttről hozott óslira. Művészet, mely a versben otthonos. Ilyen szinten: „Egy soha nem látott tengert néz, / átkélik minden tévedésen. / Meztelen, mint a szél, a kövek. / Nem láttam még — ismerem régen. // Már nem lélegzik versben a test, / a Menny látványával vállaltott. / Nem veri emlék jégesője. / És megszólal, ki addig hallgatott.” Két, számozott tétel. *Porton*. De tud írni impresszionista verset is. „Tüzet raktak víz alatt / üvegszemű kék halak. / Füstöl a víz, köd lett a tó / — a fák markából iható. // Ébredő lányszem a rét. / Nyúl reggel gyöngyitalért, / kortyol rá hideg harmatot, / amit az éjtel itt hagyott. // Napfényből pókok szőnek / selymet ruhátlan kőnek. / Madárdal-ház lesz a csendből / — tetőt ég illeszt rá bentről.” Gyanakodhatnánk. Század eleji íz. Mintha a Nyugat. Juhász Gyula. Vagy Tóth Árpád. Ezredvégen. És? Mi van akkor? Miért ne írhatna meg bárki, a *mában* is saját, belső csöndjét? Azt a pillanatot, amikor nem érinti se élet, se halál. Se gondolat, csak az Isten. Meg egy rét, mely fölolvad a hajnalban. Miért ne? Vagy legyen inkább *Utópia*? Legyen! „A tenger padló — szálkái talpadban égnek. / A hajós görkorival vág a messzeségnek.” Legyen *Rémálom*. „Bölcsöd zátonyra billent bárka / — már hiába kapkodszt utána. / Elhibázott minden mozdulat: / ég felé tör, felhőben kutat. // Olykor hiszed: elkaptad, fogod, / de zárt markodban csak ág rogot. / Várnál még valami rejtjelet, / attól, ki még többet szenvedett.” Jelet, hogy nyugi, lesz ez még rosszabb is. Meg az eltörpülésünk. Akár Krisztus mellett. De ne mindjárt a legnagyobbat. Elég, ha elődökre gondolunk. József Attilára. Vagy a díjadó névre, *Géreczre*. 1956. egyetlen költő-halottjára, akt leélte a maga 27 évét. Szovjet lövedék vágta falhoz. Persze hiába a hasonlítás. A mi fájdalomunk oszthatatlan. Apa-ciklusát olvasva megszorult gégét masszírozunk. Szintén divatjaműt. Méghogy gombóc a torokban? Az apák dögöljenek! Hát nem. Az örök emberit még a seggüres, beckettli véglények is hiába röhögik. Örök emberhez legfőljebb hozzátelheti ki-ki a magáét. Csonkítani azonban öngyilkosság. Dehát, Istenkém! Hogy őket idézzem: hulljon a fergese! Hulljon Cilinek ajánlja az *Egyetlen zuhanásban-t*. „Egyetlen zuhanásban állunk. / A sebesség csak befelé mérhető. / Kezünkben csomagok, szemünkben / lámpafény, néha összekocannak / vállaink. Földet érve mi marad / e zuhanásból? Felpuhuló fegyelem? / Megállt órakerék lánca? / Önmagukba szűkülő falak? / Vágyak matraca alól előseregző / bogárnép? Földet érve / ki szólít meg, ki hajt fejet?: / »Isten hozott, fiam, lányom!« „ Erről beszéltünk. Tudjuk, hiába. A költő mindig *Viharban*. „Repülni viharban tanultam. / Most megörjít ez a félszönd. / Ha van érdem, hát ez: az egyéniség kitüremkedése, mely sorokban inkarnálódik. *Simone Weil*-t idézhetjük itt: „Minden ami személyes, és ami szent.” Hát így, valahogy. És akkor belefér a művészt ab ovo eléző magány. „Esőruhás kerti szék áll / szemed lakatlan udvarában.”

A másik akkori díjazott, **Oravec Péter** ma is csak 21 éves. Garabonciás. Nem vacakol. Ha kell, odavág, ha kell sir és marcangol, Halált hív vagy halált riaszt, - nyeglének tűnik, de csak korrajzot fest. Hetyke, fejét büszkén fölveti. Teheti? Persze. Tehetséges. Miért is hajtana le, mint megnyomorított népünk 90%-a? Nem a distanciától ilyen. Egyszerűen az alkata. Azért álmodik ő is nappal. A fájdalom nála is fölbuzog. De bírja. Klép a valóba. Boráros-téren. Aluljáróban csatangol. „Boráros tér, / hajnali rigók, / neonfények szitakötőszárnyai. / Lebegnek.” A könyv címe szójáték. *Sehova tanúja*. Mégse gondolja sen-

ki, hogy itt valamiféle posztmodern játszadozás folyik! Nem. Nagyon komoly költészet ez. Csak éppen városi. Oravec Péter „apja” lehetett éppúgy T. S. Eliot, mint Ezra Pound. Vagy Ginsberg. De Ladányi Mihály is lehetne. Városdalnok, de nem úgy, mint Prévert. Homályos is, de messze Mallarmé (direkt? vagy véletlen?) titkaitól. Bár szinte minden sorában fénylik a metafizika. A *tüli*. Ami még itt van, de mégis, féllábbal odaát. Nála ilyen a *Dalszöveg*: „tanulni kell a boldogságot / tanulni az árokban lapuló fényeket / örömtüzet és főnix-tollú lángot / tanulni kell a lebegőt szemfestekeket // visszeres lábakat sorsok teherhordóit / korbácsnyomok kusza hieroglifáit / hadirokkantak Apolló-torzóit / romok közt felmeredő téliszalámit // csonkán torzan is tanulni a boldogságot / bár krónika nem említi tetteit / örömtüzet és főnix-tollú lángot / markunkba zárná az EGYSZERIT.” Aztán rövidke *invokációk*. „Fogadj bizalmadba, Erdő, / add kölcsön madaraidat!” És a *Válasz* című. „Költészet — madártan? / Rebbenésnyi vihar / minden szárnycsapásban.” A *Sírfelirat* is halk irónia, „óriások közt törpe voltam / hangyányi óriás egy törpe bolyban.” Nesze nektek! Nesze nekünk. Fájdalmas inge az igazságnak. Levehetetlen. Csak nézünk, mint a moziban. Rólunk szól! És akkor végünk. Ez a költő dolga. Ha van dolga egyáltalán. Megmutatni, hogy minden sora, minden maradó gesztusa minket céloz. Magáról ír, de a Mindenki benne sejjik. A Stádium-tag, Iván Iveti is megszólítottak. „Oszlopok magánya feszítve a holdnak. / Lódobogás. Megint lányokat rabolnak. // Mellettem fekszel még, félig kitakartan. / Talán másképp — talán nem is így akartam. // Reggel hiányérzet. Fénysóhajú ágak. / Távoli test őrzi emléktér ruhádnak.” Szerelem. Hát persze! De elemelve a pusztá kémiától. Bár tudja ő is nagyon jól: a szerelem kémia. De kimerevit. *Pillanat II*. „Az állólámpa vigyázzban őrzi álmod. / Vesszöből font kalapján / sárga fényt szítál a falra. / Ablakrésen át / az utca árnyai ágyadba szöknek, / lombsugóssal takarni be / meztelen hátad.” Ostoroz is. *Tucatkép*: „Minden sarkon áll egy walkman-es baseball-sapka. / 4/4-es ütemre rázkódnak, fülükből fekete / zsinórok kigyóznak egész a farzsebig. / Ritmusérzék? Mit nekik gyorsuló pihegés / a földre kúszó paplanok ráncai közt? / Mit nekik a természet örök ritmusa? / Az elektromos vihar áramköreiből / már nem lehetett kiszakítani senkit. / Kodály országában.” Meggyón Nagy Lászlónak. „Nem viszi át senki, / ha csak ő nem vesz / úszólecekét idejében. / Ő volna az?: / a sok szépen hangzó / sületlenség mellyel / megtűzdelte, mint / a száraz húst, / ver-seinket? / Nem viszi át senki. / ... / Reklámok fondorlatosságával ha fel-épül a vers, / nincs hitem mögé látni: / ikonragyogású istállóid ünnepébe.” A *Tevan Kiadó két ilyen költőnek örülhet*.

A Stádium-istálló karámot nyit újra és újra. Akik már szabadon legegésznek nagy utat barangoltak be már idáig is. Modern paprikák és táltos csikók. Rakoncátlanok, nyeritenek a jó szóra. A rosszra is. Műveikben mintha mások. *Marcel Proust* válaszol: „Rejtett énünk írja a könyveket, a zseni nem látszik, elfedi őt az az énünk, aki a mindennapokban részt vesz.” Őt költő ébrenléti álomba szenderül. Meg sem várják az éjszakát.

Büky László

ALAKSZA AMBRUS: AZ UTAS ELTÉVED

A kiadvány a kötéslapon az irodalmi lexikonokhoz hasonló rövidséggel igazítja el az olvasót a szerzőről, aki Nagysenkőcön született 1903-ban, és nyolcvan esztendőn élte. Tanított Léván, Sümegen, Zalaegerszegen és Nagykanizsán; az 1956. évi forradalom utáni időben száműzetett a katedrálról. Első versei még a Nyugatban jelentek meg, A *vándor visszanéz* című kötetét 1935-ben adta ki a Vörösmarty Társaság Babits Mihály ösztönzésére.

Nagykanizsán Alaksza Ambrus és Hules Béla egyazon gimnázium tanárai voltak, tanári-költői mivoltuk bizonyos hatást keltett az 1950-es esztendőknél. Takács László (1953-1990) - akinek a Vadamosi Füzetek szintén adott ki verseiből (*Szalmaláng*, 1995.) - meg is emlékezett mindkettőjükről, mint akik őt kezdő költő korában támogattak, ld. Visszhang. Zalai írók, költők antológiája, Zalaegerszeg, 1983. 411). (Alaksza tanár úr volt a gimnázium önképzőkörének tanárelnöke, s a recenzens maga is emlékezik, miként bírálta meg egyik versét, amely később a Zalai Hírlapban jelent meg (Télfordulás. 1958. március 4.,4.) -A Vadamosi Füzetek, melyet Hules Béla lelkesedése hozott létre, Baán Tibor szerkesztésében ad válogatást Alakszának az 1945 után írott verseiből.

A költemények zöme ahhoz a versbeszédmóddhoz kapcsolódik, amelyet a klasszikus modernség hozott létre, s amely a Nyugat nagy nemzedékének sajátja. A nyelvi megformálás rendszerint igazodik a többnyire egy központi témakifejtés tartalmi kívánalmához, s így Alakszának e versei között

sok az életképrajzolatú lírai elmondás. Effélékre gondolhatni; „Elunta útját már a hold, / a villamos se bandukolt, / tetők mohára kód szítál, / az óra éjfélok megállt, / a lámpa lobbant és kihuny, / a légy az ablakébe bűjt, / a földszint és az emelet / több fölkeléstől remegett, / a házmaster tunyán aludt, / vaslánc zabláta a kaput, / nyikorgás, zörgés szünve szűnt, / eső hűtött le minden bünt, / s a csillagatlan éjelen / patkány osont a köveken” (*Elunta útját*). A kis dolgoknak eme nagy történéseinek lírai mélyén, illetőleg végén érezhető az általánosítás szándéka, a *csillagatlan éjelen és a patkány* sugallt jelentésével kap az olvasó eligazítást a költői világlátás horizontjáról. A hasonló líraépítésű versek a léthelyzetnek- és létállapotnak pontos meghatározását és leírását adják (*Megyek az utcán, Tisztul az ég, Bohóc a hold*). Még az álom is efféle lírai valóság-képekből alakul és alakít, legföljebb a színérzékelés tér el a szokástól: „Lila lovak/ ügettek át a városon pirkadatkor / és könnyű kódot/ kavart a sok pata / a hó fölött (...) a lila lovak után paták nyoma maradt, / s itt-ott párolgó sárga citromok” (*Álalom*)

Némelykor a szövegalkatást bizonyos nyelvi formákra való beállás befolyásolja. Alaksza passacagliában és a kánkánban ír (*Két régi tánc közkívánatra*), latin társító szójátékkal versel: „Fakanál, fakés, favilla / faszemöldök, rőt papilla (...)” (*Ráolvasás - „Dies irae, dies illa solvet saeculum in favilla...”*), variációs technikával él: „Lánc, lánc, eszterlánc, / felhők arcán gyül a ránc” (*Változatok egy gyermekdalra*), afrikai hangulatot kelt: „Félezer éves néger lány a / szép M’ Gogó félezer éve várja az édes ünnep, a / kéz-M’ fogó” (*Félezer éves*). (Ebben a sajtáságos írásképpel érzékelteti az egzotikus nyelvet és világot.) Az efféle jelenségek Weöres Sándor líráját idézik az olvasó emlékezetébe. Weöres nevezetes versgyűjteménye (*A hallgatás tornya*) 1956-ban jelent meg, valószínű, hogy Alaksza lírai érzületére — amint másokéira is - hatással volt e nyelvi inyenésegekben gazdag kötet. Az Alaksza-versek keletkezési idejének pontosabb ismeretében lehetne eme hatást jobban föltárni. A „Fakanál, fakés, favilla” kezdetű vershez kínálókozó weöresi párhuzam: „Haj de messze majomország, / ott terem majomkenyér, / majomablak majormarcán / majomnótát ráz a szél (...)” (*Majomország*, In: Merülő Saturnus. Budapest, 1968. 96).

Kevésbé éleszt (Nyugat-os) reminiscenciákat a szabadversek sora (*Köszönet a haláltáncért, Megyek az utcán, A vers kikel kősi-réből, Negyven fok körül, Beszámoló*), ezeknek lírai hitelét többnyire a költői én életvágya, a (szellemi) megmaradás és a (testi) elmúlás kérdései adják: „(...) lefejez, kibelez, olajba belefőz tartós szeretettel egy szálkatlan szardella-isten” (*A maradandóság szava*). Némelykor a megmaradás az élet fölötti diadal némi politikummal kapcsolatos: „A vert nép könnye, terhe, / reménye és szerelme / érjen föl kék szemedbe (...)” (*Béke*). Efféle általánosítást hordoz a *Halotti beszéd* (1954) című darab is, e Kosztolányi Dezsőnek és Márai Sándornak szóló tiszteletadásban a közösség sorslehetősége tételesen van megfogalmazva: „Látjátok: szörnyű vihar a lét, / a gyávát, az anyátlan szerteszét szórja, / s a történelem elítélt népeit, korcsait / az ördög se védi, az isten se óvja.” Ám az egyént, a lírai ént illetőleg sem más a jövő: „(...) kétségtelen, hogy nem mehetek / a földszintről emeletre, padlásra, tetőre, / kémények erdejébe, // felfűstölt felhők közé a mennyei dolgok / látására” (*Beszámoló a Megnevezhetetlen tevékenységéről*).

A versek számottevő részében az öregedő, az- élettől búcsúzó ember szól: „(...) ott a sarkon túl / egy más világba érek el, / hol nem fogad Isten hozott, / hová kísér Isten veled” (*Megyek az utcán*), hasonló még: *Repdes a mélabú, Csak vendég vagyok itt, Meteorológia észlelés*. Azonban a versgyűjtemény egésze mégsem lehangoló, az emberi tartás, a kötelességérzet legyőzi a kiüresedő világot: „Elfonnyadnak mind a virágok, / a holt szagok között a fák kiégnek, / fehérvérűség, álmokör fojtja meg a füveket, üszköt teremnek mind a szélhűdött növények. // (...) de mégis én a hirt (...) továbbadom” (*Ars poetica*). Ezt a tartást, ezt a mégismorált a „Szerényen mint a fű, a szép füvecské ül a parton, / úgy éldegélek, várok én (...)” (*Régtől tudom*) önvallomása jeleníti meg. Emlékként földereng 1956. október, s természetesen Petőfi versruhájának palástjával borítva - ne feledjük: Alaksza mintegy évtizeddel a szocializmusnak mondott gyarmati Magyarország megváltozása előtt halt meg - ; „(...) elporlik a közöny / haloványul a gyáva egyszercsak mindent / látni lehet (...)” (*A vers kikel kősi-réből*). Addig azonban nagyon is mindennapi az élet; amint azt a *Nyugati Pályaudvari Veregek Nemzetsége* (1962) című versében a verébétel, a verébétel leírásában adja meg - vállalni kell „a nehéz foglalkozást, a munkát, örökös éberséget” - s amely mindennapiság nem csupán a költői én sajátja volt, hanem a közösségé is, amelynek története és történelme alig-alig hagyta és engedte Alaksza Ambrust költőként létezni minden verebek nemzetségében.

(Vadamosi Füzetek. Zalaegerszeg, 1998. 60 oldal)

SZERZŐINK

André András költő - Martonvásár	Koppány Zsolt költő, író - Budapest
Baán Tibor költő, kritikus - Budapest	Kukorelly Endre költő - Budapest
Balla D. Károly költő, író - Ungvár	Laczkó András irodalomtörténész - Kaposvár
Barna T. Attila költő - Dunakeszi	Levitin Dávid főiskolai hallgató - Budapest
Bisztray Ádám (1935-1998)	Márkus Ferenc tanár - Nagykanizsa
Borbás György művészeti író - Zalaegerszeg	Nadrainé Lippai Mária szociológus - Zalaegerszeg
Büky László nyelvész - Szeged	Petró Vera fotóművész - Nagykanizsa
Cserba Júlia esztéta - Párizs	Polner Zoltán költő - Szeged
Dobozi Eszter költő - Kecskemét	Sarusi Mihály író - Békéscsaba
Fa Ede költő - Inke	Schuursma, Frans festőművész - Párizs
Fábián László író, szerkesztő - Budapest	Silay Ferenc költő - Szeged
Forrai Eszter költő - Párizs	Szepesi Attila költő - Budapest
Fried István irodalomtörténész - Szeged	Váczy Jépoint Tamás grafikus, író - Budapest
Gere István író - Budapest	Vasy Géza irodalomtörténész - Budapest
Horváth Krisztina művelődéstörténész - Nagykanizsa	Venyige Sándor író, dramaturg - Nyíregyháza
Kálnay Adél író - Dunaújváros	Zombor Béla költő - Szombathely
Kilián László kritikus - Veszprém	Zsávolya Zoltán író, költő - Győr

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

A Pannon Tükör kulturális folyóirat római katolikus kereszténységünk és államiságunk ezredik évfordulója tiszteletére verspályázatot hirdet. Határon innen és túl az öt világrész magyarjai korhatár nélkül pályázhatnak, négy-öt írással, tematikus megkötés nélkül. Kötet nélküliek és irodalmunk jeleseinek műveit is várjuk, kikötésünk csupán az, hogy a szűkebb pátriák, a kisebb hazák szavai is szerepeljenek a költeményekben, hogy a dédszülők, a nagyszülők, a szülők, a szülőföld nyelvéen szólaljon meg az ének, a mélyrétegekből napfényre hozva a táj hazák nyelvi fordulatait erőt, hitet, szeretetet őrző szavakkal, melyeket már-már elfeledtek, bár őri őket az előtünk járók emlékezete.

Természetesen műfaji megkötésünk sincs, de kérjük, hogy a benyújtott pályamű/vek/terjedelme a 300 sort ne haladja meg.

A legjobb pályaműveket összegyűjtve egy antológiában megjelentetjük; a kötetnélküliek további útját pedig szakmai és emberi gondoskodással segítjük.

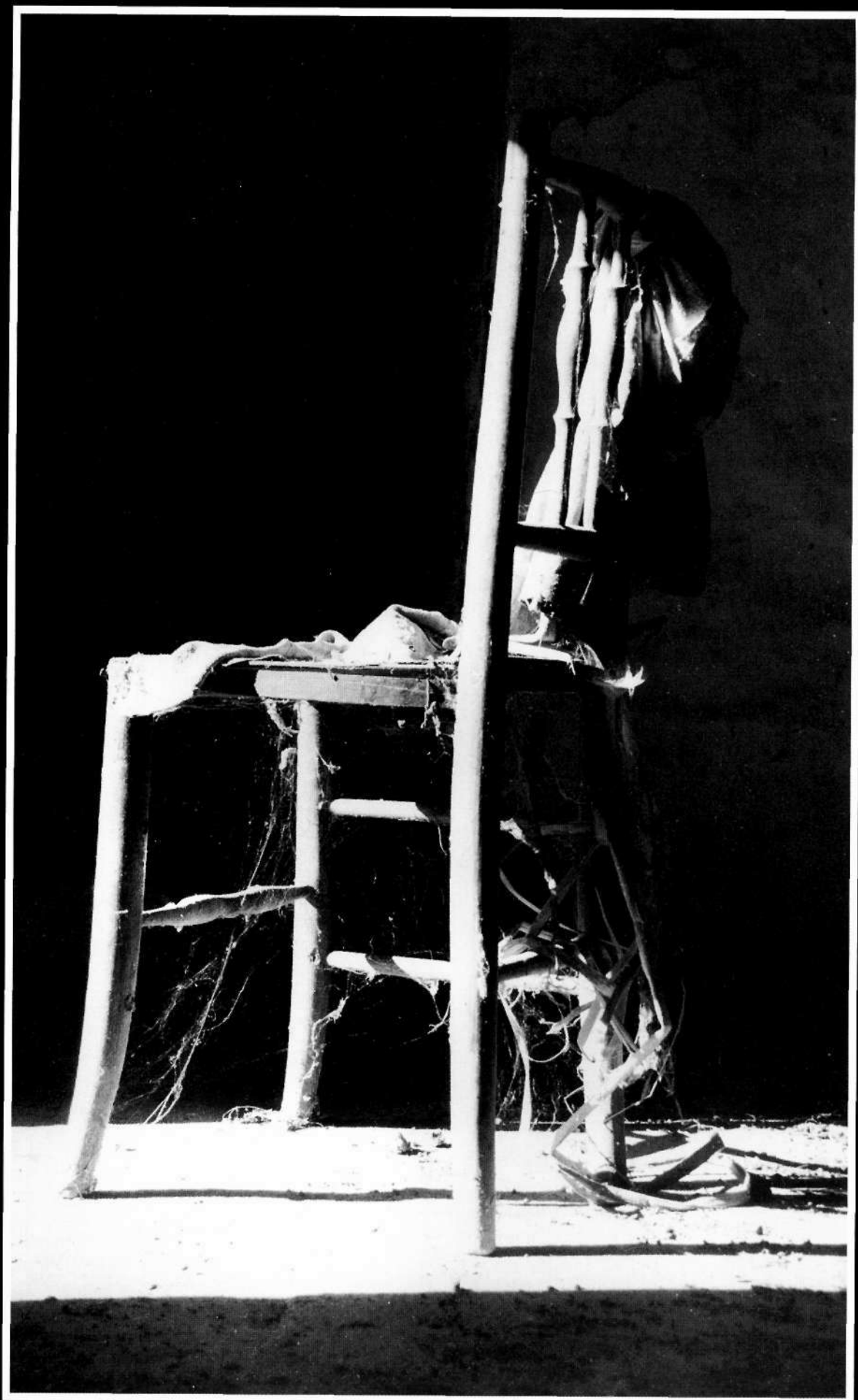
Pályadíjaink

- I. díj 50 000 Ft
- II. díj 30 000 Ft
- III. díj 20 000 Ft

A pályaművek benyújtásának határideje:
1999. augusztus 30.

Címünk: Pannon Tükör
8800 Nagykanizsa, Ady Endre u. 12/B

A borítékra írják rá: Millenniumi verspályázat.

PANNON

LAPOK

Kulturális folyóirat

KÖVETKEZŐ SZÁMAINK TARTALMÁBÓL

André András, Ács József, Bartis Ferenc, Bayer Béla, Ébert Tibor, Gécz János, Kelemen Lajos, Meliorisz Béla, Pintér Lajos, Tomai József versei és műfordításai * Lászlóffy Csaba, Marafkó László, Tábori Zoltán és Zalán Tibor szépprózai írásai * Magyar írók Szlovéniában * Venyige Sándor: Nap, árnyék, boszorkány - A dráma befejező része * Alföldy Jenő, Bohár András, Dienes Ottó, Kemsei István, Kovács Sándor Iván Vasy Géza tanulmányai és kritikája * Laczkó András: Gécz János iskolái * Lapok Somogyország színháztörténetéből * Gera Katalin művészete * Cserba Júlia párizsi levele * Krisnatudatú magyarok

1999

Ára: 120 Ft